

**ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В. М. КОРЕЦЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

РАВЛЮК АНТОН ВІТАЛІЙОВИЧ

УДК 343.2 (477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
СЛУЖБОВА ОСОБА ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ
У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Спеціальність 081 Право
галузь знань Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А.В. Равлюк

Науковий керівник: Турлова Юлія Анатоліївна,
доктор юридичних наук, старший дослідник зі
спеціальності 081 Право

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Равлюк А.В. Службова особа юридичної особи публічного права як спеціальний суб'єкт корупційних злочинів у сфері службової діяльності. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право (08 - Право). - Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України, Київ, 2026.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає в тому, що вона є одним із перших в українській юридичній науці самостійним комплексним дослідженням, що формує цілісну систему наукових знань про засади кримінальної відповідальності та покарання службової особи юридичної особи публічного права, що вчиняє корупційні злочини у сфері службової діяльності.

Розділ 1 дисертації присвячений ретроспективному аналізу стану дослідження службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта злочину. Констатовано відсутність комплексних специфікованих монографічних праць, присвячених всебічному та глибокому дослідженню службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності. Обґрунтовано наявність актуального наукового запиту на комплексне сучасне дослідження кримінально-правових і кримінологічних ознак службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності.

Проаналізовано та виокремлено основні історичні періоди та етапи становлення службової особи юридичної особи публічного права в законодавстві України про кримінальну відповідальність за корупційні злочини у сфері службової діяльності: 1) *звичаєвий*; 2) *перехідний*; 3) *козацький*; 4) *імперський*; 5) *радянський*; 6) *незалежний*, який складається із таких етапів: а) з 1991 по 1995 рр. (формування нормативно-правових засад антикорупційної діяльності); б) з 1995 по 2014 рр. (становлення кримінального законодавства та засад антикорупційної політики, гармонізованих із міжнародними стандартами; прийняття антикорупційного пакета законодавства й

упровадження міжнародних критеріїв та методології оцінювання рівня корупції); в) з 2014 р. по теперішній час (імплементация положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у сфері антикорупційного законодавства, створення спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та формування сучасної кримінальної антикорупційної політики; диференціація відповідальності службових осіб, виділення декількох категорій, розмежування відповідальності службових осіб публічного та приватного права).

Сформульовано дефініцію корупційного злочину у сфері службової діяльності, під яким розуміється передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння, вчинене у процесі службової діяльності шляхом використання службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб або сприяння її одержанню, яке посягає на законне, належне й ефективне здійснення публічних або управлінських функцій. У ширшому (кримінологічному) вимірі корупційні злочини у сфері службової діяльності слід розглядати як прояв дисфункції відповідних соціальних інститутів, тобто системи стійких зв'язків, норм і правил, що організовують соціальні практики з метою забезпечення потреб держави та суспільства. Саме в межах таких інститутів формується структура спонукальних мотивів людської взаємодії, зменшується рівень невизначеності соціальної поведінки, упорядковується діяльність суб'єктів публічної служби та забезпечується прогнозованість управлінських рішень. Вчинення корупційного злочину деформує цю інституційну структуру, замінюючи нормативно зумовлені моделі поведінки приватно-корисливими практиками, які суперечать публічному призначенню службової діяльності. У результаті службова діяльність втрачає свою соціальну функцію як механізм реалізації публічного інтересу та перетворюється на інструмент задоволення індивідуальних або групових інтересів, що є несумісним із природою публічної влади та принципами публічного права.

Розділ 2 присвячено дослідженню кримінально-правових і кримінологічних ознак службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності. Здійснено системний аналіз правової природи та ознак службових осіб юридичних осіб публічного права з

урахуванням положень п. 1 примітки до ст. 364 Кримінального кодексу України, обґрунтовано виокремлення двох категорій службових осіб, орієнтованих на публічний сектор: службових осіб юридичних осіб публічного права та службових осіб корпоративних юридичних осіб приватного права, у яких держава має вирішальний вплив. Розкрито сутність юридичної особи публічного права як суб'єкта, створеного розпорядчим актом суб'єкта публічної влади, наділеного владними повноваженнями та покликаного реалізовувати публічні інтереси. Сформульовано дефініції посадової та службової особи юридичної особи публічного права, визначено їх функціональні та змістовні ознаки, зокрема здійснення представницьких, організаційно-розпорядчих, адміністративно-господарських, консультативно-дорадчих і контрольно-ревізійних повноважень. Окреслено коло осіб, на яких поширюється відповідний статус, а також визначено правові наслідки їх діяльності, включаючи можливість притягнення до кримінальної відповідальності та застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб публічного права.

Надано кримінологічну характеристику службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності, та визначено їх специфічні ознаки. На підставі довгострокового кримінологічного аналізу за 2016-2025 рр. узагальнено типові соціально-демографічні, соціально-рольові та кримінально-правові характеристики службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності. Встановлено, що переважна більшість таких осіб є громадянами України; домінують чоловіки (90,2 %), вікова група 29-54 років (70,0 %). Значна частка має повну або базову вищу освіту (43,4 %). Рівень рецидиву є відносно невисоким (5,6 %). Груповий характер злочинної діяльності виявлено у 6,8 % випадків; серед них участь в організованій групі чи злочинній організації становить 14,9 %, а міжрегіональні зв'язки – 0,3 %.

Виявлено та диференційовано специфічні відмінності залежно від виду кримінального правопорушення. Для злочинів, передбачених ст. 364, 368, 368⁵ Кримінального кодексу України, характерним є високий освітній рівень суб'єктів

(81,0 % із повною або базовою вищою освітою) та професійна належність до правоохоронних органів (46,4 %), зокрема до Національної поліції України (52,2 % серед правоохоронців), Державної митної служби України (21,5 %) і Державної прикордонної служби України (11,5 %); суттєвими є частки державних службовців (20,9 %) і посадових осіб місцевого самоврядування (11,4 %). Натомість для діянь, передбачених ст. 369 Кримінального кодексу України, типовою є інша соціальна структура: 87,3 % становлять працездатні особи, які не працюють і не навчаються, або безробітні; частка осіб із вищою освітою істотно нижча (21,4 %).

Отримані результати мають теоретичне та прикладне значення: вони поглиблюють типологію суб'єктів корупційних правопорушень, уточнюють кримінологічний портрет службової особи юридичної особи публічного права та створюють підґрунтя для розроблення диференційованих превентивних заходів, а також для більш обґрунтованої індивідуалізації кримінальної відповідальності й покарання.

Розділ 3 присвячено перспективам удосконалення вітчизняного законодавства щодо кримінальної відповідальності та покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності. Здійснено комплексний аналіз проблем кваліфікації корупційних кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 Кримінального кодексу України, у разі їх вчинення службовими особами юридичних осіб публічного права. Обґрунтовано, що для встановлення наявності у особи статусу службової особи юридичної особи публічного права на момент вчинення кримінального правопорушення необхідним є всебічний аналіз не лише положень кримінального закону, а й норм спеціального законодавства, підзаконних нормативно-правових актів та правових позицій Верховного Суду. Доведено, що ключового значення набуває з'ясування обсягу службових повноважень, їх змісту, характеру використання та причинно-наслідкового зв'язку між наданими повноваженнями і вчиненим діянням.

Особливу увагу приділено питанням відмежування складів корупційних злочинів від інших кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, зокрема від службової недбалості (ст. 367 Кримінального кодексу України), а також від

шахрайства (ст. 190 Кримінального кодексу України) та привласнення чи розтрата майна (ч. 2 ст. 191 Кримінального кодексу України). Обґрунтовано, що ознаки службової особи юридичної особи публічного права мають значення не лише для встановлення спеціального суб'єкта злочину, а й впливають на визначення інших елементів складу кримінального правопорушення – предмета, способу вчинення, форми вини, мотиву та наслідків. Запропоновано критерії розмежування відповідних складів за суб'єктом, предметом, об'єктивною та суб'єктивною сторонами.

Проаналізовано особливості кваліфікації корупційних злочинів у співучасті службових осіб юридичних осіб публічного права із загальними суб'єктами кримінальних правопорушень. Доведено, що формула кваліфікації залежить від значення спеціального статусу службової особи у конструкції базового складу злочину та впливу цього статусу на ступінь суспільної небезпечності діяння.

Окремий блок дослідження присвячено системі кримінально-правових наслідків вчинення корупційних злочинів. Розглянуто види покарань, які можуть застосовуватися до службових осіб юридичних осіб публічного права, а також інші заходи кримінально-правового характеру, включаючи спеціальну конфіскацію та різні форми звільнення від кримінальної відповідальності або покарання у зв'язку із закінченням строків давності. Критично оцінено законодавчу конструкцію санкцій окремих складів злочинів з огляду на принципи побудови кримінально-правових санкцій, виявлено їх внутрішню непослідовність та диспропорційність.

Обґрунтовано, що негативні кримінально-правові наслідки можуть поширюватися не лише на фізичних осіб – службових осіб юридичних осіб публічного права, а й на відповідні юридичні особи, у тому числі юридичні особи публічного права та окремі корпоративні утворення приватного права з державною часткою або вирішальним впливом держави. Визначено особливості застосування до них заходів кримінально-правового характеру, зокрема штрафів, тимчасових обмежень діяльності та спеціальної конфіскації.

Ключові слова: службова особа юридичної особи публічного права, корупція, корупційний злочин, кримінальна відповідальність, Кримінальний кодекс України, кримінальне правопорушення, кримінологічні ознаки, покарання, протидія корупції,

санкція, спеціальна конфіскація, сфера службової діяльності, інші заходи кримінально-правового характеру, спеціальний суб'єкт, національна безпека.

ABSTRACT

Ravliuk A.V. An Official of a Public-Law Legal Entity as a Special Subject of Corruption-Related Offences in the Field of Official Activity. - Qualifying research paper as a manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in Specialty 081 Law (08 – Law). – V. M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2026.

The scientific novelty of the findings of this thesis lies in the fact that it constitutes one of the first independent and comprehensive studies in Ukrainian legal scholarship to construct a coherent system of scientific knowledge concerning the principles governing the criminal liability and punishment of officials of public-law legal entities who commit corruption-related offences in the field of official activity.

Chapter One presents a retrospective analysis of the state of scholarly research on an official of a public-law legal entity as a special subject of criminal offences. It establishes the absence of comprehensive specialized monographic studies devoted to an all-round and in-depth examination of an official of a public-law legal entity as a special subject of crime. The thesis demonstrates that currently there exists a scholarly need for a contemporary, comprehensive study of the criminal-law and criminological characteristics of officials of public-law legal entities as special subjects of corruption-related offences in the field of official activity.

The thesis identifies and analyses the major historical periods and stages in the evolution of the legal status of an official of a public-law legal entity within Ukrainian legislation governing criminal liability for corruption-related offences in the field of official activity. These stages comprise: 1) *the customary period*; 2) *the transitional period*; 3) *the Cossack period*; 4) *the imperial period*; 5) *the Soviet period*; and 6) *the period of independent Ukraine*, which in turn encompasses the following sub-stages: a) 1991-1995

(characterized by the establishment of the normative foundations of Ukraine's anti-corruption legislation; b) 1995-2014 (marked by the development of criminal legislation and the foundations of anti-corruption policy, their gradual alignment with international standards, the adoption of a package of anti-corruption laws, and the development of external criteria and methodologies for assessing the extent of corruption; and c) from 2014 to the present (characterized by the further development of anti-corruption legislation in the context of the Association Agreement between Ukraine and the European Union, the establishment of new anti-corruption institutions and a shift towards a new paradigm in the development of criminal anti-corruption policy; the differentiation of the liability of public officials, the introduction of distinct categories of such officials, and the delineation of liability applicable to officials under public law and private law).

The thesis formulates a definition of a corruption-related offence in the field of official activity as a socially dangerous and culpable act provided for by the Criminal Code of Ukraine, committed in the course of official activity by abusing official powers or the opportunities associated therewith for the purpose of obtaining an improper advantage for oneself or another person, or facilitating the obtaining of such an advantage, thereby encroaching upon the lawful, proper and effective exercise of public or managerial functions. From a broader (criminological) perspective, corruption-related offences in the field of official activity should be understood as manifestations of the dysfunction of the relevant social institutions, namely systems of stable relationships, norms and rules that organize social practices in order to satisfy the needs of the State and society. It is within these institutional frameworks that the motivational structure of human interaction is formed, the level of uncertainty in social behavior is reduced, the activities of public servants are structured, and the predictability of administrative decision-making is ensured. The commission of a corruption-related offence distorts this institutional framework by replacing normatively prescribed patterns of conduct with privately self-serving practices that are fundamentally incompatible with the public purpose of official activity. As a consequence, official activity ceases to fulfil its social function as a mechanism for advancing the public interest and is transformed into an instrument for pursuing individual or group interests, a development fundamentally inconsistent with both the nature of public

authority and the foundational principles of public law.

Chapter 2 of the thesis is devoted to the examination of the criminal-law and criminological characteristics of an official of a public-law legal entity as a special subject of corruption-related offences in the field of official activity. A systematic analysis is conducted of the legal nature and defining characteristics of officials of public-law legal entities, taking into account the provisions of paragraph 1 of the Note to Article 364 of the Criminal Code of Ukraine. The thesis substantiates the distinction between two categories of officials associated with the public sector: officials of public-law legal entities and officials of corporate private-law legal entities over which the State exercises decisive influence. The study elucidates the nature of a public-law legal entity as a subject established by an administrative act of a subject of public authority vested with public powers and entrusted with the pursuit of the public interest. The thesis proposes definitions of the legal concepts of an office-holder and an official of a public-law legal entity and identifies their functional and substantive characteristics, including the exercise of representative, organizational and administrative, administrative and economic, consultative and advisory, as well as oversight and audit powers. The study further delineates the categories of persons to whom this legal status applies and determines the legal consequences arising from their activities, including the possibility of incurring criminal liability and the application of criminal-law measures to public-law legal entities.

A criminological profile of officials of public-law legal entities who commit corruption-related offences in the field of official activity is developed, and their distinguishing characteristics are identified. On the basis of a longitudinal criminological analysis covering the period from 2016 to 2025, the thesis generalizes the typical socio-demographic, social-status and role-related, and criminal-law characteristics of officials of public-law legal entities who commit corruption-related offences in the field of official activity. It has been established that the overwhelming majority of such offenders are citizens of Ukraine; males predominate (90.2%), while the largest age group is between 29 and 54 years old (70.0%). A substantial proportion have either complete or basic higher education (43.4%). The rate of recidivism is relatively low (5.6%). Group offending was identified in 6.8% of cases, of which participation in an organized group or criminal

organization accounted for 14.9%, while interregional criminal links were recorded in only 0.3% of cases.

The research also identifies and differentiates the specific characteristics associated with particular types of criminal offences. Offences under Articles 364, 368, and 368⁵ of the Criminal Code of Ukraine are characterized by a high educational attainment among offenders (81.0% possess complete or basic higher education) and by their professional affiliation with law enforcement agencies (46.4%), particularly the National Police of Ukraine (52.2% of all law enforcement officials), the State Customs Service of Ukraine (21.5%), and the State Border Guard Service of Ukraine (11.5%). Significant proportions are also represented by civil servants (20.9%) and local self-government officials (11.4%). By contrast, offences under Article 369 of the Criminal Code of Ukraine display a markedly different social profile: 87.3% of offenders are employable persons who are neither employed nor in education, or are unemployed, while the proportion of offenders with higher education is substantially lower (21.4%).

The findings obtained are of both theoretical and practical significance: they enrich the typology of subjects of corruption-related criminal offences, refine the criminological profile of an official of a public-law legal entity, and provide a conceptual foundation for developing differentiated preventive measures, as well as for a more substantiated individualization of criminal liability and punishment.

Chapter 3 is devoted to the prospects for improving the national legal framework governing the criminal liability and punishment of an official of a public-law legal entity as a special subject of corruption-related criminal offences in the field of official activity. It provides a comprehensive analysis of the issues associated with the legal qualification of corruption-related criminal offences under Articles 364, 368, 368⁵ and 369 of the Criminal Code of Ukraine when committed by officials of public-law legal entities. It is demonstrated that establishing whether a person possessed the status of an official of a public-law legal entity at the time the criminal offence was committed requires a comprehensive analysis not only of the provisions of criminal law but also of specialized legislation, subordinate regulatory acts, and the legal positions developed by the Supreme Court. It is further established that decisive importance attaches to determining the scope of the official's

powers, their substantive content, the manner in which they were exercised, and the causal nexus between those powers and the criminal conduct in question.

Particular attention is devoted to distinguishing the constituent elements of corruption-related offences from those of other criminal offences in the field of official activity, in particular official negligence (Article 367 of the Criminal Code of Ukraine), as well as fraud (Article 190 of the Criminal Code of Ukraine) and misappropriation or embezzlement of property (Part 2 of Article 191 of the Criminal Code of Ukraine). It is substantiated that the characteristics of an official of a public-law legal entity are relevant not only for establishing the existence of the special subject of a criminal offence but also for determining other constituent elements of the offence - its subject matter, the method of commission, the form of guilt, the motive, and the consequences. Criteria are proposed for distinguishing these offences on the basis of the subject, subject matter, objective elements, and subjective elements of the offence.

The thesis further analyses the specific features of the legal qualification of corruption-related offences committed jointly by officials of public-law legal entities and general subjects of criminal offences. It is demonstrated that the legal qualification depends on the significance of the official's special legal status within the structure of the basic constituent elements of the offence and on the extent to which that status influences the degree of the social dangerousness of the criminal conduct.

A separate part of the study is devoted to the system of criminal-law consequences arising from the commission of corruption-related offences. It examines the types of punishment applicable to officials of public-law legal entities, as well as other criminal-law measures, including special confiscation and various forms of exemption from criminal liability or punishment on account of the expiry of statutory limitation periods. The legislative structure of the sanctions applicable to offences with certain constituent elements is critically assessed in light of the principles governing the construction of criminal-law sanctions, revealing their internal inconsistency and disproportionality.

It is further substantiated that adverse criminal-law consequences may extend not only to individuals serving as officials of public-law legal entities but also to the respective legal entities themselves, including public-law legal entities and certain corporate legal entities

governed by private law in which the State holds an ownership interest or exercises decisive influence. The study identifies the specific features of applying criminal-law measures to such entities, including fines, temporary restrictions on their activities, and special confiscation.

Keywords: official of a public-law legal entity, corruption, corruption-related criminal offence, criminal liability, Criminal Code of Ukraine, criminal offence, criminological characteristics, punishment, anti-corruption, sanction, special confiscation, field of official activity, other criminal-law measures, special subject, national security.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Равлюк А.В. Щодо практики застосування норм, що встановлюють відповідальність за вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності, які вчинюються службовими особами юридичних осіб публічного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 83, ч. 3. С. 128-133. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/310517>. Doi: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.20>.

2. Турлова Ю.А., Равлюк А.В. Кримінологічна характеристика службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 2 (32). С. 261-273. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/253/253>. Doi: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.17>.

3. Равлюк А.В. Покарання та інші заходи кримінально-правового характеру за вчинення корупційних злочинів службовою особою юридичної особи публічного права. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. №1 (34). С. 75-89. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/438/456>. Doi: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.05>.

4. Равлюк А.В. Генеза правової регламентації відповідальності службових осіб юридичних осіб публічного права за вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. №3. С. 164-169. URL: https://apnl.dnu.in.ua/3_2025/3_2025.pdf. Doi: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-3-23>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Равлюк А.В. Щодо стану корупційних злочинів у сфері службової діяльності, вчинених службовими особами юридичних осіб публічного права. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 10 травня 2024 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. 131 с. С. 53-54.

6. Равлюк А. Щодо окремих питань нормативно-правового забезпечення запобігання корупційним кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції (м. Київ, 27 вересня 2024 р.) / [Редкол.: Вербенський М. Г., Опришко І. В., Лісниченко Л. В. та ін.]. Вінниця: ТВОРИ, 2024. 408 с. С. 245-248.

7. Равлюк А.В. Окремі проблеми сучасного розвитку законодавства України про кримінальну відповідальність за корупційні злочини у сфері службової діяльності. *Актуальні питання кримінального права та процесу*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 квіт. 2025 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. В.І. Фелика, за наук. ред. д.ю.н., проф. О.В. Драган; Київ. ун-т інтелект. власн. та права. Київ: АА Тандем, 2025. 264 с. С. 149-153.

8. Равлюк А.В. Кримінально-правові наслідки вчинення корупційних кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, у зв'язку з закінченням строків давності. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 30 травня 2025 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. 218 с. С. 71-72.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	15
1.1 Стан наукового дослідження службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта злочину	15
1.2 Генеза правової регламентації відповідальності службових осіб юридичних осіб публічного права за вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності	
1.3 Категорія «Корупційні злочини у сфері службової діяльності»: поняття, ознаки та види	52
Висновки до розділу 1	71
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	74
2.1 Поняття та ознаки службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності	74
2.2 Кримінологічні ознаки службової особи юридичної особи публічного права, яка вчиняє корупційні злочини у сфері службової діяльності	95
Висновки до розділу 2	132
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	136

3.1 Проблеми кваліфікації корупційних злочинів у сфері службової діяльності з урахуванням ознак спеціального суб'єкта злочину – службової особи юридичної особи публічного права	136
3.2 Особливості покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності та застосування інших заходів кримінально-правового характеру	156
Висновки до розділу 3	178
ВИСНОВКИ	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	194
ДОДАТКИ	222

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДСАУ	Державна судова адміністрація України
КК	Кримінальний кодекс
КМУ	Кабінет Міністрів України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
НМДГ	неоподатковуваний мінімум доходів громадян
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ОЧ	Особлива частина
ЦК України	Цивільний кодекс України
ФОП	Фізична особа-підприємець

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Україна, з огляду на історичні процеси, що відбувались на її землях, та її географічне розташування, поєднує у собі здавалося б дві непокєднуваних особливості. Із однієї сторони – це сучасна демократична європейська держава, яка декларує ціль вступу до Європейського Союзу, та поступово рухається у напрямку досягнення цієї мети. З другої сторони, це держава із високим рівнем корупції, що є одним із найвагомїших дискредитаційних чинників, який не дозволяє Україні досягнути цієї цілі вже зараз. Відповідно до щорічних досліджень міжнародної організації Transparency International, протягом аналізованого періоду Україна демонструвала загальну тенденцію до покращення показників за Індексом сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI). Водночас, попри позитивну динаміку, рівень сприйняття корупції залишається достатньо високим, що свідчить про збереження системних проблем у сфері запобігання та протидії корупції. Корупція в Україні набула значних масштабів та охоплює всі сфери суспільного життя, і такий висновок можна зробити навіть не аналізуючи подібну статистику.

В Україні корупція існує та розвивається на всіх рівнях – як на найвищому, незважаючи на безперервну роботу щодо протидії їй, так і на побутовому, будучи толерованою значною частиною громадян нашої держави. Водночас, як зазначається у доповіді Національного агентства з питань запобігання корупції, у суспільстві сформувався стійкий запит на справедливість, який в українських реаліях набув форми підвищених очікувань щодо невідворотного притягнення до кримінальної відповідальності насамперед високопосадовців. Водночас відсутність значної кількості обвинувальних вироків із призначенням реального позбавлення волі або недостатня публічність таких рішень формує у громадян уявлення про недостатню результативність антикорупційної реформи та неспроможність держави забезпечити принцип невідворотності кримінальної відповідальності.

Незважаючи на те, що показники України покращуються, антикорупційна інфраструктура в державі постійно розвивається, антикорупційне законодавство

удосконалюється, корупційні прояви все ще впливають на весь державний апарат, і передусім на посадових осіб, що уповноважені на виконання функцій держави й органів місцевого самоврядування, як представників механізму державного управління, тобто на службових осіб публічного права. Саме тому розроблення та запровадження ефективних кримінально-правових заходів протидії корупційним злочинам у сфері службової діяльності є необхідними умовами реалізації антикорупційної політики держави, а відтак потребують належного наукового та методичного забезпечення.

У кримінально-правовій літературі різним аспектам державного реагування на порушення кримінально-правових заборон у сфері службової діяльності, питанням, пов'язаним з кваліфікацією та застосуванням покарання та інших заходів кримінально-правового характеру безпосередньо за вчинення корупційних кримінальних правопорушень присвятили свої роботи П.П. Андрушко, Ю.В. Баулін, П.С. Берзін, К.Г. Биков, А.В. Боровик, В.І. Борисов, Л.П. Брич, А.А. Вознюк, І.І. Войтович, О.З. Гладун, Д.М. Горбачов, О.П. Горох, І.М. Довбань, В.М. Дубас, О.О. Дудоров, М.Б. Желік, З.А. Загиней-Заболотенко, К.П. Задоя, О.О. Кваша, В.М. Киричко, О.В. Козаченко, О.М. Костенко, О.О. Книженко, О.В. Кришевич, В.Н. Кубальський, В.М. Куц, А.В. Ландіна, В.Л. Лященко, Р.Л. Максимович, М.І. Мельник, Д.Г. Михайленко, А.А. Музика, В.О. Навроцький, В.М. Нікітенко, А.С. Нерсисян, Н.А. Орловська, Ю.А. Пономаренко, О.А. Пушкар, А.В. Савченко, М.І. Сірий, А.А. Стрижевська, О.О. Титаренко, Д.М. Тичина, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк, П.В. Хряпінський, Н.М. Ярмиш, А.М. Ященко та інші вчені.

Попри вагомий внесок згаданих учених у розроблення зазначених питань, залишається значна кількість невисвітлених і нерозв'язаних проблем, що стосуються кримінально-правового реагування на прояви корупційної діяльності службових осіб юридичних осіб публічного права, а розв'язання окремих з них не є безспірним. Саме тому означені проблеми є на сьогоднішній день актуальними та такими, що потребують додаткових наукових розвідок.

Зазначені обставини й зумовили актуальність та вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано у межах теми науково-дослідної роботи відділу проблем кримінальної юстиції та кримінології (відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою) Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України «Злочини в умовах війни в Україні: проблеми запобігання, криміналізації та реалізації кримінальної відповідальності» (2023 р. – 2025 р., номер державної реєстрації 0122U201164).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексне розв'язання теоретичних та практичних проблем кримінальної відповідальності та покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності і формування на цій основі науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення теорії кримінального права, чинного кримінального законодавства та практики його застосування.

Для досягнення поставленої мети дослідження необхідно вирішити такі завдання:

- проаналізувати стан наукового дослідження службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності;
- дослідити генезис вітчизняного кримінального законодавства щодо кримінальної відповідальності службових осіб юридичних осіб публічного права як спеціальних суб'єктів корупційних злочинів у сфері службової діяльності;
- визначити поняття та ознаки корупційних злочинів у сфері службової діяльності;
- удосконалити поняття та ознаки службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності;
- визначити кримінологічно значущі ознаки службової особи юридичної особи публічного права, яка вчиняє корупційні злочини у сфері службової діяльності, та розрахувати відповідні показники;

- визначити перспективи вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства у частині кримінальної відповідальності та покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності;

- з'ясувати особливості покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності та сформулювати відповідні пропозиції щодо санкцій досліджуваних кримінально-правових норм.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку із вчиненням корупційного злочину.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності та покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності.

Методи дослідження обрано з урахуванням специфіки предмету дисертаційної роботи. Відповідно до поставлених завдань, при написанні дисертації було застосовано як загальнонаукові, так і спеціально-наукові методи, які дозволяють розкрити предмет дослідження. Їхнє поєднання забезпечило комплексне, обґрунтоване й системне вивчення службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності.

Так, використання в роботі діалектичного методу пізнання дозволило комплексно дослідити проблематику кримінальної відповідальності та покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності, а також засвідчило актуальність проведення цього дослідження, сприяло визначенню його мети, завдань та етапів; метод узагальнення використаний для вивчення наукових підходів, концепцій, дискусій (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 3.1, 3.2); використання історичного методу дозволило простежити генезис вітчизняного кримінального законодавства щодо кримінальної відповідальності службових осіб юридичних осіб публічного права як спеціальних суб'єктів корупційних злочинів (підрозділ 1.2), а також вивчити правозастосовну практику у досліджуваній сфері (підрозділи 2.2, 3.1); догматичний

метод використовувався для аналізу нормативного визначення корупційних злочинів у сфері службової діяльності, відповідальності та покарання за неї службових осіб юридичних осіб публічного права (підрозділи 1.3, 2.1, 3.1, 3.2); логіко-семантичний метод застосовано для дослідження поняттєвого апарату дисертаційної роботи, зокрема для формулювання визначення поняття «корупційний злочин у сфері службової діяльності», «службова особа юридичної особи публічного права», «посадова особа юридичної особи публічного права» (підрозділи 1.3, 2.1); формально-логічний та системно-структурний методи дозволили визначити систему кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за вчинення службовою особою юридичної особи публічного права корупційних злочинів у сфері службової діяльності, виявити їх взаємозв'язки та змістовні особливості (підрозділ 1.3). Також застосовано метод статистичного спостереження – для збирання та опрацювання статистичної інформації для визначення кримінологічно значущих ознак службової особи юридичної особи публічного права, яка вчиняє корупційні злочини у сфері службової діяльності (підрозділ 2.2); контент-аналізу – при опрацюванні матеріалів кримінальних проваджень, судових вироків та ухвал (підрозділи 2.2, 3.2); герменевтичний метод – для тлумачення норм права, характеристики правових понять (підрозділи 1.3, 2.1).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації склали наукові праці фахівців у галузі кримінального права та кримінології.

Емпіричною базою дослідження є дані державної статистичної звітності – матеріали Офісу Генерального прокурора (Генеральної прокуратури України), Державної судової адміністрації України; 75 вироків, 34 ухвали суду щодо кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачено ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, що перебували на розгляді у судах у період з 2016 по 2025 роки включно, інші довідково-публіцистичні та аналітичні матеріали, присвячені досліджуваній проблематиці, застосовано особистий практичний досвід здобувача в правоохоронних органах.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що ця дисертація є одним із перших кримінально-правових досліджень проблематики кримінальної

відповідальності та покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності. Основні положення, які складають новизну дослідження, полягають в тому, що:

уперше:

- обґрунтовано висновок про те, що вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369 КК України, попри обмеження, закріплені у ч. 1 ст. 96⁴ КК України, може зумовлювати застосування штрафу до юридичних осіб публічного права, які не утримуються повністю за рахунок державного, місцевого бюджету або інших джерел. Водночас у випадках підкупу службових осіб іноземних держав, передбачених ч. 2 ст. 96³ КК України, до юридичних осіб публічного права незалежно від ступеня їх бюджетного утримання можуть застосовуватися не лише штраф, а також тимчасові обмеження діяльності чи обмеження в отриманні прав та/або переваг, але й спеціальна конфіскація;

- надано кримінологічну характеристику службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності, та визначено її типові ознаки: є громадянином України, в переважній більшості – чоловіки (90, 2 %), у віці від 29 до 54 років (70,0 %), більшість – із повною та базовою вищою освітою (43,4 %), невисокий рівень рецидиву – частка засуджених осіб, які раніше вчиняли злочини та притягувались до кримінальної відповідальності становить 5,6 %; частка групової складової виявлених осіб становить 6,8 %, з них у складі організованої групи або злочинної організації – 14,9 %, у складі групи з міжрегіональними зв'язками – 0, 3 %.

удосконалено:

- дефініцію поняття «корупційний злочин у сфері службової діяльності», під яким розуміється передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння, вчинене у процесі службової діяльності шляхом використання службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб або сприяння її одержанню, яке посягає на законне, належне й ефективне здійснення публічних або управлінських функцій;

- – зміст нормативно-правових положень примітки 1 до ст. 364 КК України, а

також нормативно-правового визначення загрози призначення певних видів покарань, передбачених санкціями ч. 1-4 ст. 368 і 369 КК України, з урахуванням вироблених доктриною кримінального права правил побудови кримінально-правових санкцій;

- – визначення службової особи юридичної особи публічного права як фізичної особи, громадянина України, яка в такій юридичній особі на постійній або тимчасовій основі чи за спеціальним повноваженням здійснює функції представника публічної влади (держави або місцевого самоврядування), а також обіймає постійно чи тимчасово посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих та/або адміністративно-господарських, консультативно-дорадчих, контрольно-ревізійних чи реєстраційних функцій або виконує такі функції за спеціальним повноваженням;

- зміст поняття посадової особи юридичної особи публічного права як специфічної категорії службових осіб юридичних осіб публічного права, які у зв'язку із займаною посадою на постійній або тимчасовій основі наділені повноваженнями щодо здійснення організаційно-розпорядчих та (або) адміністративно-господарських, а інколи і консультативно-дорадчих функцій;

дістали подальшого розвитку:

- аргументи щодо існування потенційної (санкції статті Особливої частини КК України) та негативної (ретроспективної) кримінальної відповідальності, що покладається судом на винну у вчиненні кримінального правопорушення особу із дотриманням принципу її індивідуалізації;

- обов'язкові ознаки спеціального суб'єкта службової особи юридичної особи публічного права: це фізична особа, громадянин України; така особа в юридичній особі публічного права постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням здійснює функції представника публічної влади (держави або місцевого самоврядування); постійно або тимчасово обіймає посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих та/або адміністративно-господарських, консультативно-дорадчих, контрольно-ревізійних чи реєстраційних функцій; може виконувати організаційно-розпорядчі та/або адміністративно-господарські, консультативно-дорадчі, контрольно-ревізійні чи реєстраційні функції за спеціальним

повноваженням; може здійснювати представницькі, організаційно-розпорядчі та/або адміністративно-господарські та інші згадані функції від імені та /або в інтересах юридичної особи публічного права; можуть ухвалювати та/або забезпечувати виконання обов'язкових рішень, а також вчиняти юридично обов'язкові дії стосовно осіб, які не перебувають з такою особою у службово-правових відносинах; такі особи одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету; у випадках, прямо передбачених законодавством, така особа має право застосовувати заходи примусу;

- уявлення про інші окрім покарання негативні кримінально-правові наслідки вчинення корупційних злочинів службовою особою юридичної особи публічного права, зокрема: спеціальної конфіскації; звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49, ч. 5 ст. 74, ст. 80 КК України); заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб;

- уявлення про корупційні злочини у сфері службової діяльності як прояв дисфункції соціальних інститутів, за якої усталені норми й механізми публічного управління підмінюються приватно-корисливими практиками, що руйнує інституційну впорядкованість, спотворює мотивацію службовців і перетворює публічну владу на інструмент задоволення індивідуальних або групових інтересів, що є несумісним із природою публічної влади та принципами публічного права.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* – як основа для подальшого дослідження проблематики кримінальної відповідальності та покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності;

– *правотворчій діяльності* – для подальшого удосконалення положень КК України;

– *освітній діяльності* – для використання в навчальному процесі під час вивчення дисциплін «Конституційне право України», «Кримінальне право», «Кримінологія»,

спецкурсу «Криміналістика» (акт впровадження дисертаційного дослідження у навчальний процес Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» від 09 березня 2026 року);

–правозастосовній діяльності – для використання в практичній роботі, зокрема, під час здійснення узагальнення судової практики та аналітичної роботи Вищого антикорупційного суду (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у правозастосовну діяльність Вищого антикорупційного суду від 23 березня 2026 року № 03.15-02-02/7/2026).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Теоретичні висновки і результати дисертаційного дослідження отримані на підставі особистих досліджень автора. У статті «Кримінологічна характеристика службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності», що підготовлена у співавторстві з Ю.А. Турловою, особисто автору належать наукові положення, які він розробляв самостійно, зокрема щодо з'ясування абсолютних, середніх і відносних кримінологічних показників, що характеризують службову особу юридичної особи публічного права, яка вчиняє корупційні злочини у сфері службової діяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дисертаційної роботи оприлюднено на таких науково-практичних заходах: міжнародній науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 10 травня 2024 року); всеукраїнській науково-практичній конференції «Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки» (м. Київ, 27 вересня 2024 року); міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання кримінального права та процесу» (м. Київ, 25 квітня 2025 року); міжнародній науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 30 травня 2025 року).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовано в дисертації, відображено у восьми наукових публікаціях, серед яких чотири статті

опубліковано у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України (усі статті мають активний ідентифікатор DOI (Digital Object Identifier), та чотири праці апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації визначається її метою, предметом і завданнями дослідження. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок, з яких основний текст дисертації – 193 сторінки, список використаних джерел – 28 сторінок (268 найменувань), додатки на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Стан наукового дослідження службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта злочину

Україна, виконуючи міжнародні зобов'язання за Конвенцією Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) проти корупції, реалізує державну політику, засновану на принципах верховенства права, доброчесності, прозорості та підзвітності [7]. Необхідність її ефективного здійснення узгоджується із положеннями Стратегії економічної безпеки України, яка визначає забезпечення сталого розвитку та європейської інтеграції серед ключових національних інтересів [220].

Варто наголосити на тому, що «корупція створює системну загрозу безпеці та стабільності держави та суспільства в Україні, оскільки негативно впливає на національну економіку, заздалегідь ставить у нерівне становище корумпованих та чесних підприємців, підриває конкуренцію на зовнішньому та внутрішньому ринках, а також створює негативний імідж країни на міжнародній арені. Особливо негативно вона впливає на рівень життя населення, збільшуючи соціальну нерівність, і тим самим детермінуючи різні соціальні проблеми, у тому числі й злочинність» [198, с. 53].

Вагому роль у відтворенні корупційних кримінальних практик займає кримінальна активність службових осіб юридичних осіб публічного права, на яких «поширюються обмеження щодо використання службових повноважень чи свого посадового становища, одержання подарунків, покладені обов'язки щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, передачі в управління іншої особи належних їм підприємств та корпоративних прав, подачі декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [180].

Відтак, дослідження сутності корупційної поведінки зазначених осіб, що лежать в основі виокремлення зазначеного феномену з інших суспільно небезпечних явищ, має бути одним з актуальних завдань кримінально-правової та кримінологічної наук і є теоретико-методологічною основою розробки шляхів удосконалення вітчизняного законодавства щодо кримінальної відповідальності та покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності.

Як вірно зауважують Б. М. Прокопів: «...однією з найбільш поширених проблем в Україні на сьогоднішній день є корупція. Це явище набуло надто широкого поширення та проникло в усі сфери життєдіяльності суспільства, а згідно статистичних даних провідних міжнародних організацій, Україна належить до числа найбільш корумпованих країн Європи. Безумовно, це має негативний вплив на економічну і політичну ситуацію в країні та рівень життя населення.» [195, с. 103]; Р.В. Войтюк: «Однією з найбільших проблем на шляху розбудови України як незалежної правової держави європейського зразка є корупція. Це негативне явище перешкоджає ефективному функціонуванню органів державної влади та місцевого самоврядування, посадових осіб, які відповідно до ст. 19 Конституції України зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Тому нині перед державними органами стоїть досить складне завдання – очищення влади від корупції.» [34, с. 5]. Такої ж позиції дотримується і К.Г. Биков, наголошуючи, що «...експерти підкреслюють, що корупційність українського суспільства просто величезна і для попередження необоротних процесів в економіці, держава повинна зробити боротьбу з корупцією своїм пріоритетним завданням.» [14, с. 10].

Починаючи з 1995 р. вперше М. І. Мельник у дисертаційному дослідженні «Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції» [141], а також серій монографій «Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства» (2000) [143], «Корупція: сутність, поняття, заходи протидії» (2001) [140], «Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії)» (2004) [139] здійснив дослідження кримінально-правових

та кримінологічних засад протидії такому негативному явищу як корупція. Значущість робіт науковця визначається, з одного боку, формуванням бачення соціальної сутності, правової природи, причинної зумовленості та негативних наслідків корупції, а з іншого – системним підходом до корупційних правопорушень за вітчизняним законодавством, визначенні їх видів, правових ознак та виділенні з їх числа системи корупційних злочинів, а також змісту, мети, завдань, основних напрямів, суб'єктів, принципів, засобів протидії корупції.

Зазначимо, що прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) та пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) серед злочинів цієї категорії є найбільш дослідженими в теорії кримінального права. Існує значна кількість наукових досліджень, присвячених нормам про хабарництво у КК України 2001 року (у редакції до 18.05.2013 р.) та їхнім аналогам у КК України 1960 року (ст. ст. 168, 170): одержанню хабара, а також пропозиції або даванню хабара. Такими є дисертаційні дослідження О. О. Дудорова «Проблемні питання кримінальної відповідальності за одержання хабаря» (1994) [54], С. А. Шалгунової «Кримінально-правові та кримінологічні заходи попередження хабарництва серед співробітників органів внутрішніх справ» (1999) [252], Д. І. Крупка «Відповідальність за хабарництво за кримінальним правом Німеччини, Швейцарії та України (порівняльно-правове дослідження)» (2005) [119], Р. М. Горбатого «Порівняльний аналіз хабарництва у кримінальному праві України на підставі розв'язань кримінального кодексу Польщі» (2007) [37], І. О. Томчук «Давання хабара: кримінально-правова та кримінологічна характеристика» (2012) [235].

У відповідних дослідженнях, а також у численних статтях та тезах доповідей на наукових, науково-практичних конференціях, круглих столах цих та інших авторів [256; 79] з урахуванням стану сучасного, на той час кримінального законодавства, досліджено розвиток таких складів злочинів, проблемні питання їх кваліфікації, формулювалися пропозиції із вдосконалення кримінального закону. Крім цього, не можна не відмітити науково-практичні коментарі антикорупційного законодавства, підготовлені М. І. Мельником та М. І. Хавронюком [142; 246].

Проблематика трансформації антикорупційного законодавства України в контексті виконання міжнародно-правових зобов'язань комплексно опрацьована у наукових працях П. П. Андрушка [4]. У межах своїх досліджень автор здійснює системний аналіз національного антикорупційного регулювання крізь призму міжнародних стандартів і загальновизнаних принципів протидії корупції, акцентуючи увагу на його узгодженості з європейськими та глобальними підходами. Науковець підкреслює, що процес реформування у зазначеній сфері не може вважатися остаточно завершеним і таким, що повністю досяг поставлених цілей, наголошуючи: «...підстав стверджувати, що реформування антикорупційного законодавства, досягло своєї мети і є завершеним, немає.» [4]. Попри часову дистанцію від моменту оприлюднення відповідних висновків, наведена позиція зберігає свою наукову та практичну актуальність і в сучасних умовах розвитку антикорупційної політики. Окрім загальнотеоретичних узагальнень, у своїх роботах дослідник приділяє значну увагу характеристиці ознак корупційних кримінальних правопорушень та аналізу змісту антикорупційних норм, виявляючи як концептуальні, так і техніко-юридичні недоліки чинного регулювання. У цьому контексті ним запропоновано низку напрямів удосконалення законодавства, а також окреслено специфіку його застосування щодо окремих категорій суб'єктів відповідальності [3].

Слід згадати колективну монографію «Актуальні проблеми протидії корупції» за загальною редакцією академіка Національної академії правових наук України, доктора юридичних наук, професора В.І. Борисова (2012 р.), яку присвячено проблемам протидії корупційним правопорушенням [2]. У цій монографії авторським колективом «...розкриваються, зокрема, поняття та види корупційних злочинів з урахуванням особливостей їх суспільної небезпечності, висвітлюються питання визначення осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, як суб'єктів корупційних злочинів, визначаються антикорупційні стандарти кримінальних процесуальних рішень. Висвітлено антикорупційний досвід України та зарубіжних країн з метою розробки нової досконалішої моделі антикорупційної політики в Україні. Здійснено аналіз методологічних підходів, що застосовуються в дослідженні проблем протидії корупції. Розглянуто національну

модель механізму протидії корупції в Україні за оцінками європейських та міжнародних моніторингових інститутів.» [2, с. 2].

Заслужують на увагу в межах нашого предмета дослідження і колективні монографії «Державна служба в Україні: теоретико-правова характеристика у контексті реформування законодавства» (2013 р.) [237], у розділі 5 якої окреслено особливості та підстави юридичної відповідальності державного службовця, у тому числі кримінальної (глава 5.1 розділу 5, автори В. О. Туляков та Д. Г. Михайленко) [237] та «Протидія злочинам у сфері службової діяльності (кримінологічні, кримінально-правові і кримінально-процесуальні проблеми)», яку видано у 2014 році Інститутом держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України [196], і у якій, зокрема, «...висвітлено окремі кримінологічні, кримінально-правові та кримінально-процесуальні проблеми протидії злочинам, що вчиняються особами у зв'язку з їх службовою діяльністю....» [196, с. 2].

Серед сучасних комплексних досліджень слід також відзначити монографію «Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування» за редакцією професора Ю.В. Ковбасюка та професора В.Л. Федоренка (2016 р.) [46], в якій здійснено комплексне наукове осмислення проблематики формування й упровадження державної політики у сфері протидії корупції, з особливим акцентом на публічну службу та монографію А.В. Боровика «Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини» (2017 р.) [23], у якій автором «...проаналізовано понятійний апарат досліджуваного «заохочувального» інституту і його відповідність основним принципам кримінального права та міжнародно-правовим стандартам....» [23, с. 2] та зроблено один з висновків, що «...принцип невідворотності кримінальної відповідальності тісно пов'язаний з інститутом звільнення від кримінальної відповідальності, оскільки останній відіграє якраз запобіжну роль і сприяє виявленню традиційно латентних корупційних злочинів. Коли особа, яка надає неправомірну вигоду, повідомляє про це, то вона звільняється від кримінальної відповідальності, таким способом викриваючи посадовця, який бажає отримати (чи отримав) таку вигоду.» [23, с. 191].

Заслуговує на увагу і монографія О.С. Бондаренко «Концепція кримінально-правової протидії корупції» (2021 р.), у якій розроблено концептуальні засади кримінально-правової протидії корупції та обґрунтовано напрями вдосконалення відповідної державної політики [21, с. 2]. Зокрема, авторка запропонувала «...на основі аналізу існуючих доктринальних підходів до класифікації видів корупції вдосконалений розширений авторський підхід. По-перше, класифікувати корупцію за темпом розвитку на інертну, поступову та активну. По-друге, за сферами здійснення поділяти корупцію на корупцію службових осіб у сфері законодавчої влади; виконавчої влади; судової влади й корупцію у сфері діяльності юридичних осіб приватного права та осіб, які надають публічні послуги. По-третє, за періодичністю вчинення корупційних діянь корупція буває епізодичною, системною й клептократичною. По-четверте, за сталістю доцільно поділяти корупцію на повзучу та стрибкоподібну. По-п'яте, відповідно до рівня організації й розповсюдження корупційних відносин необхідно виділяти низову корупцію (дрібного чиновництва), регіонального рівня (у середніх ешелонах влади), елітарну (високорівневу або політичну) та міжнародну. По-шосте, поділяти корупцію залежно від її галузевої спрямованості на корупцію в правоохоронних органах, освітній, медичній, спортивній та оборонній галузях. По-сьоме, за формою вираження корупційних відносин корупцію можна поділяти на корупцію, з «твердою формою» вираження корупційних відносин (якщо предметом корупційного правопорушення є неправомірна вигода: гроші, майно, переваги, пільги та послуги матеріального характеру) та корупцію з «м'якою формою» вираження корупційних відносин, якщо сутність корупційного правопорушення полягає в непотизмі (кумівництві), кронізмі (протекціонізмі), родинності, фаворитизмі, патронажі, лобізмі, клановості тощо.» [21, с. 385].

Важливе місце у формуванні сучасних наукових уявлень займають дисертаційні дослідження останніх років, присвячені кримінально-правовим аспектам протидії корупції. Так, за спеціальністю 12.00.08, кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, у 2018 році, у Національному університеті «Одеська юридична академія» захищено докторську дисертацію Д. Г. Михайленка «Концепція

кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні» [145], у якій «вперше в Україні здійснено спеціальне комплексне наукове дослідження, в якому на основі поєднання висновків, накопичених у межах різних галузей знань щодо природи корупції та її «імунітету» від антикорупційного законодавства й уявлень щодо актуалізації кримінально-правових інструментів протидії їй, вироблено систему наукових положень та обґрунтовано наукові результати в галузі кримінального права і кримінології, які спрямовані на розв'язання проблеми неефективності кримінально-правової протидії корупції в Україні.» [146, с. 37-38].

Важливо підкреслити значення дисертації М. Б. Желіка «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика» (2018 р.) [60], у якій автором «...здійснено юридичний аналіз складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Проаналізовано особливості кваліфікації, караності та призначення покарання за вчинення окреслених корупційних злочинів.» [60, с. 2].

Слід акцентувати увагу і на дисертації М. В. Михайлова «Підкуп у законодавчих конструкціях корупційних кримінальних правопорушень», яку захищено у 2021 році в Інституті держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України [148]. У дисертаційному дослідженні, зокрема, автором «...підкуп проаналізовано у ретроспективній проєкції, що дало змогу встановити первісне, некорупційне, значення вказаного терміна у кримінальному законодавстві України, яке упродовж останніх п'яти років асоціюється переважно з корупцією.» [147, с. 2-3]. Автором також удосконалено «...науковий підхід (О.З. Гладуна, З.А. Загинеї-Заболотенко та інших), відповідно до якого підставою застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб повинен визнаватися не лише активний, а й пасивний підкуп, а незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції має стосуватися виключно вчинення працівником такої юридичної особи корупційного підкупу, передбаченого статтями 354, 368, 368³, 368⁴, та 369 цього Кодексу.» [147, с. 12].

У межах кримінально-правового напрямку також заслуговує на увагу дисертація Д. М. Міськіва «Відповідальність за декларування недостовірної інформації у

кримінальному праві України» (2021 р.), яка є «...першим в Україні системним і комплексним дослідженням проблематики відповідальності за декларування недостовірної інформації у кримінальному праві України. В роботі виокремлено низку питань, що є достатньо дослідженими; питання, які є дискусійними, а відтак потребують подальших досліджень; а також проблеми, які є малодослідженими чи не досліджувалися взагалі, і вирішення яких матиме вагоме теоретичне та практичне значення.» [152, с. 2].

У 2022 році у Національній академії внутрішніх справ Безгинським Б.Г. захищено дисертацію «Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні», у якій «...вперше обґрунтовано, що незаконним збагаченням слід визнавати набуття особою відповідних активів, як під час виконання нею службових обов'язків, так і протягом одного року після припинення службової діяльності; запропоновано до осіб, на яких поширюється ст. 368⁵ КК (окрім визначених п.1 ч.1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції») також відносити визначених (п. п. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»); запропоновано визначити кваліфікованими складами незаконного збагачення: ті самі дії, вчинені особами, які займають відповідальне становище, та особами, які займають особливо відповідальне становище;...» [12, с. 21].

У 2023 році в Інституті держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України Білоконь О.Г. захистила дисертацію на тему «Кримінально-правова протидія підкупу в Україні», у якій авторкою «...уперше встановлено, що пропозиція та обіцянка неправомірної вигоди як одномоментні дії, на відміну від її надання, характеризують виключно мовленнєву комунікацію та не пов'язані з фізичним наданням предмета підкупу (неправомірної вигоди). Ці дії вважаються закінченими з моменту, коли особа, якій пропонується або обіцяється неправомірна вигода, сприйняла відповідну інформацію. У разі, якщо вигодонадавач робить спроби фізично надати неправомірну вигоду, то у такому випадку наявний замах на надання неправомірної вигоди, а не пропозиція та обіцянка неправомірної вигоди;...» [15, с. 9]. Окрім того, авторкою «...уперше обґрунтовано, що у разі вчинення кримінального правопорушення службовою особою з використанням свого службового становища, а

також підкупу, передбаченого ст. 369 КК, суд, призначаючи покарання за вчинене, зобов'язаний вирішити питання про застосування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, якщо воно не передбачено у санкції статті Особливої частини цього Кодексу, яка встановлює відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення;...» [15, с. 9].

Окрім того, у 2023 році Дубас В.М. у Львівському державному університеті внутрішніх справ захистив дисертацію «Кримінально-правові засоби протидії корупційним кримінальним правопорушенням в Україні», у якій «...здійснено дослідження кримінально-правових засобів протидії корупційним кримінальним правопорушенням в Україні, підсумками якого стала низка нових теоретичних положень, що стосуються змісту системи правових засобів протидії корупційним правопорушенням, функціонального призначення як каральних, так і заохочувальних кримінально-правових засобів, спрямованих на протидію корупційним кримінальним правопорушенням, ... » [51, с. 2; 50]. Зокрема, автором «... запропоновано пропозиції щодо покращання застосування каральних кримінально-правових засобів, а саме викласти санкції статей 364, 364¹, 365², 368, 368⁵, 369, 369² Особливої частини Кримінального кодексу України у нових редакціях.» [51, с. 5].

Одним із останніх дисертаційних досліджень кримінально-правового спрямування є робота В. Л. Ляценка «Диференціація кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення» (2025 р.) [132]. Зокрема, автором «...визначено та розкрито характер співвідношення видів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення із використанням різнорівневого підходу; визначено поняття корупційного кримінального правопорушення, під яким у дисертації запропоновано розуміти кримінальні правопорушення, передбачені статтями 354, 364, 364¹, 365², 368 – 369² цього Кодексу, а також кримінальні правопорушення, передбачені іншими статтями Кодексу, у разі вчинення їх шляхом використання службового становища з метою одержання неправомірної вигоди або надання такої вигоди іншій особі, щоб вона неправомірно використала своє службове становище. Запропоновано нову редакцію примітки до ст. 45 КК України;...» [132, с. 22-24].

Значення проведених кримінально-правових досліджень змісту складів корупційних кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, проблемних питань їх кваліфікації, коментарів до нормативно-правової бази тощо, що відбулися протягом останніх декількох років, полягає в тому, що вони певним чином виступають основою формування уявлень про предмет дослідження, не дивлячись на те, що переважна більшість з них не враховують зміни у кримінальному законодавстві.

У контексті дослідження кримінально-правових аспектів протидії корупційним кримінальним правопорушенням науковий інтерес становлять праці, присвячені правовому статусу службової особи юридичної особи приватного права та особливостям кримінальної відповідальності за зловживання відповідними повноваженнями. Зокрема, у дисертації Д. О. Сисоєва «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми: кримінально-правова характеристика» (2016 р.) [216] «...здійснено комплексне дослідження кримінально-правової характеристики зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права. Виявлені загальні тенденції регламентації схожих за ознаками злочинів в історичному та порівняльно-правовому аспектах, запропонований теоретичний підхід до визначення зловживання повноваженнями службовою особою приватного права. Досліджено особливості сучасної форми криміналізації зловживання повноваженнями, виявлені її вади та запропоновані шляхи вдосконалення.» [216].

Своєю чергою, дисертація Р. М. Гори «Кримінальна відповідальність за зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» (2019 р.) [36] «... містить низку нових теоретичних положень, що стосуються змісту ознак складу злочину, передбаченого ст. 364¹ КК, та покарання за нього, а також пропозицій, спрямованих на вдосконалення цієї норми та практики її застосування.» [36].

Також і Д.М. Тичина у статті «Особливості кримінальної відповідальності службових осіб юридичних осіб приватного права за корупційні злочини у сфері службової діяльності» (2025 р.) розглянув «...специфіку правового статусу таких осіб,

зокрема через призму їх відмінностей від посадовців органів державної влади чи місцевого самоврядування. Розкрито правову природу та сутність корупційних злочинів, визначено їх основні юридичні ознаки, серед яких – зловживання повноваженнями, службове підроблення, одержання неправомірної вигоди та зловживання впливом. Проаналізовано положення КК України, які регламентують притягнення до відповідальності юридичних осіб приватного права за корупційні злочини у сфері службової діяльності. Акцентовано увагу на проблемних аспектах кримінально-правової кваліфікації, зокрема визначенні зв'язку між виконанням службових обов'язків і вчиненням дій корупційного характеру, встановленні меж повноважень службової особи та їх використанні всупереч інтересам юридичної особи. Вказано на правові колізії та труднощі правозастосування у випадках, коли службова особа фактично діє в інтересах третіх осіб або під впливом корпоративного тиску.» [232, с. 281].

Кримінологічні аспекти корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, також знайшли широке відображення у вітчизняних дисертаційних дослідженнях. Особливе місце серед них посідають докторські дисертації, у яких сформульовано концептуальні положення щодо детермінації корупції, її кримінологічної характеристики, а також системи запобігання корупційній злочинності.

Зокрема, фундаментальне значення для дослідження цієї проблематики має докторська дисертація О.Ю. Бусол «Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії», яку захищено у 2015 році в Інституті держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України. Наукова цінність цієї докторської дисертації значною мірою обумовлена тим, що вона було підготовлене на початковому етапі становлення сучасної вітчизняної антикорупційної системи та відобразило актуальні тенденції реформування антикорупційного законодавства [28]. У дисертації авторкою «...уперше виявлено основні риси та недоліки законодавчої антикорупційної політики України в сучасний період; систематизовано відомі в кримінології моделі еволюції та форми проявів корупції та доведено, що Україна характеризується олігархічною моделлю корупційних відносин;

виділено значимі чинники (критерії) протидії корупційній злочинності в окремих зарубіжних країнах, за якими можна порівнювати ефективність їх впливу на загальний рівень корупції; сформульовано авторські поняття «вимірювання рівня корупції» та «оцінювання корупції» та їх критерії; на основі культурологічно-репресивного підходу запропоновано шляхи підвищення ефективності національної антикорупційної стратегії, які полягають у створенні координуючих і моніторингових органів, а також у забезпеченні реальної, а не формальної участі громадянського суспільства в протидії корупційній злочинності, зокрема за допомогою просвітницьких методів, що сприяють формуванню антикорупційної культури в суспільстві;...» [27, с. 9-10].

Окремої уваги заслуговує докторська дисертація В. М. Трепака «Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні», яку захищено у 2020 році також в Інституті держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України [236]. Автором здійснено комплексне осмислення феномену корупції та механізмів протидії їй в сучасних умовах державотворення. Цінність цієї наукової праці полягає у поєднанні теоретичних положень із практичними аспектами функціонування національної системи запобігання та протидії корупції. У межах дослідження автором «...проаналізовано корупцію як юридичну категорію та соціальне явище, яке упродовж тривалого часу є головною внутрішньою загрозою національній безпеці України. Досліджено види, сфери поширення та особливості корупції, здійснено кримінологічну характеристику корупційних діянь та суб'єктів їхнього вчинення. Визначено елементи системи протидії корупції та заходи з її удосконалення, беручи до уваги реалістичну мету такої протидії – мінімізацію корупції до суспільно допустимого рівня. На основі проведених досліджень розроблено пропозиції щодо вдосконалення системи протидії корупції в Україні.» [236, с. 2]. Окрім того, автором «...вперше сформульовано наукове бачення загальнодержавного підходу до вирішення проблеми запобігання та протидії корупції в Україні з урахуванням реалістичної мети такої діяльності, який включає в себе: 1) розбудову стійкості суспільства, держави та бізнесу до впливу корупціогенних факторів шляхом формування антикорупційної культури, посилення негативного

ставлення до корупції, дотримання публічними службовцями правил етичної поведінки та вимог доброчесності, утвердження транспарентності в діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, викриття фактів корупції, невідворотність відповідальності за корупційні правопорушення, цифровізацію адміністративних послуг і процедур; 2) обмеження дії та усунення причин корупції, а також можливостей (умов) для вчинення корупційних діянь; 3) зміну репресивного підходу на превентивний у сфері протидії корупції; 4) консолідацію зусиль держави, бізнесу, міжнародних організацій і громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції.» [236, с. 11-12].

Вагомий внесок у розвиток сучасної кримінологічної доктрини протидії корупційній злочинності зроблено М. В. Кікалішвілі у докторській дисертації «Теоретико-прикладні засади формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності» (2021 р.) [86]. Зазначена наукова праця має комплексний характер і охоплює широке коло теоретичних та прикладних питань, пов'язаних із формуванням ефективної державної політики у сфері протидії корупційній злочинності. У межах дослідження авторкою здійснено ґрунтовний аналіз наукових підходів до розуміння базових категорій антикорупційної діяльності, зокрема понять «корупційний злочин» та «заходи протидії корупційній злочинності», що дозволило узагальнити наявні доктринальні позиції та визначити перспективні напрями подальшого розвитку понятійного апарату. Окрему увагу приділено вивченню зарубіжного досвіду, у зв'язку з чим проведено комплексний огляд антикорупційних стратегій, які реалізуються в іноземних державах, а також оцінено можливості імплементації окремих із них у вітчизняну практику. Важливе місце у дисертації відведено питанням удосконалення стратегічних і тактичних засад протидії корупційній злочинності в Україні. На підставі проведеного дослідження авторкою запропоновано низку концептуальних положень, спрямованих на підвищення ефективності державної антикорупційної політики. Серед пріоритетних напрямів, зокрема, визначено необхідність розроблення сучасної та науково обґрунтованої загальнодержавної стратегії антикорупційного розвитку, подальшого інституційного зміцнення системи спеціалізованих антикорупційних органів, забезпечення реальної

незалежності судової влади, а також удосконалення положень кримінального законодавства з метою усунення існуючих суперечностей та прогалин у правовому регулюванні відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення [86].

Такою, що відноситься до предмету нашого дослідження, є докторська дисертація Довбаня І. М. «Теоретико-прикладні та правові засади запобігання злочинам, що вчиняються державними службовцями в Україні» (2021 р.) [47], яку присвячено «... комплексному дослідженню кримінологічних проблем запобігання злочинам, що вчиняються державними службовцями в Україні. Уперше постановлено й вирішено наукову проблему розроблення теоретико-прикладних та правових засад запобігання злочинам, що вчиняються державними службовцями в Україні, що надало можливість обґрунтувати пропозиції і рекомендації, спрямовані на удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики. Запропоновано концептуальний підхід до державної служби та державного службовця як об'єктів кримінологічного дослідження. Виділено злочини, що вчиняються державними службовцями, визначено їх об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Установлено кількісно-якісні показники злочинності державних службовців в Україні; визначено детермінанти, що впливають на вчинення злочинів державними службовцями; надано кримінологічну характеристику державних службовців, які вчиняють злочини.» [48, с. 36].

Особливий інтерес становлять докторські дисертації, захищені у 2025 році, що відображають сучасний етап розвитку наукових досліджень у сфері протидії корупції, а саме: дисертація А.С. Смірнова «Теоретико-прикладні засади запобігання корупції у невиробничій сфері України», в якій автором уперше «...сформовано цілісну концепцію теоретико-прикладних засад запобігання корупції в невиробничій сфері в Україні, а також вироблено на цій основі напрями вдосконалення правового забезпечення охорони законності в Україні, основними з яких є розширення прозорості діяльності усіх суб'єктів невиробничої сфери та запровадження декларування їх близьких осіб, запровадження публічного переліку осіб, з якими може виникнути приватний інтерес в особи, уповноваженої на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування.» [217, с. 24] та дисертація Мазійчука В.А. «Теоретико-

правові та організаційні засади запобігання й протидії корупції в судових органах України», в якій автором «...дано поняття корупційних кримінальних правопорушень в судових органах України як крайнє негативний вид криміногенної дійсності в системі судоустрою, що полягає у використанні суддями, наданих їм службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди суддям, або на їх вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей, й відображає протиправні явища, тенденції і чинники, на стику економічної та політичної злочинності та негативно позначається на організації судової влади й здійснення правосуддя в Україні, яке зобов'язане функціонувати на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечувати право кожного на справедливий суд.» [134, с. 4, 419].

Поряд із докторськими дисертаціями доцільно виокремити й сучасні дисертаційні дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук та ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право у галузі знань 08 Право, присвячені проблематиці запобігання та протидії корупції.

У цьому аспекті слід зазначити про дисертаційне дослідження О. В. Шевченка на тему: «Кримінологічна характеристика та запобігання корупційній злочинності» (2012 р.) [253]. У роботі надається авторська дефініція корупційній злочинності, визначено специфічні ознаки особи корупційного злочинця, а саме його високий соціальний статус, наявність владних або службових повноважень, корислива мотивація та деформація правосвідомості, з'ясовано детермінаційний комплекс корупційної злочинності (недоліки законодавства, низький рівень прозорості держуправління, економічна нестабільність та толерантність суспільства до побутової корупції). Крім того, удосконалено наукове розуміння принципу суспільної значущості запобігання корупційній злочинності, зміст якого полягає в необхідності консолідації зусиль державних органів, інститутів громадянського суспільства, окремих громадян та міжнародних партнерів у реалізації антикорупційної політики

на загальнодержавному, регіональному, місцевому та міжнародному рівнях; встановлено закономірний характер формування корупційної поведінки, яка виникає внаслідок поступової деформації правосвідомості особи та її поетапного відходу від належного і добросовісного здійснення владних чи службових повноважень до їх використання всупереч інтересам служби для задоволення приватних майнових або інших інтересів; визначено пріоритетні напрями підвищення ефективності запобігання корупційній злочинності, що охоплюють удосконалення нормативно-правових засад антикорупційної діяльності, формування високого рівня правової культури й суспільної нетерпимості до проявів корупції, а також удосконалення науково-аналітичного забезпечення процесів протидії та запобігання корупційній злочинності [254].

У даному напрямі також варто підкреслити дисертацію О. М. Михальченко «Корупція в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання» (2017 р.) [149]. У зазначеній праці автором здійснено комплексний аналіз природи корупційної злочинності, особливу увагу приділено з'ясуванню системи чинників, що обумовлюють її існування та відтворення в сучасних умовах. На підставі дослідження криміногенних детермінант корупції науковець обґрунтовує доцільність їх систематизації залежно від сфери виникнення та механізму прояву. Такий методологічний підхід, на думку автора, дозволяє більш повно розкрити багатофакторний характер корупційної злочинності, виявити взаємозв'язок між окремими детермінантами та визначити пріоритетні напрями запобіжного впливу. У результаті запропоновано класифікацію причин і умов корупції, до якої віднесено соціально-економічні, політико-правові, організаційно-управлінські, морально-психологічні та інші групи факторів, що у своїй сукупності формують підґрунтя для виникнення та поширення корупційних практик. Окрім цього, у дослідженні значну увагу приділено кримінологічній характеристиці осіб, причетних до вчинення корупційних кримінальних правопорушень. Автором виокремлено кримінологічно значущі властивості таких осіб, а також здійснено їх типізацію, що має важливе теоретичне і прикладне значення для вдосконалення системи запобігання корупції,

індивідуалізації профілактичних заходів та підвищення ефективності діяльності суб'єктів антикорупційної політики [150].

Слід також звернути увагу і на дисертацію Білецького А.В. «Участь громадськості у запобіганні корупційним злочинам в Україні» (2018 р.) [16], у якій «...уперше доведено необхідність організації та здійснення громадськими об'єднаннями адвокаційних компаній, спрямованих на виявлення і вирішення конкретних проблем у сфері протидії корупційним злочинам, а також просування ідеалів доброчесності та правил етичної поведінки державних службовців у громадянському суспільстві;...» [17, с. 6].

Важливим у зазначеному дискурсі є дослідження Кривенка В.В. «Кримінологічні засади запобігання корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням в органах місцевого самоврядування України» (2019 р.), у якій автором «...вперше змодельовано теоретичний портрет особи злочинця, який вчиняє корупційні правопорушення в органах місцевого самоврядування України. Доведено, що він складається з двох частин: 1) посадові особи органів місцевого самоврядування 1-3 категорії (здебільшого чоловіки), яких притягають виключно до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані із корупцією, що скоріше свідчить про латентність їх корупційної злочинної діяльності. Більш того, після накладення судом стягнення у вигляді певного розміру штрафу, такі особи залишаються на своїх виборних посадах; 2) посадові особи органів місцевого самоврядування 4-7 категорії, які відносяться до ситуативного типу дрібного корупціонера, які просто використовують займану посаду для незаконного збагачення;...» [100, с. 21].

Суттєве значення для осмислення місця спеціалізованих антикорупційних інституцій у національному механізмі запобігання корупції має дисертаційне дослідження Д. В. Єренка «Національне антикорупційне бюро України в механізмі запобігання корупції» (2019 р.) [58]. У зазначеній праці здійснено комплексний аналіз нормативно-правових засад діяльності Національного антикорупційного бюро України, узагальнено практику реалізації покладених на нього функцій та визначено особливості його інституційного статусу в системі спеціально уповноважених суб'єктів у сфері запобігання та протидії корупції. На основі дослідження чинного

законодавства й практики його застосування автором конкретизовано зміст і межі компетенції Національного антикорупційного бюро України як ключового правоохоронного органу, на який покладено завдання щодо виявлення, припинення, розслідування та запобігання корупційним кримінальним правопорушенням. Особливу увагу приділено проблемним аспектам реалізації повноважень Бюро у сфері притягнення до відповідальності юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень. У зв'язку з цим дослідником запропоновано удосконалити законодавче регулювання, скоригувавши повноваження Національного антикорупційного бюро України щодо ініціювання процедури притягнення юридичних осіб до відповідальності у випадках встановлення спільного корупційного інтересу службових осіб або спрямованості їх протиправної поведінки на забезпечення інтересів відповідної юридичної особи. Крім того, у роботі обґрунтовано доцільність розширення компетенції Національного антикорупційного бюро України шляхом наділення його повноваженнями щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь в антикорупційній діяльності Бюро. На думку автора, запровадження відповідних гарантій сприятиме підвищенню рівня захисту викривачів та інших учасників антикорупційних проваджень, а також позитивно позначиться на ефективності функціонування всієї системи запобігання корупції [59].

Окреме місце посідає дисертаційна праця С. І. Богаченко «Кримінально-правова протидія корупційним правопорушенням у сфері центральних органів виконавчої влади» (2021 р.) [18]. Актуальність зазначеного дослідження зумовлена його спрямованістю на вивчення особливостей корупційної злочинності у системі центральних органів виконавчої влади та пошук шляхів підвищення ефективності кримінально-правового впливу на відповідні протиправні прояви. У роботі автором здійснено комплексний аналіз теоретичних і прикладних засад кримінально-правової протидії корупційним правопорушенням у зазначеній сфері, а також розкрито особливості кримінально-правового забезпечення подолання суперечностей між об'єктивною потребою подальшого вдосконалення антикорупційного законодавства та сучасним рівнем наукових знань про закономірності поширення корупційної злочинності серед працівників центральних органів виконавчої влади. Важливим

здобутком дослідження є формування науково обґрунтованих положень, спрямованих на підвищення ефективності превентивної діяльності правоохоронних і судових органів у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням. Крім того, С.І. Богаченко приділено значну увагу питанням розмежування кримінально караних корупційних діянь та адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією, що має важливе значення як для правозастосовної практики, так і для забезпечення принципу юридичної визначеності. На підставі проведеного дослідження автором запропоновано систему організаційно-правових і кримінально-правових заходів запобіжного характеру, реалізація яких, на його думку, здатна позитивно вплинути на стан корупційної злочинності та сприяти оздоровленню криміногенної ситуації в державі [19].

Варто виокремити і дисертацію Н. А. Никифоренко «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією» (2024 р.) [158], яка є одним із найновіших комплексних досліджень у сфері кримінологічного забезпечення запобігання зазначеній категорії деліктів. Наукова цінність цієї роботи полягає у формуванні сучасного теоретико-методологічного підґрунтя для подальшого розвитку доктрини запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із корупцією, а також у виробленні практично орієнтованих рекомендацій щодо вдосконалення механізму протидії таким діянням. У дослідженні авторкою окреслено перспективні напрями вдосконалення правового статусу суб'єктів, наділених повноваженнями щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із корупцією, а саме: «...1) створити механізм винагороди викривача не лише за корупційні злочини, а й кримінальні правопорушення, передбачені ст. 366², 366³ КК України; 2) забезпечити інституційну незалежність, відокремленість керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) шляхом його (її) підпорядкування безпосередньо НАЗК; 3) розширити повноваження уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) у частині декларування (наділити їх повноваженнями щодо проведення контролю за правильністю та повнотою заповнення декларації, а також покласти обов'язок проведення роз'яснювальної роботи в частині недопущення вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, під час щорічної кампанії декларування, з

огляду на важливий елемент – надавати роз’яснення не тільки за ініціативою суб’єкта декларування, коли останній звертається за роз’ясненням, а кожному працівнику, з необхідністю проведення так званого інструктажу й занесенням відомостей про це до відповідного журналу інструктажів); 4) доповнити Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року основними завданнями особи, відповідальної за реалізацію антикорупційної програми.» [158, с. 218-219].

Особливе значення для досягнення мети цього дослідження має дисертаційна праця Вовченка Р.А. «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції України» (2025 р.) [32], у якій автор, за результатами дослідження, дійшов одного з висновків, що «...кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками поліції, є складними, багатоепізодними і мають підвищений рівень суспільної небезпеки, оскільки безпосередньо посягають на нормальне функціонування як органів поліції, так і державних інститутів загалом. Такі протиправні діяння, передбачені розділом XVII Особливої частини КК України, мають своїм суб’єктом конкретних осіб-працівників поліції, які володіють спеціальним статусом і виконують владні функції. Їхні кримінальні дії, зазвичай, безпосередньо пов’язані із службовим становищем і можуть реалізовуватися у вигляді зловживання, перевищення повноважень, службової недбалості та підробки, у тому числі й поєднуватись із іншими правопорушеннями, або мати суто корупційний характер (отримання неправомірної вигоди, зловживання впливом тощо)....» [32, с. 186].

Окремої уваги заслуговують навчально-наукові праці, насамперед підручник «Запобігання корупції» за загальною редакцією Б. М. Головкіна (2019 р.), у якому «сформовано знання про основні положення державної антикорупційної політики та законодавства у сфері протидії корупції, соціально-правову характеристику корупції та її проявів, конфлікт інтересів, механізм запобігання корупції в Україні. Окрему увагу приділено стандартам професійної етики, фінансовому контролю, участі громадськості в заходах запобігання корупції, юридичній відповідальності за корупційні правопорушення і корупційні злочини, усуненню наслідків вчинення

корупційних правопорушень. Узагальнено міжнародні антикорупційні стандарти і кращі практики запобігання проявам корупції.» [75, с. 2]. Також слід згадати і підручник «Антикорупційний менеджмент» (2021 р.), в якому «розкрито теоретико-правові засади антикорупційного менеджменту в Україні, визначено напрями його організації та практичного застосування в діяльності юридичних осіб публічного права, а також окреслено психологічні засади. Розглядаються питання застосування дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності у сфері антикорупційного менеджменту та під час досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень.» [8, с. 2]. Важливу роль у розвитку науково-методичного забезпечення досліджень антикорупційної проблематики відіграють навчальні посібники, зокрема: «Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика» (2016 р.) [208], «Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання» (2018 р.) [97], «Кримінально-правова характеристика корупційних злочинів (у схемах) (2019 р.) [135], «Хабарництво: кваліфікація, правові наслідки, кримінальне провадження (2026 р.) [39] та ін.

Окремий блок робіт у межах здійснюваного наукового пошуку становлять праці вчених, які досліджували кримінально-правові питання службової особи як спеціального суб'єкта злочину.

Тут варто згадати роботу В. І. Терентьєва «Відповідальність спеціального суб'єкта злочину за кримінальним правом України» (2003 р.). У цій дисертації автором, зокрема «...розглянуто питання особливостей кримінальної відповідальності спеціального суб'єкта злочину в Україні, враховуючи історичний розвиток кримінального законодавства, зміни кримінально-правових доктрин та їх сучасний стан. Здійснено комплексний підхід до аналізу особливостей криміналізації та диференціації кримінальної відповідальності спеціальних суб'єктів злочинів.... Проведено диференціацію спеціальних суб'єктів, охарактеризовано їхні види. Надано визначення поняття спеціального суб'єкта злочину.» [229, с. 19].

Також слід відзначити дисертацію Р. Л. Максимовича «Поняття службової особи у кримінальному праві України» (2007 р.), у якій автором здійснено «комплексне дослідження поняття службової особи в історичному аспекті, з врахуванням

зарубіжного досвіду, а також за чинним кримінальним законодавством України. З'ясовано особливості кримінальної відповідальності службової особи у порівнянні із загальним суб'єктом злочину. Запропоновано класифікацію службових осіб. Проаналізовано дефініцію поняття службової особи у кримінальному законі, а також її загальні і спеціальні ознаки. Вивчено можливість визнання службовими окремих категорій осіб, щодо правового статусу яких існують суперечки в теорії і проблеми на практиці. Сформульовано пропозиції стосовно удосконалення законодавчої регламентації поняття службової особи.» [133, с. 15].

Проблемам спеціального суб'єкта злочину також присвячена дисертація Осадчої А. С. «Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації» (2015 р.) [164], у якій «...досліджуються генезис вчення про спеціальний суб'єкт злочину у дорадянський, радянський період, а також за часів незалежності України. Аналізуються новели чинного Кримінального кодексу України щодо спеціальних суб'єктів злочину. Особлива увага приділяється визначенню функцій спеціального суб'єкта злочину і з'ясуванню їх впливу на кримінально-правові відносини. Також розглядається питання щодо особливостей співучасті у злочинах зі спеціальним суб'єктом, кваліфікації сукупностей злочинів зі спеціальним суб'єктом, подолання конкуренції норм при кваліфікації злочинів зі спеціальним суб'єктом. Сформульовані пропозиції щодо вдосконалення правових норм, які регламентують відповідальність спеціальних суб'єктів злочину.» [163, с. 20-21].

Також слід згадати дисертацію В. Я. Громка «Вчинення злочину службовою особою як обставина, що обтяжує відповідальність за кримінальним правом України» (2015 р.), у якій автором, зокрема «...удосконалено учення про поняття службової особи у кримінальному праві України, зокрема виокремлено та розмежовано їх певні види, відмежовано таких осіб від осіб, які надають публічні послуги, здійснено диференціацію тяжкості вчинення одних і тих же діянь різними суб'єктами (службовими особами та особами, які надають публічні послуги) тощо; удосконалено розуміння змісту загальних ознак суб'єкта злочину у вирішенні питання визнання службової особи спеціальним суб'єктом злочину (зокрема, додатково розроблено питання про спеціальну осудність, вік, з якого може наставати відповідальність

службової особи, тощо); удосконалено тлумачення вчинення злочину службовою особою як кваліфікуючої ознаки.» [41, с. 7]. Окрім того, заслуговує на увагу пропозиція автора «...про доцільність вирішення проблеми уніфікованого посилення кримінальної відповідальності за злочини, вчинені шляхом службових зловживань через відмову від відповідної кваліфікуючої ознаки з одночасним вирішенням цього питання в окремій нормі (пропонується у ст. 18 КК).» [41, с. 7].

Дуже близькими та сучасними в контексті змісту нашої наукової розробки є дисертації докторів філософії зі спеціальності 081 Право у галузі знань 08 Право: Кабаєва В. М. «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище» (2021 р.), у якій автором, зокрема, встановлено, що «...службова особа, яка займає особливо відповідальне становище, як спеціальний суб'єкт кримінальних правопорушень, характеризується спеціальними ознаками двох рівнів, а саме первинними ознаками службової особи (ч. 3 ст. 18 або ч. 1 примітки ст. 364 КК України) та вторинними, що визначають її особливо відповідальний статус;...» [81, с. 29]; Цивінського О. І. «Відповідальність за заволодіння чужим майном, вчинене службовою особою, за кримінальним правом України» (2023 р.), у якій автором, зокрема, обґрунтовано «... доцільність визначення поняття службової особи через установлення виконання ними функцій держави або місцевого самоврядування, функцій з управління або розпорядження майном юридичної особи, державним або комунальним майном, чи функцій з керівництва роботою підпорядкованих працівників;...» [249, с. 22]; Старостенко О. В. «Кримінально-правова характеристика та кваліфікація злочинів, що вчиняються службовими особами у сфері кредитування» (2024 р.), у якій окремий підрозділ присвячено дослідженню «...суб'єктивних ознак кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у сфері кредитування. Охарактеризовано ознаки службової особи як суб'єкта кримінальних правопорушень. Запропоновано підходи до розмежування понять «службова особа», «службова особа публічного права» та «службова особа приватного права». Проаналізовано значення такого розмежування для кваліфікації діянь у сфері кредитування....» [219, с. 5-6].

Звертають також увагу й окремі наукові публікації. Так, А.М. Ященко дослідив заходи кримінально-правового характеру, які можуть застосовуватись за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі, зокрема сформував «визначення поняття, ознак та можливих форм кримінальної відповідальності, також можливих форм інших, не пов'язаних з нею заходів кримінально-правового характеру за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369 КК України.» [263, с. 126].

Відтак, наукові праці, присвячені службовій особі юридичної особи публічного права як спеціальному суб'єкту корупційних кримінальних правопорушень, доцільно класифікувати за такими основними групами:

1) присвячені кримінально-правовим (П.П. Андрушко, Ю.В. Баулін, Б.Г. Безгинський, К.Г. Биков, О. Г. Білоконь, О.С. Бондаренко, В.І. Борисов, А.В. Боровик, О.П. Горох, Н.А. Гуторова, В.М. Дубас, О.О. Дудоров, М.Б. Желік, З.А. Загиней-Заболотенко, О.О. Кваша, О.О. Книженко, А.В. Ландіна, В.Л. Лященко, М.І. Мельник, Д.М. Міськів, Д.Г. Михайленко, М.В. Михайлов, А.А. Музика, В.О. Навроцький, В.М. Нікітенко, А.В. Савченко, В.В. Сташис, Е.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, А.М. Ященко та ін.) та кримінологічним (А.В. Білецький, С.І. Богаченко, О.Ю. Бусол, Р.А. Вовченко, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, О.М. Джужа, І.М. Довбань, Д.В. Єренко, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.Г. Кальман, М.В. Кікалішвілі, Ю.В. Ковбасюк, О.М. Костенко, В.В. Кривенко, В.А. Мазійчук, О.М. Михальченко, Н.А. Никифорова, В.М. Трепак, А.С. Смірнов, В.Л. Федоренко, В.І. Шакур, О.В. Шевченко та ін.) проблемам корупції, а також корупційній злочинності;

2) присвячені службовій особі як спеціальному суб'єкту злочину (Р. М. Гора, В.Я. Громко, З.А. Загиней-Заболотенко, В.М. Кабаєв, А.В. Ландіна, Р.Л. Максимович, І.В. Монін, А.С. Нерсисян, А.С. Осадча, Д.О. Сисоєв, М.І. Сірий, Н.Г. Таран, В. І. Терентьев, Д. М. Тичина, О. В. Старостенко, О. І. Цивінський та ін.).

Розглянуті наукові доробки утворили методологічне підґрунтя дослідження і були використані для обґрунтування чи спростування різноманітних кримінально-правових гіпотез.

Запровадження воєнного стану 24 лютого 2022 р. істотно загострило безпекові виклики, що постали перед Україною. Водночас корупція не втратила своєї деструктивної ролі, залишаючись однією з найсерйозніших внутрішніх загроз національній безпеці. Як зазначають дослідники, «...корупція залишається однією з основних загроз для України. За характером її небезпеки її можна порівняти з війною на сході України. Проникаючи в усі сфери суспільного життя, вона завдає шкоди найважливішим соціальним цінностям як держави в цілому, так і її окремих громадян.» [268, с. 134].

Проведений аналіз наявних на сьогодні наукових джерел засвідчив, що комплексного дослідження, пов'язаного із розв'язанням теоретичних та практичних проблем кримінальної відповідальності та покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності, у жодному з них не здійснено. Науковий інтерес до таких осіб можна пояснити: по-перше тим, що в Україні за порушення встановлених законодавством обмежень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, передбачено кримінальну відповідальність; по-друге, такі особи є спеціальними суб'єктами злочину, оскільки поряд з ознаками загального суб'єкта наділені спеціальними ознаками, передбаченими в статтях ОЧ КК України [107]; по-третє, згідно із п. 1 примітки до ст. 364 КК України [107], такі особи «...здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.» [107, ст. 364].

1.2 Генеза правової регламентації відповідальності службових осіб юридичних осіб публічного права за вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності

Вагому роль у створенні соціальних деформацій в процесі управлінської діяльності, зокрема в відтворенні корупційних кримінальних практик займає кримінальна активність службових осіб юридичних осіб публічного права. Розробка теоретичних і практичних засад протидії зазначеним корупційним практикам потребує з'ясування питань соціальної зумовленості криміналізації такої діяльності, зокрема питання про історичні передумови встановлення кримінальної відповідальності службових осіб юридичних осіб публічного права за вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності на різних етапах розвитку національного законодавства, що створило підґрунтя як для генезису вітчизняного кримінального законодавства взагалі, так і досліджуваної проблематики зокрема [200, с. 165].

Теоретико-методологічну основу проведеного історико-правового дослідження становлять наукові концепції, присвячені вивченню закономірностей виникнення, становлення та розвитку соціально-правових феноменів. Разом із тим, аналіз сучасного стану наукової розробленості проблематики корупції свідчить, що переважна більшість досліджень стосується окремих аспектів діяльності правоохоронних і судових органів, а також проблем удосконалення антикорупційного законодавства. Водночас питання періодизації розвитку кримінально-правової протидії корупції, як і визначення основних етапів еволюції кримінального законодавства України, формування поняття «службова особа» досі залишаються дискусійними та не отримали однозначного вирішення у вітчизняній доктрині [134, с.111; 168, с. 182-183; 120, с. 96-97; 22, с. 123].

У той же час, генезис кримінальної відповідальності службових осіб нерозривно пов'язаний зі становленням їх спеціального правового статусу. Наділення окремих осіб владними та управлінськими повноваженнями обумовило необхідність правового регулювання не лише порядку їх реалізації, а й відповідальності за використання службового становища всупереч інтересам служби. Відтак формування

інституту службової особи закономірно супроводжувалося розвитком кримінально-правових норм, покликаних забезпечити охорону належного функціонування публічної влади та запобігти зловживанню службовими повноваженнями.

На наш погляд, історико-генетичний аналіз антикорупційного законодавства дає змогу простежити трансформацію системи кримінально-правових заборон і видів покарань, що застосовувалися до спеціального суб'єкта відповідних правопорушень – службової особи. Крім того, такий аналіз дозволяє дослідити історичні витoki криміналізації окремих корупційних діянь, з'ясувати закономірності розвитку кримінального законодавства у цій сфері та оцінити вплив історичного досвіду на формування сучасної моделі кримінально-правової протидії корупції, а також запропонувати шляхи вирішення низки проблемних питань в реалізації антикорупційної політики [199, с. 247].

Відтак, у межах предмета дослідження генезис правового статусу службової особи юридичної особи публічного права в законодавстві України про кримінальну відповідальність доцільно аналізувати одночасно з еволюцією кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Як зазначає В. К. Грищук, вивчення кримінально-правових явищ не може бути здійснене без використання історично-правового методу, що дозволяє виявити генетичні зв'язки та взаємовідносини конкретного об'єкта, а також реальні умови його формування і еволюції [40, с. 116]. Солідарний з цим підходом і А.В. Савченко [210, с. 38-39]. Отже, кожне чинне нормативне положення відображає історичну наступність правового регулювання та є результатом його поступової еволюції.

Аналіз наукових робіт з досліджуваної тематики [9; 18; 22; 76; 77; 91; 242; 251; 257; 266] дозволяє дійти висновку, що корупція як соціально-правовий феномен виникла одночасно зі становленням державності та формуванням апарату управління, представники якого отримали можливість використовувати надані їм владні повноваження для задоволення особистих інтересів. Історичні витoki корупції сягають ще античного періоду, а з розвитком державно-правових інститутів окремі її прояви поступово набували ознак протиправних діянь, відповідальність за вчинення яких закріплювалася у відповідних нормативно-правових актах. У зв'язку з цим

держава на різних етапах свого розвитку намагалася сформувати дієві механізми запобігання та протидії корупційним проявам. Еволюція корупційних практик і поширення випадків використання службового становища в особистих інтересах зумовили формування такого різновиду злочинності, як «білокомірцева» злочинність, під якою традиційно розуміють сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються особами, наділеними владними чи службовими повноваженнями.

Розвиток вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність пов'язаний зі створенням і дією різних нормативно-правових актів: Руської Правди, Статутів князівства Литовського, Прав та установ Малоросії, Кримінальних кодексів УРСР 1922, 1927 і 1960 рр. тощо [200, с. 165].

У рамках характеристики звичаєвого періоду слід підкреслити, що упродовж історичного розвитку значна кількість держав стикалася з проблемою злочинності серед осіб, наділених владними та службовими повноваженнями, найпоширенішою формою прояву якої були корупційні діяння. Не стала винятком і Україна, яка на різних етапах свого державотворення зазнавала впливу складних і нерідко суперечливих процесів, пов'язаних із вчиненням корупційних кримінальних правопорушень, зокрема службовими особами. Поширення таких протиправних практик істотно ускладнювало становлення та розвиток соціальної і правової держави, негативно впливаючи на ефективність функціонування публічної влади, рівень довіри суспільства до державних інституцій та забезпечення принципу верховенства права.

Формування інститутів публічної влади на українських землях об'єктивно супроводжувалося появою різноманітних зловживань з боку осіб, наділених владними повноваженнями. Із часом такі діяння стали предметом правового регулювання та отримали відповідну юридичну оцінку. Одні з перших нормативних приписів, спрямованих на впорядкування суспільних відносин у цій сфері, знайшли своє закріплення у «Руській Правді» Ярослава Мудрого [133; 181].

Аналіз положень «Руської Правди» дав підстави окремим дослідникам стверджувати, що у цій пам'ятці права вже простежуються ознаки спеціального суб'єкта кримінального правопорушення. У зв'язку з цим науковцями виокремлено

дві основні групи посягань у сфері здійснення публічно-владних функцій: правопорушення, спрямовані проти князівського правосуддя, та правопорушення, що посягали на встановлений порядок управління [5, с. 44; 230, с. 118]. У науковій літературі зустрічались й інші думки щодо виокремлення окремих видів спеціальних суб'єктів [162; 169] та подвійного характеру корупції службових осіб, зокрема дружинників [49; 99; 134].

Розвиток правового регулювання відповідальності за хабарництво та інші службові зловживання на українських землях у XIV–XVI ст. відбувався під впливом правових систем держав, до складу яких вони входили, що зумовило поступове формування нормативних заборон щодо корупційних проявів і визначення особливостей відповідальності службових осіб за їх вчинення [35; 42; 77; 88; 223].

Особливе значення для розвитку вітчизняної традиції правового регулювання відповідальності службових осіб мав козацький період, упродовж якого у нормативно-правових актах поступово закріплювалися засади кримінальної відповідальності спеціальних суб'єктів, а також встановлювалися заборони щодо використання владних повноважень і державного майна в особистих інтересах, що свідчило про формування ранніх антикорупційних механізмів у системі публічного управління [89; 92; 225; 243; 245].

Подальший розвиток законодавства у сфері протидії службовим зловживанням відбувався в умовах Російської імперії, де, попри запровадження системи грошового утримання службовців і посилення відповідальності за хабарництво, корупційні практики залишалися поширеним явищем [28; 99]. Важливим етапом розвитку кримінально-правової протидії корупції стало прийняття Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р., у якому вперше було систематизовано службові злочини, визначено коло спеціальних суб'єктів таких посягань та закладено підґрунтя для подальшого розвитку вчення про кримінальну відповідальність службових осіб [18; 47]. Аналіз норм зазначеного Уложення засвідчив наявність систематизації службових злочинів. Також О. Ю. Бусол справедливо зауважує, що в цей період «...своєрідними заходами «протидії корупції» можна вважати правові та каральні методи, а також соціальні заходи, які проводилися ... на вищому рівні держави, хоча

сам термін «протидія корупції» у той час не вживався.» [26; 27, с. 41; 29].

У Кримінальному уложенні 1903 р. криміналізація діянь зі спеціальним суб'єктом отримала подальший розвиток, норми об'єдналися в окремі розділи (у розділі 37 Уложення йдеться про злочини «по службі державній та суспільній»), а службовцем визнано особу, яка виконує обов'язки чи здійснює тимчасове доручення на службі державній чи громадській як посадова особа, або поліцейський, або інший страж, або служитель, або особа сільського чи міщанського управління. Суб'єктом злочину у сфері службової діяльності визнавалася особа, яка наділена владними повноваженнями, брала участь в державному управлінні та якій доручено виконувати важливі державні справи вступаючи в юридичні відносини. Таке поняття відносилось й до громадян, які підпорядковані управлінню [80].

Хронологічною межею наступного етапу розвитку кримінальної відповідальності за корупційні діяння доцільно вважати революційні події 1917-1918 рр. У цей період відповідальність за службові зловживання та хабарництво переважно продовжувала ґрунтуватися на положеннях Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р., водночас спостерігалось посилення кримінально-правового реагування на відповідні діяння та збереження правової спадкоємності у діяльності судових інституцій. Упродовж 1918-1922 рр. подальше становлення кримінального судочинства на території України здійснювалося на основі нормативних актів радянської влади, які визначали організацію та компетенцію народних судів і революційних трибуналів [78; 87; 134; 215].

Радянський етап розвитку кримінального законодавства характеризувався звуженням підходів до розуміння службової особи, під якою переважно визнавалися особи, які перебували на державній службі [87]. Водночас саме в цей період були закладені основи спеціалізованої кримінально-правової протидії корупції, про що свідчить прийняття перших декретів радянської влади, безпосередньо спрямованих на боротьбу з хабарництвом. Подальший розвиток законодавства знайшов своє відображення у КК Української СРР 1922 р., КК Української СРР 1927 р. та КК Української РСР 1960 р. [111; 112; 110], у яких було систематизовано службові злочини, визначено коло спеціальних суб'єктів відповідних кримінальних правопорушень та

криміналізовано основні форми корупційної поведінки, зокрема зловживання владою, привласнення службовими особами ввіреного майна, а також одержання або давання хабаря й посередництво у хабарництві [111; 134].

Порівняно з попереднім кримінальним законодавством, примітка до ст. 97 КК Української СРР 1927 р. суттєво розширила поняття службової особи, віднісши до цієї категорії не лише осіб, які обіймали посади у державних установах і на підприємствах, а й представників кооперативних, громадських та інших організацій, наділених законом владно-розпорядчими, адміністративно-господарськими, судовими, освітніми чи іншими функціями публічно-правового характеру. При цьому статус службової особи міг поширюватися і на окремих членів таких організацій за умови наділення їх відповідними правами, обов'язками чи повноваженнями [112].

Прийняття у 1958 р. Основ кримінального законодавства СРСР і союзних республік зумовило уніфікацію кримінального законодавства, що знайшло відображення у КК Української РСР 1960 р. Останній зберіг традиційний підхід до розгляду корупційних діянь як різновиду посадових злочинів, одночасно конкретизувавши ознаки посадової особи та окремі кримінально-правові категорії, пов'язані з відповідальністю за хабарництво і зловживання владою [18; 110]. Характерними рисами цього етапу стали гуманізація санкцій, диференціація кримінальної відповідальності за службові правопорушення та розширення кола спеціальних суб'єктів, що свідчило про подальший розвиток радянської моделі кримінально-правової протидії корупції [20; 47].

Розглядаючи сучасний період генези правової регламентації відповідальності службових осіб юридичних осіб публічного права варто зауважити, що здобуття Україною незалежності у 1991 р. започаткувало якісно новий етап розвитку державно-правових інститутів, що супроводжувався трансформацією підходів до протидії корупції. Формування національної антикорупційної політики розпочалося з прийняття Закону України «Про боротьбу з корупцією» від 5 жовтня 1995 року № 356/95-ВР, який заклав нормативно-правові засади подальшого становлення та розвитку вітчизняної системи протидії корупції.

Слід зазначити, що проєкт КК України від 12 травня 1998 року № 1029 спирався

на найкращі досягнення радянських та сучасних вчених-правників, судову практику, кримінально-правові норми попередніх правових актів, сформувавши основу чинного КК України 2001 року [107; 200, с. 166]. Як справедливо зауважує Д. М. Тичина, «... й хоча «радянський» законодавець не використовував термін «корупційні», як це було визначено у відповідних статтях КК України в 2014 р., однак наполягав на необхідності криміналізації суспільно небезпечних діянь, які сучасна кримінально-правова доктрина та відповідне законодавство класифікують як «корупційні кримінальні правопорушення.» [231, с. 485].

Чинний КК України [107] спочатку у розділі XVII Особливої частини встановлював відповідальність за «Злочини у сфері службової діяльності», де розміщувались й відповідні корупційні діяння. Упродовж останніх років антикорупційне законодавство України неодноразово зазнавало змін. Так, змістовне наповнення розділу XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини КК України зазнає змін як унаслідок доповнень новими нормами, так і редакції існуючих [107; 200, с. 166].

Так, 11 червня 2009 року було прийнято новий спеціальний антикорупційний закон – Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» № 1506-VI, який втратив чинність через два неповні роки своєї дії [85]. 7 квітня 2011 року прийнято новий спеціальний антикорупційний акт «Про засади запобігання і протидії корупції» № 3206-VI [246].

У 2011 р. Законом України №3207-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [70] назву розділу XVII Особливої частини КК України було викладено в такій редакції «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» і КК України було доповнено низкою нових норм: ст. 364¹ «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ст. 365¹ «Перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» (наразі дана норма з КК України

виключена), ст. 365² «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», ст. 368² «Незаконне збагачення», ст. 368³ «Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» (зараз має назву – «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»), ст. 368⁴ «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», ст. 369² «Зловживання впливом». Також було закріплено чітке відмежування службових осіб юридичних осіб приватного права та публічного права [107].

Інститут кримінальної відповідальності за незаконне збагачення вперше знайшов нормативне закріплення у кримінальному законодавстві України із прийняттям вищезгаданого Закону №3207-VI [70], яким КК України доповнено ст. 368² у такій редакції: «незаконне збагачення – одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва. Кваліфікуючими ознаками визначено неправомірну вигоду у великих та особливо великих розмірах». Примітка до ст. 368² КК України передбачала: «неправомірною вигодою у значному розмірі вважаються грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, на суму, що перевищує сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у великому розмірі – на суму, що перевищує двісті неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, в особливо великому розмірі – на суму, що перевищує п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [70; 107].

Водночас законодавець істотно розширив коло суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень, доповнивши його службовими особами юридичних осіб приватного права незалежно від їх організаційно-правової форми, а також особами, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг.

Важливим етапом розвитку національного антикорупційного законодавства стало прийняття у 2013 р. пакета законодавчих актів, спрямованих на реалізацію

державної антикорупційної політики, виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, а також запровадження інституту відповідальності юридичних осіб за корупційні правопорушення [182; 185]. Крім того, набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» [183; 200, с. 166] засвідчило подальшу імплементацію міжнародних антикорупційних стандартів у національне законодавство.

У той же час, головним актом у системі антикорупційного законодавства, що визначає спеціальні антикорупційні положення, є нині чинний Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII, який «визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.» [188].

У 2014 році також було прийнято Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII [71], яким внесено зміни до КК України, а саме: ст. 45 доповнено приміткою з визначення поняття «корупційні злочини», наданий їх перелік та посилено заходи відповідальності за їх вчинення; ст. 368² викладено у новій редакції.

З.А. Загине́й-Заболо́тенко, досліджуючи основні віхи реформування антикорупційного кримінального законодавства України в сучасних умовах, що відбувалось під впливом, зокрема, міжнародних зобов'язань України у сфері запобігання та протидії корупції, виокремила кілька етапів, а саме: невдала спроба реформування (2009 рік); активна фаза антикорупційного реформування (2011-2015 роки), протягом якої відбулися найбільш істотні зміни у статтях про корупційні кримінальні правопорушення значною кількістю коригуючих законів; спорадичний етап антикорупційного реформування (2016-2025 роки), протягом якого таке реформування відбувалася нечасто [65, с. 182, 187].

Наступним значущим історичним відрізком розвитку антикорупційного законодавства в умовах періоду «незалежності» стало рішення Конституційного Суду

України 2019 р., відповідно до якого ст. 368² КК України була визнана такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною). Підставою такого рішення стала невідповідність статті 368² КК України принципам юридичної визначеності, презумпції невинуватості та конституційній гарантії права особи не свідчити проти себе, членів сім'ї чи близьких родичів [200, с. 167]. Відтак декриміналізація незаконного збагачення рішенням Конституційного Суду України зумовила необхідність пошуку законодавчого механізму, який би забезпечував одночасно дотримання конституційних вимог і виконання міжнародно-правових зобов'язань України, зокрема за Конвенцією ООН проти корупції, а також збереження курсу на європейську інтеграцію. З огляду на викладене, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» від 31 жовтня 2019 року № 263-IX повернуто кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, КК України доповнено ст. 368⁵ «Незаконне збагачення» [69; 200, с. 167].

Загалом, розпочинаючи з 2019 р. внесено численні зміни та доповнення до КК України в частині корупційних злочинів, зокрема: Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції» від 02 жовтня 2019 року № 140-IX примітку до ст. 45 КК України доповнено ст. 366¹; Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» від 4 березня 2020 року № 524-IX у примітці до ст. 45 КК України із переліку корупційних злочинів виключено ст. 368² та доповнено згадану примітку ст. 369³; Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII внесено зміни до примітки ст. 45 КК України в частині об'єднання перерахованих у ній кримінально-протиправних діянь спільним терміном «корупційні кримінальні правопорушення». Разом з тим, із вказаного переліку виключено ст. 369³ КК України; Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення,

Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» від 29 червня 2021 року № 1576-IX примітку до ст. 45 КК України доповнено статтями 366², 366³ КК України; Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень» від 13 липня 2023 року № 3233-IX були внесені зміни й доповнення, зокрема з КК України виключено ст. 368² [200, с. 167, 169].

Нині, у КК України реалізовані основні доктринальні підходи щодо спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, які виражаються у розширенні переліку законодавчо закріплених видів таких суб'єктів, застосування нових мір кримінальної відповідальності до осіб, які володіють спеціальними ознаками [202, с. 151]. Так, вперше до суб'єктів корупційних злочинів віднесено не тільки службових осіб, а й осіб, що здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. При цьому, якщо ознаки службових осіб в законі виділені (ч. 3-4 ст. 18, примітка 1 до ст. 364 КК України), то ознаки осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, безпосередньо не зазначені, а отже їх можна встановити лише шляхом тлумачення змісту законів і нормативно-правових актів, що аж ніяк не сприяє ефективному і безпомилковому застосуванню зазначених норм [200, с. 168].

Отже, підсумовуючи викладений у підрозділі матеріал, зауважимо, що вивчення та узагальнення історико-правових джерел дозволило відповідно до хронологічного формування вітчизняної кримінально-правової та антикорупційної політики виокремити такі основні історичні періоди та етапи становлення службової особи юридичної особи публічного права в законодавстві України про кримінальну відповідальність за корупційні злочини у сфері службової діяльності: 1) *звичаєвий* – від IX ст. – поч. XIV ст. (чіткої вказівки на спеціальний статус особи як службової не містилося, проте існували приписи відповідальності осіб, які виконували певні публічні функції); 2) *перехідний* – XIV–XVI ст. (поява документів, які були чинні на території України і передбачали відповідальність службових осіб); 3) *козацький* – з

XVI ст. по XVIII ст. (нормативне закріплення засад кримінальної відповідальності спеціальних суб'єктів, обмеження використання владних повноважень і державного майна в особистих інтересах, формування ранніх антикорупційних механізмів у системі публічного управління); 4) *імперський* – з сер. XVIII ст. по поч. XX ст. (систематизація злочинів, які посягають на інтереси органів влади й перша офіційна згадка про службових осіб); 5) *радянський* – з поч. XX ст. по 1991 рр. (період визнання службовими (посадовими) особами лише осіб, які займали постійні чи тимчасові посади в будь-якій державній установі, підприємстві, а також в організації або об'єднанні, і на яких законом були покладені певні права, обов'язки та повноваження у здійсненні господарських, адміністративних, професійних та інших загальнодержавних функцій); 6) *незалежний* – з 24 серпня 1991 року по теперішній час, що складається із таких етапів: а) з 1991 по 1995 рр. (формування нормативно-правових засад антикорупційної діяльності); б) з 1995 по 2014 рр. (становлення кримінального законодавства та засад антикорупційної політики, гармонізованих із міжнародними стандартами; прийняття антикорупційного пакета законодавства й впровадження міжнародних критеріїв та методології оцінювання рівня корупції); в) з 2014 р. по теперішній час (імплементация положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у сфері антикорупційного законодавства, створення спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції (Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд) та формування сучасної кримінальної антикорупційної політики; диференціація відповідальності службових осіб, виділення декількох категорій; розмежування відповідальності службових осіб публічного та приватного права [200, с. 167-168].

Початок XXI ст. став етапом найбільш інтенсивної еволюції кримінально-правової протидії корупції, що супроводжувалася диференціацією кримінальної відповідальності, криміналізацією нових корупційних кримінальних правопорушень, розширенням кола спеціальних суб'єктів та посиленням відповідальності службових осіб.

1.3 Категорія «Корупційні злочини у сфері службової діяльності»: поняття, ознаки та види

Корупція є глобальною соціальною проблемою, що підриває ефективність державного управління, створює загрозу верховенству права та потребує комплексної національної й міжнародної протидії.

Забезпечення безпеки є однією з ключових функцій будь-якої держави. Для дослідження різних аспектів безпеки, а також для формування і реалізації ефективної системи її забезпечення необхідні наукова та методологічна основи, загальноприйнята мова професійного спілкування в цій сфері, категоріальний апарат (основні поняття, визначення, відповідна термінологія, класифікаційні ознаки тощо), єдині принципи забезпечення безпеки та нормативно-правова база механізму забезпечення [131]. У відповідності до ст. 92 Конституції України [94], забезпечення національної безпеки є складовою частиною загальнодержавної політики, що ґрунтується на основних стратегічних цілях держави і, в першу чергу, спрямоване на реалізацію національних інтересів. При цьому, у Законі України «Про національну безпеку України» закріплено, що «державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності людини; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій;...» [190, ст. 3]. Згідно Стратегії національної безпеки України (2020 р.) захист особи, суспільства та держави від правопорушень, зокрема корупційних, забезпечення відновлення порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди визнані пріоритетними [221].

З огляду на зазначені пріоритети, а також завдань КК України «...саме кримінальний закон із використанням кримінально-правових норм, що утворюють його зміст, визначає коло злочинного і караного (обсяг криміналізації) і, в кінцевому рахунку, сферу дії кримінального права» [166, с. 64]. Важливим елементом формування таких кримінально-правових норм є соціальна обумовленість криміналізації певної суспільно небезпечної поведінки, що підтверджує наявність у

цих діянь ознаки кримінальної протиправності. Це, в першу чергу, зумовлено доктринальним визначенням криміналізації як процесу виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості та доцільності кримінально-правової протидії такому, а також закріплення їх у законі як кримінальних протиправних й, відповідно, караних.

У зв'язку із цим не викликає заперечень позиція О. О. Пащенко, який пропонує систему обов'язкових обставин, що визначають соціальну обумовленість охоронних кримінально-правових норм (законів про кримінальну відповідальність) і, зокрема, пропонує такі універсальні обов'язкові обставини як суспільна небезпечність, співрозмірність позитивних і негативних наслідків заборони, можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових заходів та неможливість боротьби за допомогою інших, наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування (матеріальних, інтелектуальних, процесуальних тощо), системно-правова несуперечливість, безпрогальність і ненадмірність заборони, повнота складу злочину [167, с. 212]. В юридичній літературі також зазначається, що «...для кримінального права, яке у цивілізованій країні будується виключно на базі закону, саме кримінальний закон є фактичним показником відповідного інтересу» [244, с. 190].

Поняття «корупція» є вихідною категорією досліджуваної проблематики, однак у науковій літературі відсутній єдиний підхід до його визначення. Найчастіше корупцію розглядають як складне багатогранне соціальне явище економічного, політичного, кримінологічного, правового та морально-психологічного характеру. Так, М.І. Мельник визначає корупцію як «...соціальне явище (як загалом, так і з позицій окремих аспектів – політичного, економічного, історичного, культурного, морального тощо), і як соціологічна, кримінологічна, правова категорія.» [141, с. 109]. Як кримінологічну категорію Мельник М.І. визначає корупцію як «...соціальне явище, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних з неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, службових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших корупційних

правопорушень, у тому числі тих, які створюють умови для вчинення корупційних діянь чи є приховуванням їх або потуранням їм.» [141, с. 110].

З позицій діяльнісного підходу А. П. Закалюк сформулював загальну дефініцію корупції, як суспільно неприйнятної й суспільно небезпечної активності людей, наділених владними або іншими публічними повноваженнями та пов'язаними з ними можливостями, або тих, хто прагне скористатися останніми з метою одержання будь-яких благ (переваг, послуг, пільг тощо) для себе чи інших осіб не на основі офіційно визначеного порядку (підстав, норми), а на ґрунті реалізації особистої зацікавленості, що призводить до деформації публічних відносин [67, с. 141].

Схожі визначення були сформульовані також і іншими авторами, зокрема Є.В. Невмержицьким і М. І. Камликом [83], Б. В. Романюком та О.Ю. Бусол [207, с. 14], І.М. Різаком [205, с. 8] та іншими авторами [74, с. 13].

З огляду на визначальне значення законодавчого визначення корупції для окреслення кола корупційних, у тому числі кримінальних, правопорушень, насамперед необхідно проаналізувати його зміст. Відтак, слід погодитися з позицією М. В. Киричка [85], у тому, що на сьогодні визначення терміну «корупція» зазнало певних змістовних змін порівняно із Законом України «Про боротьбу з корупцією» від 5 жовтня 1995 року № 356/95-ВР (втратив чинність) і лише редакційних змін порівняно із Законами України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11 червня 2009 року № 1506-VI (втратив чинність) та «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07 квітня 2011 року № 3206-VI (втратив чинність) [85, с. 13].

Так, відповідно до чинного Закону України «Про запобігання корупції» термін «корупція» [188] визначений як «використання особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.» [188, ст. 1].

К.Г. Биков, у дисертації «Кримінально-правова характеристика корупційних злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням майном та іншими предметами» [13], аналізуючи визначення поняття «корупція» у текстах згаданих вище Законів України «Про боротьбу з корупцією» від 5 жовтня 1995 року № 356/95-ВР, «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11 червня 2009 року № 1506-VI та «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07 квітня 2011 року № 3206-VI, слушно зазначає, що «...в текстах наведених Законів йдеться про визначення корупційного правопорушення як виду дисциплінарних, цивільно-правових, адміністративних та кримінальних правопорушень, що стосується різних галузей законодавства та окреслює коло ознак, за якими із всієї сукупності протиправних діянь, передбачених законодавством України, виокремлюється відповідна група корупційних діянь. Таким чином, загальна сукупність діянь, пов'язаних з корупцією та визначених за певними ознаками, складається із певної сукупності дисциплінарних, цивільно-правових, адміністративних правопорушень і злочинів. Юридичне значення такого законодавчого рішення полягає в тому, що за наявністю ознак корупційного правопорушення та притягненням особи до певного виду юридичної відповідальності, вчинене діяння має певні правові наслідки, залежно від суспільної небезпечності корупційного правопорушення та може полягати у звільненні винного з посади, обмеження можливості у подальшому обіймати певну посаду, внесенні відомостей до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення, тощо.» [13, с. 71-72].

Корупція як соціальне явище знаходить свій прояв у відтворюваних корупційних правопорушеннях. Як стверджує А. А. Вознюк «...серед усіх виявів корупції найвищу небезпеку становлять корупційні кримінальні правопорушення. Тому забезпечення кримінально-правової охорони суспільних відносин від корупційних кримінальних правопорушень є пріоритетним напрямом сучасної кримінально-правової політики в Україні.» [33, с. 22].

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «корупційне правопорушення – діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом

встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.» [188, ст. 1].

Водночас у теорії кримінального права сформувалися різні підходи до визначення поняття корупційних злочинів. Зокрема, за визначенням М. І. Мельника «корупційний злочин – це передбачене КК суспільно небезпечне діяння, яке безпосередньо посягає на встановлений порядок діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, авторитет та інші охоронювані законом інтереси цих органів і виражається у неправомірному використанні службовими особами таких органів влади або службових повноважень в корисливих та інших особистих інтересах або інтересах третіх осіб, або передбачене КК інше суспільно небезпечне діяння, яке органічно пов'язане з названим вище злочином, обумовлює його вчинення, полягає у його приховуванні або є його потуранням.» [138, с. 128; 141, с. 80]; В. І. Тютюгін визначає корупційні злочини як «умисні суспільно небезпечні діяння, що володіють всіма ознаками корупційних правопорушень, вчинення яких пов'язане з використанням особою влади, службового становища чи можливостей, що з такого службового становища впливають всупереч інтересам служби, вичерпний перелік яких установлено в законі про кримінальну відповідальність» [241, с. 396]; О.М. Джужа як «...будь-який умисний злочин, що вчиняється посадовою особою органу державної влади чи місцевого самоврядування з використанням свого службового становища з корисливих мотивів, іншої особистої зацікавленості або для задоволення інтересів третіх осіб.» [121, с. 24]; О. Ю. Бусол, погоджуючись з думкою Карпенка М.І., зазначає, що «під корупційним злочином законодавець розуміє передбачене в Особливій частині Кримінального кодексу України суспільно небезпечне діяння, яке містить ознаки корупції та корупційного правопорушення. Корупційним є лише такий злочин, склад якого містить наведені вище обов'язкові ознаки корупції, а за його вчинення передбачено певні кримінально-правові санкції. Якщо в злочинному діянні відсутня хоча б одна з таких ознак, його не можна вважати корупційним.» [25, с. 6]; В.М. Куц та Я. О. Триньова визначають корупційний злочин як «передбачене в Особливій частині Кримінального кодексу України суспільно небезпечне діяння, яке містить ознаки корупції та корупційного правопорушення.»

[125, с. 33]; В.Я. Конопельський, О.З. Мармура, О.І. Цивінський, керуючись визначенням корупційних злочинів у КК України, а саме приміткою до ст. 45 КК України, визначають їх як «...злочини, передбачені ст. ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені ст. ст. 210, 354, 364, 364¹, 365², 366¹, 368-369² КК України (ст. 45 КК України).» [135, с. 7]; А.В. Савченко як «...передбачені виключно КК України, суспільно небезпечні та карані умисні діяння, що містять ознаки корупції та вчиняються спеціальними суб'єктами.» [208, с. 17]. Також, слід звернути увагу, що зарубіжні вчені під корупційним злочином пропонують розуміти умисне суспільно небезпечне діяння, основним або додатковим об'єктом якого є інтереси державної служби та державного управління, вчинене особою, уповноваженою на виконання державних функцій, що поєднується з використанням свого становища для отримання майнових благ і переваг, а також протиправне надання майнових благ і переваг іншим особам [115, с. 405-406].

Водночас, слід погодитись з висновком Р. С. Осипчука про те, що незалежно від аспекту дослідження (кримінологічний, кримінально-правовий, адміністративний, соціально-політичний тощо), починаючи з другої половини минулого століття і до теперішнього часу, обов'язковими елементами корупції, зазвичай, визначаються її соціальна складова, нерозривний зв'язок з владними інститутами, державним апаратом, посадовим становищем носіїв такої влади, а також наявність у них приватного інтересу (особистої зацікавленості, інтересів третіх осіб), який суперечить інтересам держави та суспільства. Тобто, теза про сталість і послідовність доктринальних підходів до розуміння корупції у вітчизняній науці певним чином ілюструється викладенням думок дослідників цього феномену за майже двадцятирічний період, який повністю збігається з періодом становлення незалежної України та розвитком її антикорупційного законодавства [165, с. 27-28].

Щодо характеристик корупційних кримінальних правопорушень, В.М. Киричко вважає, що таким кримінальним протиправним діям притаманні дві основні групи ознак: склад кримінального правопорушення, визначений КК України, та специфічні ознаки корупційного правопорушення [85, с. 14]. Такої ж думки дотримується І. Є.

Мезенцева, яка зазначає, що корупційним кримінальним правопорушенням законодавець вважає суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки корупції та корупційного правопорушення, передбачене в ОЧ КК України [136, с. 76].

У свою чергу, В.Я. Настюк та В.В. Мартиновський, такими вважає: «...1) використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей всупереч інтересам держави, а також схиляння цих осіб до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей; 2) корисливу мету або іншу зацікавленість особи; 3) одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб. Під неправомірною вигодою розуміють грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав; 4) безпосереднє заподіяння шкоди авторитету чи іншим охоронюваним законом інтересам держави; 5) наявність умислу на вчинення таких діянь.» [75, с. 12-13].

Оперування наведеними вище науковими підходами до розуміння корупційних злочинів, а також їх типових ознак [97; 49; 132; 134; 208] дає *можливість з'ясувати ознаки корупційного злочину у сфері службової діяльності*, до яких варто віднести такі:

1) суспільна небезпечність корупційного злочину полягає не лише у заподіянні матеріальної чи іншої вимірюваної шкоди, а й у його здатності підривати засади довіри до публічної влади та інститутів управління. На відміну від інших корупційних правопорушень, корупційний злочин посягає на легітимність публічної служби як такої, оскільки створює у суспільній свідомості уявлення про використання владних повноважень не в інтересах суспільства, а з метою приватної вигоди. Така ерозія довіри має системний характер, оскільки поширюється не лише на конкретного суб'єкта злочину, а й на відповідний орган, сферу публічного управління та державу загалом. У цьому контексті корупційний злочин здатен спричиняти довготривалі негативні наслідки, що виходять за межі індивідуалізованої шкоди, зокрема зниження рівня правослухняності, формування толерантного ставлення до корупційних

практик, делегітимацію владних рішень та ослаблення механізмів публічного контролю. Саме ці нематеріальні, але соціально значущі наслідки зумовлюють підвищений ступінь суспільної небезпечності корупційних злочинів і обґрунтовують необхідність їх криміналізації як найбільш небезпечних проявів корупції у публічній сфері;

2) кримінальна протиправність;

При цьому визначаючи ознаку корупційного злочину як кримінальна протиправність ми погоджуємося з позицією М.І. Панова, який вказує, що «...саме кримінальний закон із використанням кримінально-правових норм, що утворюють його зміст, визначає коло злочинного і караного (обсяг криміналізації) і, в кінцевому рахунку, сферу дії кримінального права. Тому і протиправність діяння як ознаку злочину більш правильно слід називати «кримінальною протиправністю»» [166, с. 64, 73-74].

3) наявність діяння, що має корупційний характер, зміст якого визначено у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» (2014 р.). Вчинення корупційного кримінального правопорушення нерозривно пов'язане з використанням особою наданих їй владних чи службових повноважень, а також можливостей, зумовлених відповідним службовим становищем. Водночас визначальною рисою таких діянь є не саме використання службового становища, а його неправомірне використання (зловживання), тобто реалізація службових повноважень усупереч інтересам служби. З огляду на це, діяння, що містить ознаки корупції, може проявлятися як у формі дії, так і бездіяльності, передбачає використання особою владних чи службових повноважень та здійснюється всупереч завданням і функціям відповідної служби [109, с. 792];

4) наявність спеціального суб'єкту, а саме особи, ознаки якої передбачені ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» (2014 р.), зокрема службові особи публічного і приватного права, а також особи, які надають публічні послуги. Також, в окремих випадках, трапляються й працівники підприємств, установ чи організацій, які не є службовими особами, і загальні суб'єкти;

5) *ознака караності корупційного кримінального правопорушення* виявляється у встановленні кримінальним законом системи покарань за його вчинення. Диференціація кримінальної відповідальності за корупційні злочини здійснюється залежно від тяжкості діяння та може передбачати застосування як майнових санкцій, так і покарання у виді позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна. Разом із тим, законодавець передбачив спеціальний вид заохочувальної норми, відповідно до якої особа, що запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду, може бути звільнена від кримінальної відповідальності за наявності умов, визначених ч. 5 ст. 354 КК України. Таке звільнення поширюється на кримінальні правопорушення, передбачені статтями 354, 368³, 368⁴, 369, 369² КК України [107];

б) *спрямованість посягань на сферу службової діяльності* означає, що корупційні злочини посягають на систему суспільних відносин, яка забезпечує законне, належне та ефективне функціонування державного апарату, органів місцевого самоврядування, а також інших публічних і приватних організацій у частині виконання ними публічних або управлінських функцій. Крім того, посягання даної категорії здійснюють деструктивний вплив на цілісність і стабільність механізмів публічного управління, які покликані забезпечувати реалізацію публічних інтересів, охоронюваних законом.

При формулюванні визначення «корупційного кримінального правопорушення» важливо врахувати, що воно повинно бути узгоджене з визначенням «кримінальне правопорушення» у ст. 11 КК України [107], а також з поняттями «корупційне правопорушення» та «корупція» у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [188]. Окрім того, не можна виключати можливість того, що при створенні визначення корупційного кримінального правопорушення може виникнути потреба внести відповідні зміни до понять «корупційне правопорушення» та «корупція» для забезпечення їх узгодженості. Аналогічної позиції дотримується й О. О. Дудоров, який зазначає, що при визначенні співвідношення понять «корупція», «корупційне правопорушення» та «корупційні кримінальні правопорушення» слід ураховувати положення ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [188] та примітку до ст. 45 КК України [107], відповідно до яких поняття «корупція» та «корупційне

правопорушення» використовуються у значенні, визначеному згаданим Законом, а певні корупційні кримінальні правопорушення визнаються Кримінальним кодексом України [53, с. 426-427]. Крім того, ч. 3 ст. 3 КК України визначено, що «кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом.» [107, ст. 3]. Отже, наявність окремих неузгодженостей між законодавчими поняттями «корупційне правопорушення», «корупція» та визначеним кримінальним законом переліком корупційних кримінальних правопорушень не повинна впливати на вирішення питання про кримінально-правові наслідки їх вчинення службовою особою [53, с. 426-427].

Специфічними, ідентифікуючими ознаками корупційних злочинів у сфері службової діяльності слід вважати вчинення їх у процесі здійснення особою (-ами), зазначеною у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» [188], службової діяльності, з використанням наданих службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб або сприяння її одержанню, та які посягають на систему суспільних відносин, що забезпечують законне, належне та ефективне функціонування державного апарату, органів місцевого самоврядування, інших публічних і приватних організацій, виконання покладених на них публічних або управлінських функцій, а також підривають авторитет публічної влади, принципи публічної служби, довіру суспільства до інститутів управління і завдають шкоди публічним та приватним інтересам, охоронюваним законом.

Узагальнення вищенаведених положень дозволяє сформулювати дефініцію поняття *«корупційний злочин у сфері службової діяльності»*, під яким варто розуміти передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння, вчинене у процесі службової діяльності шляхом використання службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб або сприяння її одержанню, яке посягає на законне, належне й ефективне здійснення публічних або управлінських функцій.

У такому розумінні корупційні злочини у сфері службової діяльності характеризуються тим, що їх об'єктом кримінально-правової охорони є не лише

формально визначена службова діяльність як різновид суспільно корисної діяльності, зміст і порядок здійснення якої регламентовані нормами публічного права, а й сукупність пов'язаних із нею нематеріальних благ – належне виконання службових обов'язків, законність управлінських рішень, підзвітність і доброчесність службових осіб, стабільність та ефективність функціонування апарату управління, а також суспільна довіра до публічної влади.

У кримінологічному вимірі корупційні злочини у сфері службової діяльності слід розглядати як прояв дисфункції відповідних соціальних інститутів, тобто системи стійких зв'язків, норм і правил, що організовують соціальні практики з метою забезпечення потреб держави та суспільства. Саме в межах таких інститутів формується структура спонукальних мотивів людської взаємодії, зменшується рівень невизначеності соціальної поведінки, упорядковується діяльність суб'єктів публічної служби та забезпечується прогнозованість управлінських рішень. Вчинення корупційного злочину деформує цю інституційну структуру, замінюючи нормативно зумовлені моделі поведінки приватно-корисливими практиками, які суперечать публічному призначенню службової діяльності. У результаті службова діяльність втрачає свою соціальну функцію як механізм реалізації публічного інтересу та перетворюється на інструмент задоволення індивідуальних або групових інтересів.

Таким чином, спрямованість посягань корупційних злочинів у сфері службової діяльності характеризується комплексним порушенням як охоронюваних кримінальним правом суспільних відносин, так і соціально-інституційних засад функціонування публічної служби, що зумовлює їх підвищену суспільну небезпечність та системний характер завданої шкоди.

На відміну від положень чинного КК України, у п.20 ч. 2 ст. 1.1.1 проєкту нового КК України (станом на 22 лютого 2026 року) наявні дефініції корупційного кримінального правопорушення та кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, а саме: «корупційне кримінальне правопорушення – передбачені цим Кодексом злочин чи провина, склад якого містить такі дві обов'язкові ознаки корупції в їх поєднанні: неправомірна вигода або хабар – як предмет або засіб кримінального правопорушення; зловживання чи схиляння до зловживання, вплив на прийняття

рішення чи торгівля впливом – як спосіб вчинення кримінального правопорушення; кримінальне правопорушення, пов’язане з корупцією, – передбачене цим Кодексом кримінальне правопорушення, вчинене особою, зазначеною у частині 1 статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», яке порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони чи обмеження, але не містить ознак корупції.» [108, ст. 1.1.1 Розділу 1.1 «Глосарій» книги першої]. Варто також зазначити, що у п. 20 ч. 2 ст. 1.1.1 проєкту нового КК України (станом на 22 лютого 2026 року), порівняно з попередніми версіями, зокрема, редакціями від 15 вересня 2020 року та від 13 листопада 2023 року, визначено наступне: «...корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення: а) передбачені статтями 4.4.7, 5.2.8, 6.1.4-6.1.5, 6.1.7-6.1.8, 6.2.2, 6.3.9, 6.3.16, 6.3.17, 6.5.2-6.5.3, 7.3.4, 7.6.10, 7.6.11, 7.8.5, 10.5.4, 10.5.7, 10.5.8, у разі їх вчинення з використанням службових повноважень чи професійних обов’язків або пов’язаних з ними можливостей та з метою одержання неправомірної вигоди; б) пов’язані з хабарництвом, передбачені статтями 4.10.8, 4.10.9, 5.1.5, 5.1.6, 7.9.4-7.9.9, 8.2.14, 8.2.15, 9.5.5-9.5.8, 9.7.10, 9.7.11; в) передбачене статтею 9.5.4 цього Кодексу;...» [108, ст. 1.1.1 Розділу 1.1 «Глосарій» книги першої], а також дано визначення, зокрема, термінам «неправомірна вигода», «хабар», «зловживання», «пропозиція хабара» [108, ст. 1.1.1 Розділу 1.1 «Глосарій» книги першої] тощо, що має значення для застосування положень проєкту нового КК України у майбутньому (у разі його ухвалення Верховною Радою), у тому числі визначеного ним поняття «корупційне кримінальне правопорушення».

За стереотипами побутового сприйняття, кримінальні правопорушення, що вчиняють службові особи, також прийнято ототожнювати з корупційними злочинами. Разом з тим не кожне службове кримінальне правопорушення є корупційним, ці поняття є спорідненими, але не тотожними.

Слід погодитись із А.В. Савченко, який зазначає, що «...виокремлення групи корупційних злочинів у кримінальному законодавстві України зумовлено тим, що вони є конвенційними посяганнями, та їх існування визнається міжнародним кримінальним правом. Наприклад, про такі злочини ... згадує Кримінальна конвенція

про боротьбу з корупцією (ETS 173), що прийнята 27 січня 1999 р. у Страсбурзі та ратифікована Україною 18 жовтня 2006 р.» [211, с. 15]. Є.В. Стрільченко також наголошує, що поняття «корупційний злочин» є конвенційним і «...загальновизнаним у міжнародному праві, що дає можливість, по-перше, стверджувати про виділення такої групи злочинів загалом, а по-друге, використовувати згаданий термін для потреб національного права.» [222, с. 198]. Слід також згадати Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією, яку підписано 04 листопада 1999 року і ратифіковано Законом України від 16 березня 2005 року № 2476-IV [247], а також Конвенцію ООН проти корупції, яку підписано 31 жовтня 2003 року і ратифіковано Законом України від 18 жовтня 2006 року [93], у яких, зокрема, дається визначення термінам «корупція», «державна посадова особа», визначаються заходи щодо запобігання корупції, відповідальність держави тощо. Так, у ст. ст. 19, 20 Конвенції ООН проти корупції [93] визначено, що «...кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином умисного зловживання службовими повноваженнями або службовим становищем... або умисне незаконне збагачення...» [93].

З огляду на викладене, інтеграція антикорупційних дій до кримінального законодавства є виправданою, відповідає сучасним викликам і міжнародним стандартам.

Особливістю КК України є відсутність окремого розділу, присвяченого відповідальності за корупційні злочини.

Законодавець використав нестандартну законодавчу техніку, визначивши корупційні злочини у примітці до ст. 45 «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям» розділу IX «Звільнення від кримінальної відповідальності» Загальної частини КК України. Це пов'язано з тим, що саме в цій статті вперше вводиться термін «корупційний злочин» у контексті вирішення питань про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Таким чином, з точки зору законодавчої техніки, виникає необхідність у його визначенні в рамках цієї кримінально-правової норми.

Під класифікацією кримінальних правопорушень розуміють «...розподіл їх на групи залежно від того чи іншого критерію.» [106, с. 82]. Л.М. Кривоченко зазначала, що «...основна мета класифікації – відобразити такі типові об'єктивні ознаки, на підставі яких можна групувати об'єкти класифікації, визначати їхнє місце в категоріальному просторі. Водночас сенс класифікації полягає в поглибленні знань про самі об'єкти, оскільки справжня сутність явищ та їх властивостей може проявитися лише у порівнянні з іншими...» [101, с. 14-15]. Це дозволяє більш детально аналізувати явище в цілому, спостерігати за його еволюцією та впливом на інші явища. Хоча будь-яка класифікація є суб'єктивною, оскільки вона формується відповідно до потреб і практичних інтересів людини, вона все ж ґрунтується на об'єктивних основах, зумовлених реальними властивостями дій, які вважаються злочинами (кримінальними правопорушеннями). У вітчизняній кримінально-правовій науці значну увагу приділено різним аспектам класифікації кримінальних правопорушень, зокрема залежно від цілей та завдань, застосовуються й різні підходи до класифікації кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, що лежать в основі структурування злочинності [10, с. 13].

Наразі корупційними, відповідно до КК України, вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369² КК України [107]. Найбільш типові корупційні правопорушення у сфері службової діяльності, передбачені Розділом XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» КК України, зокрема статті 364, 368, 368⁵, 369 [107].

За науковою позицією В.М. Куца та Я.О. Триньової сукупність корупційних злочинів класифікується на дві окремі групи, а саме: «...1) корупційні злочини у вузькому (власному) сенсі; 2) корупційні злочини у широкому значенні. До перших належать злочини, наведені у Розділі XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» КК України.... До

другої групи належать всі інші корупційні злочини, розосереджені по інших розділах ОЧ КК України.» [125, с.35-36].

Окремі науковці, зокрема В.І. Тютюгін та К.С. Косінова, висловлюють сумніви щодо «...віднесення законодавцем до групи безумовно корупційних злочинів, діяння передбаченого у ст. 210 КК («Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням»), зважаючи на те, що неправомірна вигода не є ані предметом, ані метою вчинення цього злочину.» [241, с. 395]. В.Л. Лященко підтримує цю позицію науковців і пропонує ст. 210 КК України виключити із чинної редакції переліку «безумовно корупційних кримінальних правопорушень», проте, на його думку, «...це не означатиме, що діяння, яке підпадає під цю кримінально-правову заборону, не може бути корупційним. Його варто розглядати у контексті другої групи посягань – корупційних «під умовою».» [132, с. 57-58].

Крім того А. А. Вознюк наголошує, що «...представлений у примітці до ст. 45 КК перелік корупційних правопорушень має чимало недоліків, пов'язаних, з одного боку, з тим, що він не охоплює всі кримінальні правопорушення, які слід вважати корупційними, а з іншого – містить окремі кримінальні правопорушення, які не належать до корупційних. Видається, що однією з умов формування науково обґрунтованого переліку корупційних кримінальних правопорушень має бути формулювання дефініції корупційного кримінального правопорушення, а можливо, і розроблення їх класифікації, оскільки є кримінальні правопорушення, які лише частково належать до корупційних.» [33, с. 25].

Виходячи із законодавчої класифікації, як відмічає А. В. Савченко, «...усі корупційні злочини можна поділити на два види: а) корупційні злочини, вчинені шляхом зловживання службовим становищем (статті 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України); б) окремі корупційні злочини у сфері господарської діяльності, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, а також у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (статті 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369² КК України).» [209, с. 162].

З огляду на викладене, законодавство визначає корупційні злочини не через розкриття їхньої суті, а за допомогою конкретного та вичерпного переліку відповідних норм КК України.

У той же час, існує і дещо інша – наукова класифікація, зокрема окремі вчені-правники, зокрема А.В. Савченко, зазначають, що «...родовими об'єктами корупційних злочинів можуть виступати: власність (ст. 191 КК України); сфера господарської діяльності (ст. 210 КК України); громадська безпека (ч. 2 ст. 262 КК України); сфера обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 308, 312, 313, 320 КК України); авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (ст. 354 і 357 КК України); сфера службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ст. 364, 364¹, 365², 368-369² КК України); встановлений порядок несення військової служби/корупційний військовий злочин (ст. 410 КК України).» [97, с. 95].

Корупційні злочини можна класифікувати й за:

– суб'єктами вчинення: а) службові особи юридичних осіб публічного права (ст. 364 КК України); б) службові особи юридичних осіб приватного права (ст. 364-1 КК України); в) особи, які не є державними службовцями або посадовими особами місцевого самоврядування, але займаються професійною діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг (ст. 365-2 КК України); г) працівники підприємств, установ чи організацій, які не є службовими особами, або особи, що діють на користь таких підприємств, установ чи організацій (ч. 3 і 4 ст. 354 КК України); г) загальні суб'єкти (ч. 1 і 2 ст. 354, ст. 369 КК України); д) військовослужбовці (ст. 410 КК України) тощо;

– за способом учинення корупційні кримінальні правопорушення охоплюють: а) незаконне заволодіння шляхом зловживання службовою особою; б) зловживання владою, службовим становищем чи повноваженнями; в) пропозиція, обіцянка надати неправомірну вигоду, надання такої вигоди за виконання чи не виконання певних дій; г) прийняття пропозиції або обіцянки такої вигоди, її одержання, прохання чи вимагання надати (основні – визначені у КК України); г) інші корупційні (другорядні).

Варто наголосити й погодитися в контексті предмету дослідження з А. В. Савченко, О. В. Кришевич у тому, що корупційні кримінальні правопорушення не співпадають із кримінальними правопорушеннями у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, з якими найчастіше всього ототожнюють корупційні злочини. Очевидно, що не всі так звані «службові» кримінальні правопорушення є корупційними (наприклад, ст. ст. 365, 367 КК України); корупційні кримінальні правопорушення не зводяться тільки до кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [213, с. 5-7].

Підсумовуючи міркування щодо необхідності наявності в КК України переліку корупційних кримінальних правопорушень, В. М. Дубас вважає, що це «...має ряд юридичних переваг: групування норм є допоміжним чинником у вирішенні питання кримінально-правової кваліфікації корупційних кримінальних правопорушень; допомагає наданню правильної правової оцінки та розмежуванню їх з іншими видами кримінальних правопорушень; сприятиме забезпеченню кримінально-правових обмежень за вчинення корупційних кримінальних правопорушень; сприяє реалізації принципу юридичної визначеності як складової частини принципу верховенства права.» [52, с. 67].

У розрізі аналізу положень чинного КК України [107], зазначимо, що предмет дослідження обумовлює узагальнення сучасних корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються службовими особами у зв'язку із здійсненням ними повноважень. Так, група названих кримінальних правопорушень утворюється внаслідок штучної класифікації, проведеної за певним набором узагальнюючих ознак. В юридичній літературі, загалом, пропонується здійснювати їх поділ на безумовно та умовно корупційні [97].

Першими визнаються ті кримінальні правопорушення, всі ознаки яких вказують на їх корупційний характер. Зокрема, В.І. Тютюгін та К.С. Косінова, аналізуючи безумовно корупційні злочини, дійшли висновку, що «...вони або завжди пов'язані зі зловживанням владою чи службовим становищем, а також можливостями, які впливають із такого становища особи, або ж пов'язані з одержанням неправомірної

вигоди від іншої особи (можливість одержання якої так само пов'язана з обійманням особою певної посади).» [241, с. 393-394].

До другої категорії належать ті кримінальні правопорушення, склад яких має не всі ознаки корупційності, зокрема, суб'єктивна сторона не завжди може передбачати корисливі мотиви і цілі [27, с. 119-121]. В.І. Тютюгін та К.С. Косінова зазначають, що для умовно корупційних злочинів характерним є те, що «...діяння як ознака об'єктивної сторони в них передбачається альтернативно (викрадення, привласнення, вимагання, заволодіння в ст. 262 КК України тощо), і тому законодавець прямо вказує, що не будь-яка форма об'єктивної сторони вказаних злочинів дозволяє віднести їх до корупційних, а лише така, яка має своїм способом використання службового становища винного.» [241, с. 394].

Переважна більшість з таких кримінальних правопорушень належать до безумовно корупційних, оскільки, вони, зазвичай, вчиняються з метою одержання неправомірної вигоди, службовими особами. До таких кримінальних протиправних деліктів пропонуємо віднести: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365² КК України), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України), підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368⁴ КК України), незаконне збагачення (ст. 368⁵ КК України), пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України), зловживання впливом (ст. 369² КК України) [107].

Відповідно до положень примітки до ст. 45 КК України, а також примітки до ст. 364 КК України *до корупційних злочинів у сфері службової діяльності, що вчиняються службовими особами юридичних осіб публічного права, варто віднести* ст. 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем», ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», ст. 368⁵ КК України «Незаконне збагачення», ст. 369 КК України «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі».

Таким чином варто зауважити, що поняття «корупційне правопорушення» має значення для застосування Закону України «Про запобігання корупції» (2014 р.), а

поняття «корупційний злочин» – для застосування КК України (2001 р.). У чинному КК України корупційні кримінальні правопорушення не утворюють самостійної групи складів злочинів і не зводяться виключно до кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов’язаної з наданням публічних послуг, хоча саме з ними вони найчастіше асоціюються.

Висновки до першого розділу

1. Проведений аналіз стану дослідження службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта злочину дозволив розподілити відповідний масив наукової інформації на групи: 1) присвячені кримінально-правовим та кримінологічним проблемам корупції, а також корупційній злочинності; 2) присвячені службовій особі як спеціальному суб'єкту злочину. Проведений аналіз наявних наукових джерел засвідчив відсутність комплексного дослідження, пов'язаного з розв'язанням теоретичних і практичних проблем кримінальної відповідальності та покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності.

Узагальнені та систематизовані напрацювання вітчизняних вчених-правників щодо кримінально-правового й кримінологічного дослідження корупції й корупційної злочинності. Констатовано відсутність комплексних специфікованих монографічних праць, присвячених всебічному та глибокому дослідженню службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності. Крім цього, більшість наукових розробок не враховують останньої модифікації антикорупційного законодавства України, військових, соціальних та політичних змін, які відбулися в житті країни і суспільства, а також змін у самій структурі корупційної мережі в умовах воєнного стану.

2. Відповідно до хронологічного формування вітчизняної кримінально-правової та антикорупційної політики виокремлено основні історичні періоди та етапи становлення службової особи юридичної особи публічного права в законодавстві України про кримінальну відповідальність за корупційні злочини у сфері службової діяльності: 1) *звичайний* – від IX ст. – поч. XIV ст. (чіткої вказівки на спеціальний статус особи як службової не містилося, проте існували приписи відповідальності осіб, які виконували певні публічні функції); 2) *перехідний* – XIV –XVI ст. (поява документів, які були чинні на території України і передбачали відповідальність службових осіб); 3) *козацький* – з XVI ст. по XVIII ст. (нормативне закріплення засад кримінальної відповідальності спеціальних суб'єктів, обмеження використання владних повноважень і державного майна в особистих інтересах, формування ранніх

антикорупційних механізмів у системі публічного управління); 4) *імперський* – з сер. XVIII ст. по поч. XX ст. (систематизація злочинів, які посягають на інтереси органів влади й перша офіційна згадка про службових осіб); 5) *радянський* – з поч. XX ст. по 1991 рр. (період визнання службовими (посадовими) особами лише осіб, які займали постійні чи тимчасові посади в будь-якій державній установі, підприємстві, а також в організації або об'єднанні, і на яких законом були покладені певні права, обов'язки та повноваження у здійсненні господарських, адміністративних, професійних та інших загальнодержавних функцій); 6) *незалежний* – з 24 серпня 1991 року по теперішній час, який складається із таких етапів: а) з 1991 по 1995 рр. (формування нормативно-правових засад антикорупційної діяльності); б) з 1995 по 2014 рр. (становлення кримінального законодавства та засад антикорупційної політики, гармонізованих із міжнародними стандартами; прийняття антикорупційного пакета законодавства й упровадження міжнародних критеріїв та методології оцінювання рівня корупції); в) з 2014 р. по теперішній час (імплементация положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у сфері антикорупційного законодавства, створення спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та формування сучасної кримінальної антикорупційної політики; диференціація відповідальності службових осіб, виділення декількох категорій, розмежування відповідальності службових осіб публічного та приватного права).

3. Визначено та надано науковий опис ознакам корупційного злочину у сфері службової діяльності: 1) суспільна небезпечність; 2) кримінальна протиправність; 3) наявність діяння, що має корупційний характер, зміст якого визначено у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» (2014 р.); 4) наявність спеціального суб'єкту, а саме особи, ознаки якої передбачені ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» (2014 р.) 5) караність; 6) спрямованість посягань на сферу службової діяльності.

4. Проведене дослідження ключових для формулювання дефініції понять, а також загальних і специфічних (ідентифікуючих) ознак корупційного злочину у сфері службової діяльності дало можливість визначити його як передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння, вчинене у процесі службової діяльності шляхом

використання службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб або сприяння її одержанню, яке посягає на законне, належне й ефективне здійснення публічних або управлінських функцій.

5. У ширшому (кримінологічному) вимірі корупційні злочини у сфері службової діяльності слід розглядати як прояв дисфункції відповідних соціальних інститутів, тобто системи стійких зв'язків, норм і правил, що організовують соціальні практики з метою забезпечення потреб держави та суспільства. Саме в межах таких інститутів формується структура спонукальних мотивів людської взаємодії, зменшується рівень невизначеності соціальної поведінки, упорядковується діяльність суб'єктів публічної служби та забезпечується прогнозованість управлінських рішень. Вчинення корупційного злочину деформує цю інституційну структуру, замінюючи нормативно зумовлені моделі поведінки приватно-корисливими практиками, які суперечать публічному призначенню службової діяльності. У результаті службова діяльність втрачає свою соціальну функцію як механізм реалізації публічного інтересу та перетворюється на інструмент задоволення індивідуальних або групових інтересів, що є несумісним із природою публічної влади та принципами публічного права.

6. Запропоновано класифікувати досліджувані кримінальні правопорушення за ступенем вираженості їх корупційної спрямованості, виокремивши безумовно корупційні діяння, у яких така спрямованість впливає з усієї сукупності ознак складу, та умовно корупційні, для яких характерні ознаки корупційності, але мотив і мета не в кожному випадку мають корисливий характер. До корупційних злочинів у сфері службової діяльності, що вчиняються службовими особами юридичних осіб публічного права, варто віднести ст. 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем», ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», ст. 368⁵ КК України «Незаконне збагачення», ст. 369 КК України «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі».

РОЗДІЛ 2

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1 Поняття та ознаки службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності

У межах чинного кримінального законодавства України під спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення розуміється особа, яка поряд із базовими ознаками суб'єкта (фізична природа, осудність, досягнення віку кримінальної відповідальності) характеризується додатковими спеціальними ознаками, закріпленими законодавцем у диспозиції кримінально-правової норми або у примітках до неї (ч. 2 ст. 18 КК України). Попри це, останнім часом окремі дослідники наголошують на тому, що закріплена у ч. 2 ст. 18 КК України дефініція не виконує належної прикладної функції, оскільки не містить конкретизованого переліку чи узагальнених критеріїв спеціальних ознак, здатних однозначно відмежувати спеціального суб'єкта від загального. У зв'язку з цим вони доходять висновку про доцільність розроблення нового нормативного підходу до визначення цієї кримінально-правової категорії [128, с. 61-62; 127, с. 328].

З цього приводу не можна оминати увагою позицію В. М. Куца, сформульовану ще наприкінці 1990-х років, яка, попри плин часу, зміни в законодавстві й практиці його застосування не втратила своєї актуальності й натеper. Так, на думку вченого, поділ суб'єктів на загального і спеціального лише за критерієм наявності чи відсутності принаймні однієї додаткової ознаки, яка нібито «надбудовується» над обов'язковим мінімумом ознак складу кримінального правопорушення, є надмірно спрощеним і по суті механічним. Сам факт включення до характеристики особи певної додаткової обставини ще не означає, що така особа автоматично набуває статусу спеціального суб'єкта. Річ у тім, що навіть за наявності додаткових ознак (у

тому числі прямо передбачених законом) суб'єкт може залишатися загальним – якщо ці ознаки не є юридично значущими саме для кримінально-правової заборони відповідного діяння. Умовно кажучи, загальний суб'єкт – це будь-яка осудна фізична особа, яка досягла встановленого віку кримінальної відповідальності та вчиняє діяння, заборонене кримінальним законом «для всіх»; у такому випадку порушується загальна кримінально-правова заборона. Натомість спеціальний суб'єкт – це особа, щодо якої кримінально-правова заборона адресована не необмеженому колу осіб, а лише певній категорії, до якої вона належить; отже, тут має місце порушення спеціальної (персоніфікованої) заборони. Так, військовослужбовець є спеціальним суб'єктом не взагалі, а лише стосовно кримінальних правопорушень військового характеру, де відповідна ознака є умовою кримінальної протиправності діяння. Якщо ж військовослужбовець вчиняє, скажімо, крадіжку або зґвалтування, кримінальна відповідальність настає на загальних підставах – як для звичайного загального суб'єкта. Отже, класифікацію суб'єктів слід здійснювати не формально шляхом «підрахунку» додаткових ознак, а виходячи з характеру кримінально-правової заборони: чи є вона загальною, чи спеціально адресованою певному колу осіб, тобто з урахуванням специфіки кримінальної протиправності конкретного діяння [124, с. 22].

Не вдаючись надалі у дискусію з приводу визначення поняття спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, оскільки це не є метою дослідження, зазначимо, що остання позиція вже тривалий час є своєрідним закликком до наукової дискусії. Коментуючи її зазначимо, що вона дійсно прив'язує визначення спеціального суб'єкта не до формальної наявності якихось додаткових ознак, а до того, кому власне адресована заборона, тобто до реальної природи кримінальної протиправності. Крім того, вказана позиція системна і логічно узгоджена, оскільки дозволяє пояснити, чому одна й та сама особа, наприклад, військовослужбовець у військових кримінальних правопорушеннях є спеціальним суб'єктом, а в загальнокримінальних – ні. Водночас не слід виключати випадки, коли характер кримінально-правової заборони складно однозначно встановити. До прикладу, зловживання впливом (ч. 1 ст. 369-2 КК України) виглядає спеціально адресованою

забороною, бо в диспозиції фігурує вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і виникає інтуїтивне відчуття, що йдеться про чиновників або владних осіб. Але фактично суб'єктом цього діяння може бути будь-яка особа (не обов'язково службова) [156, с. 1185]. Тобто заборона формально не прив'язана до статусу особи як службової. Подібні міркування цілком доречно застосувати й щодо характеру кримінально-правової заборони, закріпленої у ст. 369 КК України. Тож, саме в тих складах кримінальних правопорушень, в яких «службовий елемент» не є обов'язковим елементом характеристики суб'єкта посягання важко однозначно визначити, чи є ця заборона для всіх чи лише для певної категорії осіб. Звідси згаданий доктринальний підхід, хоча й обумовлює певною мірою схвальну оцінку, але водночас потребує свого подальшого наукового осмислення, що обов'язково стане предметом наших подальших наукових розвідок.

У науці кримінального права також сформовано чимало підходів до класифікації спеціальних суб'єктів кримінального правопорушення. Помітне місце в більшості таких класифікацій посідають службові особи, які становлять одну з найвагоміших груп у загальній структурі спеціальних суб'єктів.

Так, Н. Г. Таран, зазначає, що у КК України «службова особа» зустрічається понад 50 разів. З огляду на це у частинах 3 і 4 ст. 18 КК України законодавець спеціально помістив визначення службових осіб, яке стосується усіх статей КК України, крім ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 (для цих статей визначення службових осіб публічної сфери подано у пунктах 1 і 2 примітки до ст. 364 КК України). Дослідниця наводить таку узагальнену теоретичну диференціацію службових осіб як спеціальних суб'єктів кримінальних правопорушень:

«...1) за ступенем суспільної небезпечності вчиненого діяння: а) загальний (службові особи); б) підвищений (службові особи, які займають відповідальне становище); в) високий (службові особи, які займають особливо відповідальне становище);

2) за видом діяльності спеціального суб'єкта: а) загальний (службові особи); б) особливий (працівники правоохоронних органів, судді та ін.);

3) за видом складу вчиненого посягання: а) спеціальний суб'єкт основного складу кримінального правопорушення; б) спеціальний суб'єкт кваліфікованого складу злочину; в) спеціальний суб'єкт особливо кваліфікованого складу злочину; г) спеціальний суб'єкт привілейованого складу кримінального правопорушення.» [226, с. 158-159].

Подібна класифікація привертає увагу передусім тим, що вона певною мірою конкретизує типологію службових осіб як конструктивних елементів окремих складів кримінальних правопорушень, якій у навчальній та навіть у значній частині наукової літератури здебільшого приділяється недостатня увага. З огляду на це вона може бути певною мірою доповнена таким критерієм як наявність громадянства України або іноземної держави, оскільки відповідно п. 1 і 2 примітки до ст. 364 КК України службовими особами визнаються особи, які є як громадянами України, так і громадянами зарубіжних країн. Водночас у межах цього дослідження більш вагомим видається не стільки подальше розгалуження класифікаційних підходів, скільки з'ясування змісту самого поняття службової особи у його загальному значенні та службової особи юридичної особи публічного права – у його спеціальному розумінні.

Тож зазначимо, що на законодавчому рівні поняття службової особи визначається у ч. 3 і 4 ст. 18 КК України, а також у п. 1 примітки до ст. 364 КК України. За справедливим зауваженням окремих дослідників, ці два визначення дослівно збігаються, оскільки в них основний зміст однаковий, зокрема однаково сформовані види функцій та виконання функцій за спеціальним повноваженням, за винятком того, що у ч. 3 ст. 18 КК України йдеться про будь-які підприємства, установи чи організації, а у п. 1 примітки до ст. 364 КК України – про державні чи комунальні підприємства, установи, організації [164, с. 46.]. Уже цитована нами Н. Г. Таран додаткового до цього додає, що в окремих випадках за певними ознаками із категорії спеціального суб'єкта виділяють, так би мовити, ще більш спеціального. Скажімо, у п. 2 примітки до ст. 368 із категорії публічних службових осіб – виділяються службові особи, які займають відповідальне й особливо відповідальне становище. У цілому ж, на думку дослідниці, КК України відносить до службових осіб:

«1) осіб, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування;

2) осіб, які обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій або виконують такі функції за спеціальним повноваженням;

3) осіб, які обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських функцій або виконують такі функції за спеціальним повноваженням;

4) осіб, які виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом;

5) осіб іноземних держав (осіб, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, в тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземних третейських суддів, осіб, уповноважених вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах в порядку, альтернативному судовому, посадових осіб міжнародних організацій (працівників міжнародних організацій чи будь-які інших осіб, уповноважених такою організацією діяти від її імені), членів міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та суддів і посадових осіб міжнародних судів.» [226, с. 161-162].

О.В. Кришевич та О.О. Мельник з цього приводу зазначають, що під час дослідження питання про наявність службової особи як суб'єкта корупційних кримінальних правопорушень «...з'ясуванню підлягатимуть: 1) особа є представником влади, чи визнається службовою особою за ознаками виконання

організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків; 2) які із числа професійних обов'язків є саме службові функції, які визначають статус особи як суб'єкта кримінального правопорушення; 3) правові підстави (юридичні акти), які зумовлюють надання особі статусу службової особи, у тому числі – момент набуття статусу службової особи у зв'язку із обранням, призначенням, уповноваженням тощо, наявність переміщень, заміщення тощо, а також час припинення виконання відповідних службових обов'язків.» [118, с. 470].

Дещо у більш ширшому аспекті, але В. Нікітенко та А. Ландіна також зазначають, що ознака професійної належності спеціального суб'єкта протиправного посягання має визначальний вплив на кримінальну відповідальність у переважній більшості кримінальних правопорушень, передбачених ОЧ КК України. Діяння, вчинені особами, які опанували певні професійні навички, вміння тощо, а також службовими особами, що використовують для цього своє службове становище, мають підвищений ступінь суспільної небезпечності як самих злочинних діянь, так і осіб, що їх вчинюють. Підвищений ступінь суспільної небезпечності як діянь, що вчинюються, так і осіб, що вчинюють протиправні посягання із використанням власних професійних якостей, службових чи іншого роду повноважень, впливає на кримінальну відповідальність цих спеціальних суб'єктів кримінальних правопорушень та вид і розмір покарання у бік його збільшення [159, с. 119-120].

Отже, можна попередньо констатувати, що службовою особою для цілей застосування статей 364, 368, 368⁵, 369 КК України є певні посадові особи, які є громадянами України, постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування або обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням. До останніх також належать й посадові особи іноземних держав, перелік яких визначається у п.2 примітки до ст. 364 КК України. Окрім того, Пленум Верховного Суду України звертає увагу суб'єктів правозастосовної діяльності на те,

що «...до представників влади належать, зокрема, працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості. Адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо), а організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності.» [193; 194].

На відміну від поняття службової особи для цілей застосування статей 364, 368, 368⁵, 369 КК України, яке має нормативно закріплену дефініцію, категорія службової особи юридичної особи публічного права у кримінальному законодавстві безпосередньо не визначена. Натомість в окремих законодавчих актах можна віднайти пряме вживання, а також вичерпний перелік тих осіб, які належать до посадових осіб юридичних осіб публічного права. При цьому, у чинному законодавстві України, так само як і щодо службової особи юридичної особи публічного права, складно віднайти й нормативне визначення поняття посадової особи юридичної особи публічного права. Підтвердженням вказаного є положення ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», відповідно до якого «посадова особа юридичної особи публічного права – голова та член наглядової ради, ради директорів, виконавчого органу, комісії з припинення (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії), ліквідатор, керівник, заступник керівника, головний бухгалтер, корпоративний секретар такої юридичної особи публічного права, а також особа, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу, та її заступники, голова та члени іншого органу управління юридичної особи (крім консультативного), якщо утворення такого органу передбачено законом або статутом юридичної особи публічного права» [188].

Відсутність нормативного визначення поняття посадової особи юридичної особи публічного права компенсується за рахунок керівних роз'яснень Національного

агентства з питань запобігання корупції щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», згідно з якими під посадовими особами юридичних осіб публічного права пропонується «розуміти працівників юридичних осіб публічного права, які наділені посадовими повноваженнями здійснювати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції. Визначальним при цьому є обсяг функцій (обов'язків) відповідного працівника.» [206, с. 2].

Крім того, з огляду на відсутність у законодавстві визначення поняття посадова особа юридичної особи публічного права, а також з метою формування сталої практики застосування норм антикорупційного законодавства України, окремими народними депутатами у 2017 р. був розроблений законопроект, положення якого, покликані визначати поняття посадової особи юридичної особи публічного права. Зокрема, у проекті Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» (щодо визначення посадової особи юридичної особи публічного права), його автори пропонують під посадовими особами юридичної особи публічного права розуміти «осіб, які займають постійно чи тимчасово в юридичній особі публічного права посади та здійснюють встановлені для цих посад повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом чи повноважною особою юридичної особи публічного права, судом або законом.» [184].

Отже, розкриття змісту та виокремлення ознак службової особи юридичної особи публічного права є неможливим без попереднього аналізу співвідношення цієї категорії з поняттям посадової особи юридичної особи публічного права. З'ясування цього питання логічно входить до іншого більш ширшого питання про кореляцію загального поняття службової особи з категорією посадової особи.

З приводу цього, доцільно звернути увагу на те, що Конституція України розрізняє поняття «службової особи» та поняття «посадової особи». На це неодноразово вже зверталася увага окремих вітчизняних дослідників. Зокрема, маються на увазі положення, закріплені у статтях 19, 40 і 56 Конституції України [94]. Не можна також не звернути увагу й на те, що у ч. 2 ст. 57 КК України, примітці до ст.

376 КК України, п. 3 примітки до ст. 232¹ КК України, на відміну від положень ч. 3-4 ст. 18 КК України та п. 1 і 2 примітки до ст. 364 КК України, законодавець розмежовує державних службовців і посадових осіб, виокремлюючи їх як окремі категорії осіб. Термін «посадова особа» також окремо виділяється серед положень ст. 2 Законів України «Про державну службу» та «Про службу в органах місцевого самоврядування» [187; 192]. Тож, зі змісту вказаних законодавчих приписів випливає, що посадові та службові особи – це різні категорії суб'єктів, які мають різний правовий статус і які підлягають різній юридичній відповідальності.

У зв'язку з цим, окремі вітчизняні дослідники зазначають, що термін «посадова особа» вживають «...для позначення будь-якої особи, яка обіймає певну посаду в державній чи недержавній структурі.» [214, с. 143]. При цьому, на їх думку, «...в юридичній теорії та практиці «посадова особа» підкреслює значущість місця особи, зазвичай керівників, їх заступників та інших, що мають право віддавати розпорядження підлеглим і непідлеглим (для державних службовців) та вирішувати питання господарсько-фінансової діяльності.» [214, с. 143]. Тому під останньою, на їх думку, слід розуміти службовця, «...який обіймає постійно або тимчасово посаду керівника чи заступника керівника державного органу, його апарату, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, чи інша особа, на яку законами або іншими нормативними актами з метою постійного або тимчасового управління організаційною структурою покладено обов'язки щодо здійснення організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій.» [214, с. 144].

Натомість інша група дослідників вважає, що посадова особа – це специфічна категорія службових осіб, які з метою постійного чи тимчасового управління організаційною структурою і представництва її інтересів у зовнішніх відносинах наділені організаційно-владними (розпорядчими) повноваженнями і правомочні вчиняти службові юридичні дії. Службовою особою є фізична особа, яка постійно чи тимчасово обіймає посаду в органах державної влади, місцевого самоврядування, організаціях, незалежно від форм власності, і нормативно-правовими актами наділена спеціальними владними повноваженнями та правом вчиняти юридично обов'язкові

дії, щодо осіб, які не перебувають з ним у службово-правових відносинах, а у випадках, передбачених законодавством, має право застосовувати заходи адміністративного примусу [258, с. 183-184]. Отже, усі посадові особи є службовими, оскільки виконують службові функції, але не всі службові особи є посадовими. Поняття «службова особа» ширше і включає тих, хто виконує організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції або функції представників влади. Категорія «службова особа» походить від понять державної служби, державного службовця й не поширюється на працівників, діяльність яких не пов'язана з виконанням державних службових обов'язків. Діяльність службових осіб урегульовано Законом України «Про державну службу» та іншими законами («Про прокуратуру», «Про Національну поліцію» та ін.) [259; 258, с. 183-184; 214, с. 143; 226, с. 162].

О. І. Гузоватий та О. О. Титаренко, порівнюючи обсяг визначень «посадова особа» та «службова особа» дійшли висновку, що поняття «посадова особа» є вузьчим за поняття «службова особа», оскільки «...«посадова особа» включає в себе лише осіб, які обіймають адміністративні або розпорядчі посади, на відміну від «службової особи», до яких належить ширше коло працівників.» [43, с. 138]. О.Є. Користін та О.В. Тихонова наголошують на тому, що «...термін «посадова особа» слід використовувати в разі, коли передбачається відповідальність лише тих осіб, які виконують організаційно-розпорядчі й консультативно-дорадчі функції, працюючи в державному органі. Якщо ж ідеться про відповідальність будь-якої службової особи, то необхідно використовувати поняття «службова особа».» [96, с. 134].

Як вже зазначалось вище, у ст. 2 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07 червня 2001 року № 2493-III дається визначення посадової особи місцевого самоврядування, якою вважається «особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.» [192]. Подібний чином розуміється поняття посадової особи і в контексті ст. 2 Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII [187; 130].

Висловлюючи своє ставлення до наведених доктринальних та законодавчих позицій, зазначимо, що у ст. 2 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07 червня 2001 року № 2493-III вказівка на здійснення посадовою особою організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій, не свідчить про категоричну заборону виконання такою особою інших функцій, зокрема адміністративно-господарських в органах місцевого самоврядування. Надалі з'ясування поняття та ознак службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності вважаємо за доцільне здійснювати із урахуванням того, що *посадова особа юридичної особи публічного права* – це лише специфічна категорія службових осіб юридичних осіб публічного права, які у зв'язку із займаною посадою на постійній або тимчасовій основі наділені повноваженнями щодо здійснення організаційно-розпорядчих та (або) адміністративно-господарських, а інколи і консультативно-дорадчих функцій. Відповідно до положень зазначеного законопроекту статус посадової особи юридичної особи публічного права пов'язувався з виконанням відповідних обов'язків на підставі спеціального повноваження, яке могло надаватися законом, судом або уповноваженим органом (особою) юридичної особи публічного права. Зазначена вказівка уявляється не є типовою для посадових осіб, оскільки навряд чи можна займати посаду із виконанням організаційно-розпорядчих, адміністративно-господарських або консультативно-дорадчих функцій за спеціальним повноваженням. Інша річ, коли особа не займає відповідної посади в юридичній особі публічного права, але їй офіційно делеговано виконання організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, пов'язаних із якоюсь посадою. Про те у такому разі така особа набуває статусу службової, а не посадової особи юридичної особи публічного права.

Отже, з приводу, власне, розуміння змісту поняття та ознак службової особи юридичної особи публічного права для цілей застосування статей 364, 368, 368⁵, 369 КК України слід зазначити таке. Дефініція, сформульована у п. 1 примітки до ст. 364 КК України, за справедливим зауваженням З. А. Загинеї-Заболотенко є своєрідним знаковим виразом, який підлягає розкодуванню, з'ясуванню дійсного її нормативного

змісту [62, с. 73]. Тож зазначений кримінально-правовий припис є підґрунтям для виокремлення, принаймні, двох категорій службових осіб юридичних осіб, орієнтованих на публічний сектор: 1) службових осіб юридичних осіб публічного права; та 2) службових осіб корпоративних юридичних осіб приватного права, в яких держава має понад 50% або вирішальний вплив на діяльність таких юридичних осіб.

Річ у тім, що ключовою ознакою службової особи юридичної особи публічного права є те, що відповідна службова особа має безпосереднє відношення саме до юридичної особи публічного права. Окремі вітчизняні дослідники з цього приводу власне й наголошують на тому, що «...доцільним було б послуговуватись поняттями юридичних осіб публічного та приватного права у необхідних випадках при позначенні ознак службової особи як суб'єкта кримінального правопорушення.» [118, с. 469].

Зокрема, Д. М. Тичина у кримінальному праві України виокремлює «...такі основні склади корупційних злочинів, які можуть бути вчинені службовими особами приватного сектора: зловживання впливом (ст. 369² КК України), зловживання повноваженнями (ст. 364¹ КК України), пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди (ст. 369 КК України), а також комерційний підкуп (ст. 368³ КК України).» [232, с. 285]. На думку дослідника, найбільш поширеними при цьому «...є ситуації, коли службова особа приватної компанії використовує своє становище для отримання вигоди в обмін на сприяння у прийнятті управлінських або господарських рішень.» [232, с. 285].

В узагальненому вигляді до юридичних осіб публічного права належать органи державної влади (міністерства, служби, агентства, суди тощо), органи місцевого самоврядування, державні та комунальні підприємства, установи, організації. Власне це й засвідчують окремі положення чинного цивільного законодавства України, на підставі яких можна припустити, що юридичні особи публічного права можуть бути представлені, але не виключно: державними підприємствами, навчальними закладами, створеними державою (ч. 2 ст. 167 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України); навчальними заклади, створеними Автономною Республікою Крим (ч. 2 ст. 168 ЦК України); комунальними підприємствами, спільними комунальними

підприємствами, навчальними закладами, створеними територіальними громадами (ч. 2 ст. 169 ЦК України).

А.О. Москаленко зазначає, що «юридична особа публічного права – це організація, яку утворено на підставі розпорядчого акта Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування відповідно до норм публічного права з метою виконання переважно функцій держави або місцевого самоврядування.» [153, с. 58].

О. О. Посикалюк вказує, що «...поняття «юридичні особи публічного права» охоплює достатньо широке коло юридичних осіб з надто відмінним правовим статусом, серед яких юридичні особи, які як можуть здійснювати владні повноваження, так і ті, що не можуть здійснювати владні повноваження; які як визнаються суб'єктами господарювання, так і ті, що не належать до суб'єктів господарювання; діяльність яких спрямована на одержання прибутку, так і ті, що не мають на меті отримання прибутку. Разом з тим ні вичерпного, ні примірного переліку юридичних осіб публічного права, ані їх систематизації чинне законодавство не містить.» [175, с. 49].

Опрацювання спеціальної юридичної літератури засвідчує, що *юридична особа публічного права* є така юридична особа, яка утворюється виключно за розпорядчим актом суб'єкта публічної влади (Президента, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування) (ст. 81 ЦК України) [248], а її порядок утворення та правовий статус визначаються Конституцією та законом. *Отже, юридична особа публічного права:*

- завжди створюється та діє на основі Конституції України та закону (законів) України;
- є носієм прав/обов'язків публічного характеру;
- за своїм походженням є публічно-правовим утворенням, оскільки створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування;
- наділена чинним законодавством України владними повноваженнями державної влади;

- на неї покладається особливе завдання, а саме: реалізовувати не просто загальні інтереси, а інтереси всього суспільства;
- володіє майном, яке використовується не для отримання прибутку, а для реалізації її повноважень/компетенції;
- створюється в особливому порядку на основі визнання вже існуючим державним органом або в розпорядчому порядку;
- відповідальність такої особи має публічно-правовий характер [144, с. 42-43; 153, с. 56-58; 175, с. 55; 170, с. 276-277].

Як наголошується в правничій літературі «...для з'ясування питання, чи належить та чи інша юридична особа (об'єднання юридичних осіб) до юридичних осіб публічного права, необхідно аналізувати всю сукупність нормативно-правових актів та правовстановлюючих документів, які визначають правовий статус безпосередньо цієї юридичної особи (об'єднання).» [116].

Отже, юридичну особу публічного права не слід ототожнювати з тими юридичними особами (державними та комунальними підприємствами), у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 % або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства. Умовно кажучи, не кожне підприємство, установа або організація з державною часткою більше 50 % автоматично є юридичною особою публічного права. Наприклад, АТ «Укрзалізниця» не є юридичною особою публічного права, оскільки не здійснює владних повноважень, його діяльність не спрямована виключно на реалізацію публічних інтересів. Це – юридична особа приватного права, яка створена та фактично контролюється державою [44, с. 153]. Не є юридичною особою публічного права й АТ КБ «ПриватБанк». Ця банківська установа з позиції цивільного права є корпоративною юридичною особою приватного права, хоча й 100% акцій цієї установи належать державі [157]. Тож, певні службові особи АТ КБ «ПриватБанк», будучи такими за умови наявності у них відповідних ознак, визначених у п. 1 примітки до ст. 364 КК України, не є службовими особами юридичної особи публічного права. Таких осіб слід визнавати службовими особами корпоративних

юридичних осіб приватного права, в яких держава має понад 50% або вирішальний вплив на діяльність таких юридичних осіб.

У зв'язку з цим, потребують уточнення окремі доктринальні положення, що характеризують ознаки суб'єкта кримінальної відповідальності, до прикладу, за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (ст. 368 КК України). Так, О. А. Пушкар зазначає, що однією з ознак поняття службової особи як суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, є критерій «...місця роботи (служби): органи державної влади; органи місцевого самоврядування; державні та комунальні підприємства; установи чи організації; центральний орган державного управління із спеціальним статусом; суд або інша судова установа; юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства;...» [197, с. 114].

В. О. Навроцький зазначає, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 364 КК України, може бути службова особа публічного права. При цьому при визначенні поняття такої особи правозастосовні органи мають користуватися роз'ясненнями, наведеними в п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 26 квітня 2002 року «Про судову практику у справах про хабарництво», а також додатково положеннями, викладеними у пунктах 1 і 2 примітки до ст. 364 КК України. Тож до ознак службової особи публічного права, на думку вченого, належать наступні ознаки:

1) «посадова ознака» – службова особа у відносинах з іншими людьми виступає не від себе (як працівник, професіонал у певній галузі), а як представник держави, місцевого самоврядування, державного чи комунального підприємства, установи, організації;

2) інституція, яку представляє особа, відноситься до публічних. Поняття такої інституції наведене в абз. 1 п. 1 примітки до ст. 364 шляхом вказівки на такі ознаки: наявність у статутному фонді юридичної особи державної чи комунальної частки, яка перевищує 50 %; наявність частки, яка забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства;

3) службова особа вправі визначати, чи буде (чи може і повинна) вона вчиняти певні службові дії у конкретній ситуації. Це дозволяє відрізнити службову особу від працівника, який виконує лише технічні функції, повинен оформлювати документи, продавати товари, вчити, лікувати тощо будь-кого, хто звернеться за послугами до установи, у якій він працює;

4) повноваження службової особи поширюються на інших людей чи стосуються чужого майна. Дії такої особи тягнуть наслідки юридичного характеру. Конкретизує зміст функцій, характерних для службової особи, дозволяє відрізнити їх від повноважень, які мають працівники, які не є службовими особами [98, с. 75-76].

Погоджуючись з тим, що одним з таких критеріїв (ознак) службової особи юридичної особи публічного права є місце роботи, слід зазначити, що таким місцем може бути як юридичні особи публічного права, так і корпоративні юридичні особи приватного права, в яких держава має понад 50 % або вирішальний вплив на діяльність таких юридичних осіб. Останніх таких юридичних осіб, як ми вже зазначали, ні в якому разі не слід ототожнювати з юридичними особами публічного права. Це інший різновид юридичних осіб, так звані корпоративні юридичні особи приватного права, які лише «прирівнюються» до юридичних осіб публічного права, з огляду на відповідну відсоткову частку вирішального впливу держави на діяльність цих юридичних осіб. Таким чином, суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, можуть бути службові особи саме цих двох різновидів юридичних осіб.

Доречно також звернути увагу на те, що у проєкті нового КК України (станом на 22 лютого 2026 року) у ст. 1.1.1 Розділу 1.1 «Глосарій» книги першої «Про Кримінальний кодекс України» Загальної частини закріплюються положення, що мають відношення до розуміння змісту та ознак службової особи юридичної особи публічного права. Зокрема, у п. 52 ч. 2 ст. 1.1.1 надається перелік і змістовне визначення окремих різновидів публічних службових осіб. До останніх належать:

а) суддя, прокурор;

б) особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, – службова особа, яка обіймає посаду, пов'язану з виконанням

владних, організаційно-розпорядчих, адміністративно-господарських, контрольно-ревізійних чи реєстраційних обов'язків в органі державної влади чи органі місцевого самоврядування, зазначена у пункті 1 частини 1 статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»;

в) народний депутат України, депутат місцевої ради, сільський, селищний, міський голова;

г) службова особа, яка виконує організаційно-розпорядчі, адміністративно-господарські або контрольно-ревізійні обов'язки в юридичній особі публічного права;

д) особа, яка здійснює професійну діяльність з надання публічних послуг, тобто відповідно до закону та на підставі ліцензії, включення до реєстру, публічного договору чи рішення адміністративного органу надає публічні послуги, що створюють правові наслідки для інших осіб (зокрема нотаріус, приватний виконавець, оцінювач, незалежний посередник, член трудового арбітражу, суб'єкт державної реєстрації прав, третейський суддя, судовий експерт, спеціаліст у кримінальному провадженні чи судовому процесі);

е) військова публічна службова особа;

є) іноземна публічна службова особа [108, ст. 1.1.1 Розділу 1.1 «Глосарій» книги першої].

Коментуючи вказаний п. 52 ч. 2 ст. 1.1.1 Розділу 1.1 «Глосарій» книги першої Загальної частини проєкту нового КК України, слід зазначити, що категорію «публічна службова особа» фактично складають окремі різновиди службових осіб юридичних осіб публічного права, до яких зокрема належать: суддя; прокурор; особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; народний депутат України, депутат місцевої ради, сільський, селищний, міський голова; військова публічна службова особа. Крім того, статус службової особи юридичної особи публічного права може мати не лише працівник, який виконує в ній організаційно-розпорядчі, адміністративно-господарські чи контрольно-ревізійні функції. У такій редакції зміст поняття службової особи фактично ототожнюється зі змістом поняттям посадової особи, що видається сумнівним з огляду на конституційні імперативи, закріплені у ст. ст. 19, 40 та 56 Конституції України.

Нарешті, фізична особа-підприємець (далі – ФОП) може бути визнана службовою особою і, відповідно, виступати суб'єктом кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, лише за умови, що фактично набуває повноважень, передбачених ч. 3 ст. 18 КК України. Це відбувається тоді, коли підприємець залучає працівників за трудовими договорами для забезпечення своєї діяльності. У такому разі ФОП отримує щодо найманих осіб організаційно-розпорядчі повноваження: прийняття на роботу, визначення трудових функцій і режиму праці, встановлення оплати, застосування заходів дисциплінарного впливу, переведення, звільнення тощо. Натомість, якщо співпраця з іншими особами оформлюється цивільно-правовими договорами (наприклад, договором підряду), а не трудовими відносинами, підстав визнавати ФОП службовою особою в цьому аспекті не виникає. За наявності трудових відносин підприємець потенційно може нести кримінальну відповідальність, зокрема, за діяння, передбачені статтями 366, 367, 370 КК України. Водночас відповідальність за ст. 364 і ст. 364-1 КК України для ФОП виключається, оскільки навіть за наявності організаційно-розпорядчих повноважень щодо працівників він не реалізує їх у межах державних чи комунальних підприємств, установ або організацій і не належить до кола службових осіб юридичних осіб приватного права у значенні відповідних норм [156, с. 1136-1137].

А. С. Нерсисян зазначає, що службові особи юридичних осіб публічного права вирізняються наявністю (інколи – широкого) комплексу владних та/або управлінських повноважень у публічному секторі, обсяг яких визначається посадою, а зміст – сферою діяльності органу чи установи. Такі повноваження створюють корупційні ризики: вплив на підпорядковані структури для отримання вигод (зокрема через кадрові призначення «своїх»), формування корупційних зв'язків усередині органу та в суміжних (у т. ч. правоохоронних і судових) інституціях з метою лобіювання інтересів і уникнення відповідальності. Для керівників державних і комунальних підприємств, установ, організацій характерні додаткові можливості – «освоєння» доходів через завищені закупівлі й оплату непотрібних робіт або послуг із подальшими «відкатами», а також створення афілійованих «підприємств-

супутників», які отримують надмірні виплати за посередницькі чи інші послуги під контролем близьких осіб керівника [196, с. 192-193].

А. С. Осадча підкреслює, що у чинному законодавстві шляхом тлумачення «...можна виділити змістовні ознаки службових осіб публічного права. По-перше, ці особи одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету; по-друге, вони є службовими особами, тобто займають в юридичних особах публічного права посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням (зазначеним спеціальним повноваженням їх може наділити повноважний орган державної влади, орган місцевого самоврядування, центральний орган державного управління зі спеціальним статусом, повноважний орган чи повноважна службова особа підприємства, установи, організації, суд або закон).» [164, с. 47-48].

З огляду вже на це, а також із урахуванням вищевикладених доктринальних положень і здійснених на підставі їх аналізу окремих висновків, можна запропонувати таке визначення *службової особи юридичної особи публічного права* – це фізична особа, громадянин України, яка в юридичній особі публічного права на постійній або тимчасовій основі чи за спеціальним повноваженням здійснює функції представника публічної влади (держави або місцевого самоврядування), а також обіймає постійно чи тимчасово посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих та/або адміністративно-господарських, консультативно-дорадчих, контрольно-ревізійних чи реєстраційних функцій або виконує такі функції за спеціальним повноваженням.

Крім того, виходячи зі змісту п.1 примітки до ст. 364 КК України, а також ст. 368⁵ КК України додатково впливає, що до службових осіб юридичних осіб публічного права можуть належати й особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Відповідно примітки 1 до ст. 368⁵ КК України, «особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, зазначені у пункті 1 та у пункті «г» пункту 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»» [107].

Ознайомлення зі змістом положень ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» (2014 р.) [188] дозволяє стверджувати, що у ст. 3 законодавець значно

ширше окреслює коло осіб, прирівняних до «уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», включно з посадовими особами юридичних осіб публічного права, що не завжди автоматично може підпадати під ознаки службової особи юридичної особи публічного права. Річ у тім, що для КК України важливе значення має те, чи виконує така особа в юридичній особі публічного права представницькі, організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські та інші функції. З огляду на викладене, до службових осіб юридичних осіб публічного права особи, зазначені у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» можуть належати лише за умови, що вони здійснюють представницькі або виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські, консультативно-дорадчі або контрольно-ревізійні чи реєстраційні функції.

Отже, з огляду на вищенаведене, а також виходячи із запропонованого визначення поняття службової особи юридичної особи публічного права можна виокремити такі її ознаки:

- 1) це фізична особа, громадянин України;
- 2) така особа в юридичній особі публічного права постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням здійснює функції представника публічної влади (держави або місцевого самоврядування);
- 3) постійно або тимчасово обіймає посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих та/або адміністративно-господарських, консультативно-дорадчих, контрольно-ревізійних чи реєстраційних функцій;
- 4) може виконувати організаційно-розпорядчі та/або адміністративно-господарські, консультативно-дорадчі, контрольно-ревізійні чи реєстраційні функції за спеціальним повноваженням;
- 5) може здійснювати представницькі, організаційно-розпорядчі та/або адміністративно-господарські та інші згадані функції від імені та /або в інтересах юридичної особи публічного права;

6) можуть ухвалювати та/або забезпечувати виконання обов'язкових рішень, а також вчиняти юридично обов'язкові дії стосовно осіб, які не перебувають з такою особою у службово-правових відносинах;

7) такі особи одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;

8) у випадках, прямо передбачених законодавством, така особа має право застосовувати заходи примусу;

9) за наявності підстав можуть підлягати кримінальній відповідальності у випадках, передбачених статтями 364, 368, 368⁵, 369 КК України, а у разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369 КК України, в інтересах та від імені юридичної особи публічного права обумовлювати застосування щодо такої юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, передбачених розділом XIV¹ Загальної частини КК України.

Врешті-решт, з урахуванням викладених у цьому підрозділі дослідження положень було би логічно також вийти до законодавця із ініціативою уточнити положення примітки 1 до ст. 364 КК України. Таке уточнення могло би мати наступний вигляд:

«Стаття 364. Зловживання владою або службовим становищем

...

Примітка. 1.

1.

Службовими особами у статтях 364, 368, 368⁵, 369 цього Кодексу є особи, зазначені у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» у випадках, якщо вони здійснюють представницькі або виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські, консультативно-дорадчі або контрольно-ревізійні чи реєстраційні функції.

2.

3.

4. ».

2.2 Кримінологічні ознаки службової особи юридичної особи публічного права, яка вчиняє корупційні злочини у сфері службової діяльності

Проведений у попередньому підрозділі аналіз кримінально-правових ознак службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності має бути доповнений кримінологічно значущими ознаками такої особи, адже обмеження аналізу досліджуваних осіб виключно кримінально-правовими ознаками (вік, осудність, спеціальний статус, форма вини тощо) є методологічно недостатнім для повного розуміння механізму злочинної поведінки. Кримінально-правова характеристика дозволяє встановити можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності та правильно кваліфікувати діяння, однак вона майже не розкриває соціальну природу злочину та умови його відтворення. На відміну від такого підходу, у кримінологічній науці одним із складових елементів її предмету та базовою категорією, що використовується для характеристики індивіда, причетного до злочинної діяльності, є поняття «особа злочинця». Такий підхід зумовлений інтегративною природою поняття «особа» (або «особистість»), яке охоплює сукупність біологічних, психологічних і соціальних характеристик людини та дозволяє комплексно пояснити механізм її протиправної поведінки. На відміну від кримінально-правових або кримінально-процесуальних категорій, кримінологічне поняття «особа злочинця» не обмежується формальними ознаками відповідальності, а спрямоване на виявлення причинно-детермінуючих чинників злочинної поведінки, її соціальних витоків і типових рис.

Саме тому юридичний аналіз має бути доповнений кримінологічними ознаками особи злочинця, які відображають її соціально-демографічні, професійні, рольові, мотиваційні, ціннісні та поведінкові характеристики. Йдеться, зокрема, про соціальний статус, тип включеності в професійні та управлінські відносини, особливості службової чи публічної ролі, характер мотивації, рівень правової свідомості, ставлення до публічних інтересів, толерантність до девіантних практик, а також попередній досвід правопорушень.

Таке розширення аналітичної рамки дозволяє перейти від формального опису суб'єкта злочину до з'ясування причин і умов кримінально протиправної поведінки, виявити типові кримінологічні моделі особи злочинця та забезпечити науково обґрунтовані підходи до запобігання відповідним кримінальним правопорушенням. У цьому сенсі поєднання кримінально-правового і кримінологічного підходів є не альтернативою, а необхідною умовою цілісного дослідження особи злочинця.

Крім того, кримінологічно значущі ознаки особи злочинця мають важливе значення не лише для пояснення причин і механізмів злочинної поведінки, а й для індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання. Саме через урахування соціальних, професійних, рольових і мотиваційних характеристик особи забезпечується реалізація принципів справедливості, пропорційності та персоніфікованого підходу у кримінальному праві. На відміну від кримінально-правових ознак, які є формальними та однаковими для всіх осіб певної категорії, кримінологічні характеристики дозволяють суду оцінити реальний ступінь суспільної небезпечності не лише вчиненого діяння, а й особи, що його вчинила. Зокрема, рівень інтегрованості особи у публічну чи службову сферу, характер зловживання довірою, системність протиправної поведінки, корисливу спрямованість мотивації, ступінь деформації професійної та правової свідомості безпосередньо впливають на вибір виду та розміру покарання. Урахування кримінологічно значущих ознак особи злочинця створює підґрунтя для диференціації покарання залежно від індивідуальних особливостей правопорушника, що особливо важливо у справах про злочини у сфері службової діяльності та публічного управління, де формальна рівність статусу суб'єктів не відображає реальної різниці у масштабі заподіяної шкоди та рівні підриву публічної довіри.

Таким чином, поєднання кримінально-правового та кримінологічного аналізу особи злочинця дозволяє не лише підвищити обґрунтованість кримінально-правової оцінки, а й забезпечити індивідуалізацію покарання як інструменту не тільки кари, а й спеціальної та загальної превенції.

Варто зауважити, що у кримінологічному вченні про особу злочинця переплітаються такі важливі кримінологічні проблеми, як природа злочинності та

протидія їй. Дієвість такої діяльності значною мірою визначається адекватним уявленням щодо предмету такої діяльності, зокрема стану злочинності та характеристик особи злочинця. Це твердження є справедливим не тільки щодо загальної злочинності, але й стосовно окремих її видів, одним з яких є корупційна злочинність у сфері службової діяльності, протидія якій неможлива без з'ясування специфіки особи, яка вчиняє злочини даної категорії, адже система особистісних характеристик злочинців має важливе значення для дослідження механізму вчинення злочинів даної категорії, аналізу причин злочинної поведінки, а відтак і для протидії таким злочинам [239, с. 262].

На думку О. М. Костенка, «...найнебезпечніший руйнівний вплив на правопорядок справляє корупційна злочинність, а також злочинність у сфері службової діяльності, яка паразитує на зловживаннях демократичними інституціями, правами людини, політичними, економічними та іншими свободами. У цьому її загроза для національної безпеки і особливий злостісний характер.» [196, с. 7].

Як справедливо зазначає А. С. Смірнов, що досліджував корупцію в невиробничій сфері України, «...незважаючи на те, що на загальному рівні корупція є соціально-економічним явищем, у своїх конкретних проявах вона завжди має реальне прізвище – осіб, які неналежно виконують свої обов'язки, «приватизують» посаду і збагачуються особисто (або разом із членами сім'ї, друзями) за рахунок державного бюджету або інших громадян. Саме з кожного з них вибудовується корупційна система.» [217, с. 274].

Зауважимо, що накопичення, описання, пояснення та систематизація відповідних наукових знань щодо характеристики злочинців різних категорій є невід'ємним компонентом створення цілісної кримінологічної теорії протидії злочинності. Відтак, зважаючи на суттєву варіативність особистісних рис злочинців, що вчинюють корупційні злочини у сфері службової діяльності, до яких зокрема відносяться й службові особи юридичних осіб публічного права, виникає потреба у дослідженні їх окремих ознак, що у сукупності формують кримінологічну характеристику таких осіб [239, с. 262].

Як вже зазначалось, у кримінально-правовій літературі проблемі відповідальності спеціального суб'єкту злочину присвятили свої роботи П. П. Андрушко, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Н. А. Гудорова, О.О. Дудоров, З.А. Загинеї-Заболотенко, О.О. Кваша, А.В. Ландіна, Р.Л. Максимович, А. А. Музика, В. О. Навроцький, А. С. Осадча, В. В. Сташис, Е. Л. Стрельцов, Н. Г. Таран, В. Я. Тацій, В. І. Терент'єв й інші вчені. Окремі питання, що стосувались характеристики осіб, які вчинюють корупційні злочини було висвітлено у докторських дисертаціях О. Ю. Бусол, М. І. Мельника, В. М. Трепака, роботах В. В. Голіни, І. М. Даньшина, О. М. Джужи, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. Г. Кальмана, О. М. Костенка, А. С. Смірнова, В.М. Трепака, М. І. Хавронюка, В. І. Шакуна та інших науковців. Попри вагомий внесок учених у розроблення зазначених питань, залишається значна кількість невисвітлених і нерозв'язаних проблем, що стосуються службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності. Саме тому означені проблеми є на сьогоднішній день актуальними та такими, що потребують додаткових досліджень [239, с. 262-263].

Одним із ключових вихідних положень таких досліджень є те, що будучи різновидом особи загалом, особа злочинця поєднує загальні соціально-демографічні ознаки (вік, стать, освіта, соціальний статус тощо) та специфічні властивості, що відображають характер і ступінь її суспільної небезпечності. Саме ці специфічні риси – морально-психологічні установки, деформації правосвідомості, мотиваційна сфера, кримінальний досвід – дозволяють розглядати особу злочинця як соціально сформований феномен, а не лише як юридичний статус.

У правовій доктрині поряд із поняттям «особа злочинця» використовуються суміжні, але не тотожні категорії: «особа, винна у вчиненні кримінального правопорушення», «суб'єкт кримінального правопорушення», «обвинувачений» [234; 45]. Їх розмежування має принципове значення, оскільки вони належать до різних галузей юридичного знання та виконують різні функції. Так, поняття «особа, винна у вчиненні кримінального правопорушення» має кримінально-правову природу і пов'язується виключно з установленням фактом вини особи у вчиненні конкретного

суспільно небезпечного діяння, що підтверджено обвинувальним вироком суду. Його зміст не охоплює ширшого кола соціальних чи психологічних характеристик індивіда.

Поняття «суб'єкт кримінального правопорушення», якому було приділено увагу у попередньому підрозділі, є ще більш формалізованим і відображає мінімальний набір ознак, необхідних для притягнення особи до кримінальної відповідальності: фізична природа особи, осудність та досягнення встановленого законом віку. Воно виступає юридичною передумовою кримінальної відповідальності, але не дає уявлення про соціальну зумовленість злочинної поведінки. Категорія «обвинувачений», у свою чергу, має кримінально-процесуальне походження і характеризує процесуальний статус особи на певному етапі кримінального провадження. Вона охоплює лише ті риси та відомості про особу, які є релевантними для формування та підтримання обвинувачення, і не передбачає глибокого аналізу її особистісного розвитку чи соціального становлення.

Отже, поняття «особа злочинця» є найбільш змістовно насиченим і методологічно значущим, оскільки дозволяє вийти за межі формального юридичного констатування вини та дослідити злочинність як соціальне явище через призму особистості правопорушника. Саме тому воно відіграє ключову роль у кримінологічних дослідженнях, тоді як інші зазначені поняття виконують допоміжну, галузево обмежену функцію у системі кримінально-правового та кримінально-процесуального регулювання.

З'ясування змісту ознак особи злочинця значною мірою забезпечується шляхом дослідження характеристик її структурних елементів. Структура особи поступово складається в процесі її соціального розвитку і відповідно є продуктом цього розвитку, ефектом всього життєвого шляху людини. Як і будь-яка структура, індивідуальна структура є цілісне утворення і певна організація властивостей. Особа, яка вчинила злочин, як людина взагалі, являє собою цілісне утворення, що володіє певною структурою, тобто складається з взаємозв'язаних і взаємодіючих між собою елементів [239, с. 262]. У науковій літературі висловлено різноманітні підходи до тлумачення структури особи злочинця, а також до визначення кола елементів, які

утворюють її зміст і відображають кримінологічно значущі характеристики такої особи.

Напевно, найбільш деталізованою та ґрунтовною є запропонований А. П. Закалюком варіант структури особи злочинця, що складається з дев'яти блоків (груп) ознак, зокрема три відображають соціальну характеристику особи злочинця (її особистість): ознаки формування, соціалізації особи; ознаки соціального статусу та соціальних ролей; безпосередні ознаки спрямованості особистості; п'ять – біосоціальні, що охоплюють: демографічні ознаки, які мають соціальне й психологічне значення; психофізіологічні особливості, у тому числі генетичного походження; показники фізичного стану здоров'я; показники психічного стану здоров'я; індивідуальні психологічні риси. Окремий блок (дев'ятий) містить ознаки, пов'язані з вчиненням злочину особою. Цей блок є єдиним, що має специфічну структуру порівняно зі структурою особи загалом. Він відображає специфічно-типову ознаку типу особи злочинця, пов'язану з вчиненням останнім злочину. У більшій мірі це кримінально-правові ознаки самого злочину. Проте оскільки він вчинений певною особою, а ознаки мають особисту належність, характеризують індивідуальний механізм його вчинення і певним чином саму особу, вони мають також кримінологічне значення [67, с. 257-258; 238, с. 159-160].

О. М. Джужа та А. В. Микитчик зазначають, що «...вивчити особу – означає наблизитися до розуміння рушійних сил її поведінки, так як зміна співвідношення між різними елементами структури особи рівносильна кардинальним змінам в її становленні. При цьому важливо враховувати, що взаємовідносини (зв'язку) між людьми доволі часто важливіше, ніж сама людина, продукт цих взаємовідносин.... Найбільш сталою позицією, яка найчастіше використовується при характеристиці особи злочинця, є позиція, відповідно до якої виділяються наступні основні ознаки: соціально-демографічні; кримінально-правові; соціально-рольові; морально-психологічні.» [115, с. 107; 239, с. 263].

Як зазначалось у розділі 1 дисертації, відповідно до положень примітки до ст. 45 КК України, а також примітки до ст. 364 КК України до корупційних злочинів у сфері службової діяльності, варто віднести ст. 364 КК України «Зловживання владою або

службовим становищем», ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», ст. 368⁵ КК України «Незаконне збагачення», ст. 369 КК України «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі». Водночас, остання з перелічених статей встановлює відповідальність за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди, що вчинюються будь-якою особою (як приватною, так і службовою). Службові особи юридичних осіб публічного права є у ст. 369 КК України адресатом, що має отримати неправомірну вигоду [204, с. 130].

Відтак, формально коло досліджуваних нами злочинів мало б окреслюватися статтями 364, 368, 368⁵ КК України. Водночас, сучасні українські вчені дотримуються позиції, згідно з якою одержання хабаря є неможливим без його давання і навпаки [6, с. 22; 24, с. 144]. О.О. Кваша з цього приводу зауважує, що «...особливий статус хабарництва в сенсі необхідної співучасті обумовлений тим, що в цьому випадку йдеться не про один склад злочину, а принаймні – про два взаємопов'язаних. Пристосовуючи не відповідне чинному закону поняття «хабарництво» до статей 368, 369 КК України слід вжити поняття «надання-одержання неправомірної вигоди» (на противагу застосуванню двох понять «надання неправомірної вигоди» та «одержання неправомірної вигоди», що не відбиває сутності двостороннього єдиного злочину). Необхідна співучасть у цьому випадку охоплюється не однією статтею, як у випадку, наприклад, бандитизму, а двома – ст. 368 і ст. 369 КК України, у чому і є специфіка цього виду корупційних злочинів. Отже, надання-одержання неправомірної вигоди (хабарництво) є необхідною співучастю, відповідно передбачає необхідний рольовий розподіл, оскільки ні одержання неправомірної вигоди неможливе без її надання, ні надання неправомірної вигоди неможливе без її одержання.» [84, с. 79].

У кримінологічному вимірі така взаємообумовленість відображає сутність корупції як соціально зумовленого, стійкого та відтворюваного процесу взаємодії між службовою особою та іншими суб'єктами, зацікавленими у досягненні протиправного результату. Давання та одержання хабаря в цьому контексті виступають не як ізольовані акти індивідуальної злочинної поведінки, а як взаємопов'язані елементи єдиного корупційного механізму, що функціонує на основі

спільної корисливої мотивації, неформальних правил взаємодії та взаємного очікування протиправної вигоди.

З кримінологічної точки зору така двосторонність корупційних проявів свідчить про системний характер корупції, яка формується і підтримується під впливом соціальних, організаційно-управлінських та культурно-психологічних чинників. У результаті корупційна поведінка як службових осіб, так і осіб, що надають неправомірну вигоду, набуває рис соціальної прийнятності у певних сферах публічного управління, що сприяє її відтворюваності та латентності. Саме тому кримінологічне осмислення корупційних практик, що вчиняються службовими особами юридичних осіб публічного права, передбачає аналіз не лише окремих складів злочинів, а й взаємодії суб'єктів корупційних відносин, їх мотивації, рольової поведінки та умов, за яких давання й одержання хабаря стають взаємно очікуваними та взаємно зумовленими формами протиправної діяльності.

Зауважимо щодо методики проведеного статистичного аналізу, а саме визначення складового його предмету – показників, що відображають ознаки осіб, що вчинили незаконне збагачення. Криміналізація цього діяння відбулась у зв'язку з ратифікацією Україною Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року та подальшою імплементацією в національне законодавство ст. 20 «Незаконне збагачення», яка встановлює, що кожна Держава – учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання кримінальним правопорушенням умисне незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати [93; 239, с. 264]. Як вже зазначалось у підрозділі 1.2, унаслідок подальших чисельних редакцій, законів і рішень Конституційного Суду України, що декриміналізували незаконне збагачення, нових законопроектів нумерація статті 368¹ КК України була змінена спочатку на 368² КК України, а після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» від 31 жовтня 2019 року № 263-IX [69] на 368⁵ КК України [239, с. 264].

Кримінологічний аналіз особи злочинця передбачає вивчення офіційних статистичних даних та інших джерел кримінологічної інформації для з'ясування типових кримінологічно значущих ознак досліджуваних категорій злочинців [239, с. 264].

Отримання достовірної інформації щодо кількісних та якісних показників корупційних злочинів є одним із завдань передбачених як Державною програмою щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки, такі і чинним Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» [189; 72]. Отже, досягнення ефективності у протидії корупційним злочинам, зокрема й таким, що вчиняються службовими особами юридичних осіб публічного права, неможливе без аналізу її стану та відповідних кримінологічних і статистичних досліджень [198, с. 53].

Аналіз практики застосування зазначених кримінально-правових норм доцільно здійснювати на основі офіційних статистичних даних Офісу Генерального прокурора (Генеральної прокуратури України). У зведеному вигляді відомості щодо соціально-демографічних та інших ознак осіб даної категорії містить Форма № 2 Офісу Генерального прокурора (Генеральної прокуратури України) «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення» [57]. Для аналізу нами було обрано період у десять років – з 2016 по 2025 рік [239, с. 264].

За досліджуваний період кількість виявлених осіб, які вчинили злочини за статтями 364, 368, 368⁵ (368¹, 368²), 369 КК України, становить 12785 осіб. Середнє річне значення абсолютної кількості виявлених службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності, становить 1279 осіб. Аналіз форми статистичної звітності Державної судової адміністрації України (далі – ДСАУ) № 7 «Звіт про склад засуджених» [224], а також Форми № 1-ПК «Звіт судів про стан розгляду справ у сфері протидії корупції», (Додаток «Дані щодо осіб, судові рішення яких набрали законної сили у звітному періоді») [186] дозволив зробити висновок про істотно меншу кількість засуджених

осіб за справами даної категорії. Йдеться щодо 8326 осіб, обвинувальні вироки щодо яких набрали законної сили у звітному періоді [239, с. 264-265].

У кримінологічній літературі зазначається, що «...дослідження соціально-демографічних параметрів досліджуваної категорії злочинців сприяє з'ясуванню мотиваційного комплексу злочинної поведінки з метою кращого розуміння причин злочинних проявів. Окрім цього соціально-демографічні ознаки тісно пов'язані із світоглядними позиціями, ціннісними орієнтаціями, колом інтересів, способом життя, мотивацією поведінки, знаходять своє продовження і конкретизацію в них. Важливість цього положення вимагає підвищеної кримінологічної уваги, адже соціально-демографічна характеристика по суті є тією визначальною рамкою, що задає контури усього морально-психологічного образу досліджуваної категорії злочинців, проливає світло на їх соціальні зв'язки і найголовніше – ставлення до соціальної дійсності, інших людей, самого себе.» [240, с. 146].

Отже, у процесі аналізу соціально-демографічних ознак, притаманних службовим особам юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності, має бути досліджені їх стать, вік, освіта, громадянство та інші відомості демографічного характеру [239, с. 265].

Кількість жінок, які вчинили досліджувані злочини протягом зазначеного періоду, становила 1255 серед виявлених осіб. За результатами розрахунків частка зазначених категорій у загальній структурі осіб даної категорії становила відповідно 9,8%, що дещо нижче за аналогічні показники загальної злочинності та судимості [239, с. 265].

Зауважимо, що особи, які вчинили пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України), як найбільш чисельна категорія серед службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності, характеризується ще меншою часткою жінок – 7,1%.

Зазначені показники певною мірою узгоджуються з іншими дослідженнями корупційної злочинності.

Так, у монографії «Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження» (2011 р.) наводяться «...соціологічні дані про те, що в порівнянні з чоловіками жінки істотно рідше дають і отримують хабарі, а також результати міждержавного кореляційного аналізу, що підтверджують зворотну залежність між рівнем корупції і часткою жінок в сукупній робочій силі й у національному парламенті.» [99, с. 43].

В. М. Трепак наводить такі дані: «частка жінок серед засуджених за корупційні злочини справді незначна (наприклад, тільки 16,3% засуджених за ст. 364 КК «Зловживання владою або службовим становищем» є жінками, а середня частка жінок серед засуджених за корупційні злочини становить 17,9%). Тому можна було б дійти висновку, що жінки менш схильні до злочинних проявів саме корупції. Проте очевидно, що ця закономірність не відображає специфіки саме корупційної злочинності, на підтвердження чого варто звернути увагу на дані судової статистики, згідно з якими частка жінок серед всіх засуджених в Україні становить всього 11,6%, що наштовхує на висновок про меншу схильність жінок вчиняти злочини в принципі. Більше того, вищевикладені дані вказують на той факт, що корупційні злочини вчиняються жінками в середньому частіше, ніж інші злочини.» [236, с. 174]. Певні відмінності у показниках можна пояснити як неповним співпадінням предмету дослідження (у В.М. Трепака – усі корупційні злочини), так і різним періодом дослідження.

У навчальному посібнику «Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання» (2018 р.) зазначається, що «...більшу частину осіб, що вчиняють корупційні злочини, становлять чоловіки, оскільки переважна більшість відповідальних посад займається саме ними. Проте особливістю корупційних є відносно велика питома вага жінок (їх частка у цих злочинах у 4-6 разів перевищує загальні тенденції цього показника серед інших видів злочинів). Це пов'язано з переважною кількістю жінок серед працівників сфери господарського управління, торгівлі, освіти, медичного та побутового обслуговування тощо, де вчиняється велика кількість службових злочинів.» [97, с. 183]. Погоджуючись в цілому з наведеним висловлюванням, зауважимо щодо сумнівності твердження про перевищення частки жінок у 4-6 разів інших видів злочинів. Не зрозуміло, які види злочини маються на

увазі й на чому засновано це твердження. Коректним і методологічно правильним є, на нашу думку, порівняння з загальними показниками жіночої злочинності, питома вага якої є приблизно 12%, тобто співвідношення між жіночою та чоловічою злочинністю становить у середньому 1:8 [114, с. 235]. Отже, показники жіночої загальної злочинності не характеризуються значним розривом порівняно з корупційними злочинами.

Певні особливості притаманні і віковій характеристиці службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності. Зауважимо, що вікова характеристика суттєво впливає на злочинну мотивацію, адже значною мірою зумовлює систему потреб та інтересів конкретної особистості.

Розподіл виявлених і засуджених службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності, за віком ілюструють наведені нижче діаграми (рис. 2.1 та рис. 2.2).

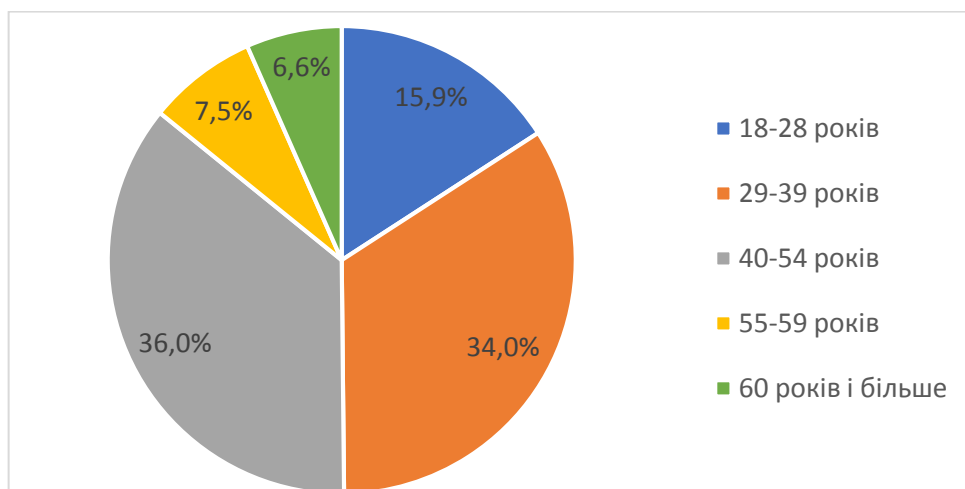

Рис. 2.1. Розподіл виявлених службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності, за віком

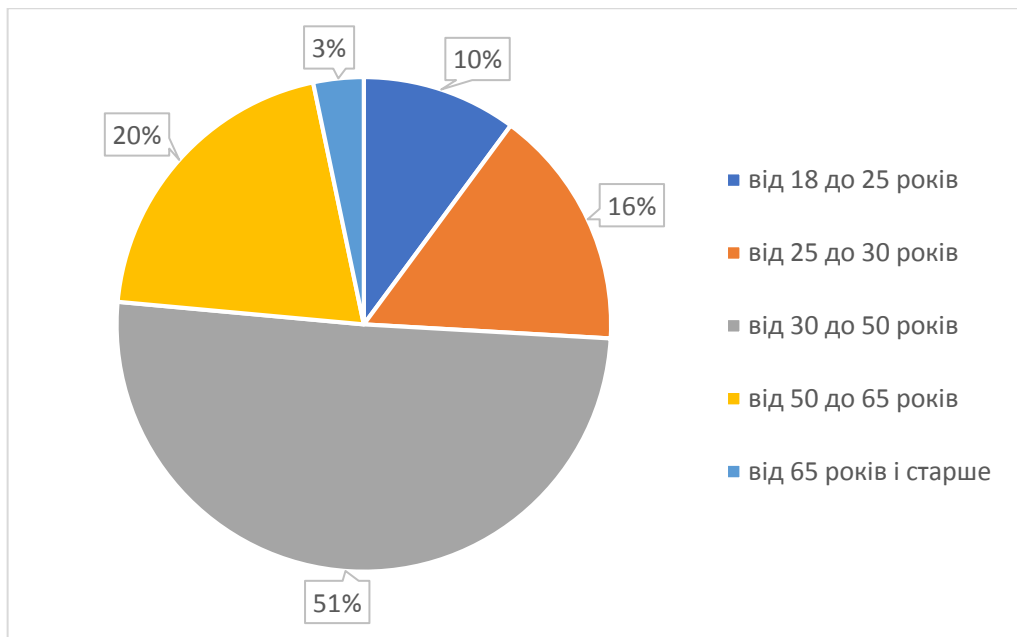

Рис.2.2 Розподіл службових осіб юридичних осіб публічного права, які були засуджені за вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності, за віком

Як видно з наведених діаграм, межі та розміри вікових категорій, які відображають розподіл досліджуваних осіб за віком, не є однаковими, що дещо ускладнює порівняння та кількісну характеристику вікових показників виявлених і засуджених осіб. Це зумовлено різними підходами до формування відповідних форм статистичної звітності в Офісі Генерального прокурора та ДСАУ [239, с. 266-267].

Крім того, як зазначає Ю. А. Турлова, різниця (не тільки щодо вікових показників, а стосовно усіх досліджуваних кримінологічних ознак) «...полягає у правовому статусі таких осіб, адже відомості про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, зводяться у відповідному звіті у випадках звернення до суду з обвинувальним актом, з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, з клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, а також закриття кримінального провадження, коли помер підозрюваний, обвинувачений (крім випадків, якщо провадження необхідне для реабілітації померлого). У другому випадку йдеться про осіб, обвинувальні вирoki щодо яких набрали законної сили у звітному періоді.» [238, с. 163].

Не зважаючи на вказані розбіжності щодо правового статусу, меж і розмірів вікових категорій виявлених і засуджених осіб розраховані показники дають уявлення щодо певної специфіки вікової характеристики службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності. Такою специфікою є повна відсутність неповнолітніх серед досліджуваної категорії осіб, що, вочевидь, пояснюється вимогами до осіб, які є носіями публічної влади та займають відповідні посади в органах державної влади або органах влади органу місцевого самоврядування [239, с. 267].

Наведена вище діаграма (рис. 2.1) не може відобразити наявність серед досліджуваної категорії осіб виявлених неповнолітніх, кількість яких за весь період дослідження становила лише 6 осіб (усі – за ст. 369 КК України).

Специфікою також є переважання у структурі виявлених і засуджених осіб вікових категорій від 29 до 54 років стосовно виявлених (70,0%), що свідчить про соціальну зрілість службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності, та достатню сформованість їхніх потреб і способів їх задоволення. Це суттєво відрізняє досліджувану нами категорію осіб від узагальненого кримінологічного портрету злочинця, адже стосовно загальної злочинності ситуація з розподілом за віковою ознакою є прямо протилежною – найбільшою кримінальною активністю характеризуються особи у віці 18-30 років (понад 40% від усіх осіб, які вчинили злочини) [239, с. 267].

Наведені вище результати узгоджуються й з дослідженнями інших авторів.

Так, А. С. Смірнов на основі аналізу офіційних статистичних даних Офісу Генерального прокурора стверджує, «...що більшість корупційних правопорушень вчинили особи віком 40-54 роки, що становить від загальної кількості 34,94% та 29-39 років, що становить 34,41%. В такому контексті варто говорити про схильність осіб цих вікових категорій до вчинення корупційних кримінальних правопорушень в силу займаної посади, професійного досвіду та доступу до управлінських рішень.» [217, с. 301].

Подібним чином, а саме зайнятістю осіб, що працюють на відповідних посадах, пояснюється такий віковий розподіл й іншими авторами: «особи призначаються на

посаду, пов'язану з матеріальною відповідальністю, тільки тоді, коли вони мають достатній трудовий стаж і життєвий досвід. Крім того саме для цієї вікової групи, що складає основну масу державних службовців, найбільш гостро стоять різні майнові питання, які вони намагаються вирішити шляхом незаконного використання можливостей своєї посади.» [97, с. 184].

На думку І. Мезенцевої, більшість корупційних правопорушень «...вчиняють особи у віці 30-35 років. Як правило, на відповідальні посади з певним обсягом повноважень призначаються особи, які мають необхідний стаж роботи. Зайняття відповідної посади та повноваження нерідко створюють в окремих осіб хибне уявлення щодо можливості використання їх для задоволення особистих інтересів або інтересів інших осіб.» [137, с. 111].

Отримані показники підтверджуються й результатами соціологічних досліджень. Так, відповідно до звіту представленого Київським міжнародним інститутом соціології в Україні «Стан корупції в Україні: порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень 2007, 2009, 2011 та 2015», представники вікової групи 30-44 роки незмінно демонструють найвищий показник втягнутості в корупцію: за даними 2015 року, у цій віковій групі 74,2% стикаються з випадками корупції принаймні раз на рік, 49,2% давали хабар, і 7,9% отримували пропозицію хабаря протягом останніх 12-ти місяців. Частково це обумовлено тим, що представники цієї вікової групи найактивніше взаємодіють із різними державними установами, особливо школами та університетами: середня кількість сфер взаємодії у цій групі становить 2,76, тоді як серед людей віком 18-29 років – 2,09, серед людей віком 45-59 років – 2,10, а серед людей віком 60 і старших – 1,55. При цьому жінки відносно толерантніші до корупції – найбільший розрив між чоловіками та жінками спостерігається для найстаршої вікової когорти (60 років і старших). У цій групі неприйнятною вважають корупцію 42,4% чоловіків та 38,1% жінок [218].

Досліджувані особи майже повністю представлені громадянами України, що також пояснюється вимогами до осіб, які займають відповідні посади [239, с. 267].

Частка іноземних громадян становить 2,3%, а сукупна питома вага осіб без громадянства, нелегальних мігрантів і біженців – 0,1%. Також зазначеними вимогами

зумовлені й особливості освітніх характеристик таких осіб, вивчення яких актуально з огляду на те, що рівень освіти впливає як на правосвідомість, так і на формування світоглядних поглядів і здатність вибору того чи іншого варіанта поведінки [239, с. 267].

Крім розглянутих ознак до соціально-демографічних характеристик особи злочинця відносять й відомості щодо освітнього рівня таких осіб (деякі кримінологи відносять їх до соціально-рольових ознак).

Як зазначає Ю. А. Турлова, різні стадії розвитку особистості зумовлені не тільки віковими особливостями, а й значною мірою освітою та соціальним статусом. Як відомо, рівень та якість освіти не є безпосередньою детермінантою кримінальних практик, водночас освітні характеристики значною мірою визначають морально-психологічні якості та властивості особи, що, у свою чергу, зумовлює мотивацію її поведінки [238, с. 166-167].

Аналіз статистичних даних дозволив з'ясувати істотні відмінності освітнього рівня виявлених осіб залежно від виду злочину. Тому, на нашу думку є доцільним розглянути зазначені показники диференційовано.

Так, серед виявлених осіб, які вчинили злочини за статтями 364, 368, 368⁵ КК України, питома вага тих, які мають вищу і фахову передвищу освіту, є надзвичайно високою (відносно інших категорій злочинців) і становить 90,0%. Частки тих, які мають професійну (професійно-технічну) освіту та базову середню та профільну середню освіту є незначними й становлять 5,3% та 4,7% відповідно [239, с. 268].

Співвідношення цих категорій відображає діаграма на рис. 2.3.

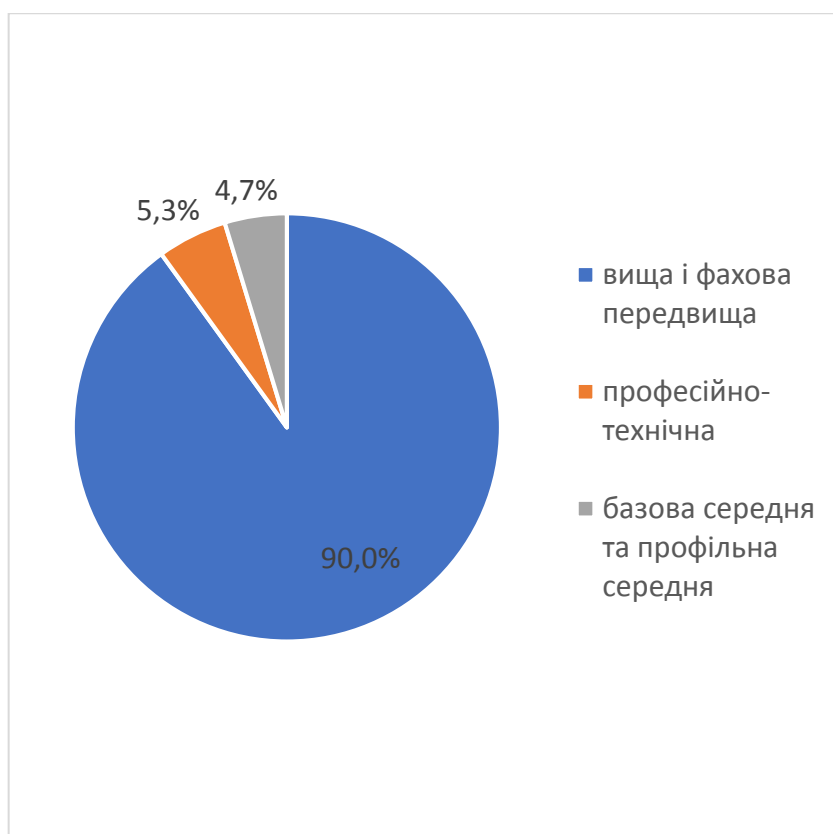

Рис.2.3 Розподіл виявлених службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили злочини, передбачені статтями 364, 368, 368⁵ КК України, за освітою

Розглянуті показники істотно відрізняються від освітнього рівня осіб, які вчинили пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України).

Як ілюструє наведена нижче діаграма (рис. 2.4), переважна більшість таких осіб (55,6%) має базову середню та профільну середню освіту. Навіть присутня категорія осіб, які мають початкову або взагалі не мають ніякої освіти – 1,5%. Відповідно частка осіб, які мають вищу і фахову передвищу освіту є меншою порівняно з попередньою категорією у 4,5 разів – 21,4%.

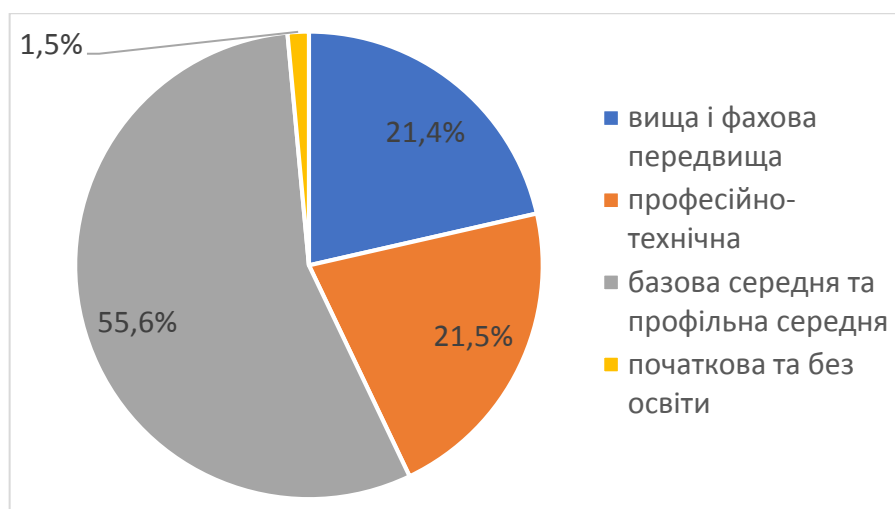

Рис.2.4. Розподіл виявлених осіб, які вчинили пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України), за освітою

Узагальнено розраховані нами показники, що відображають освітні характеристики службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності, представлені рис. 2.5.

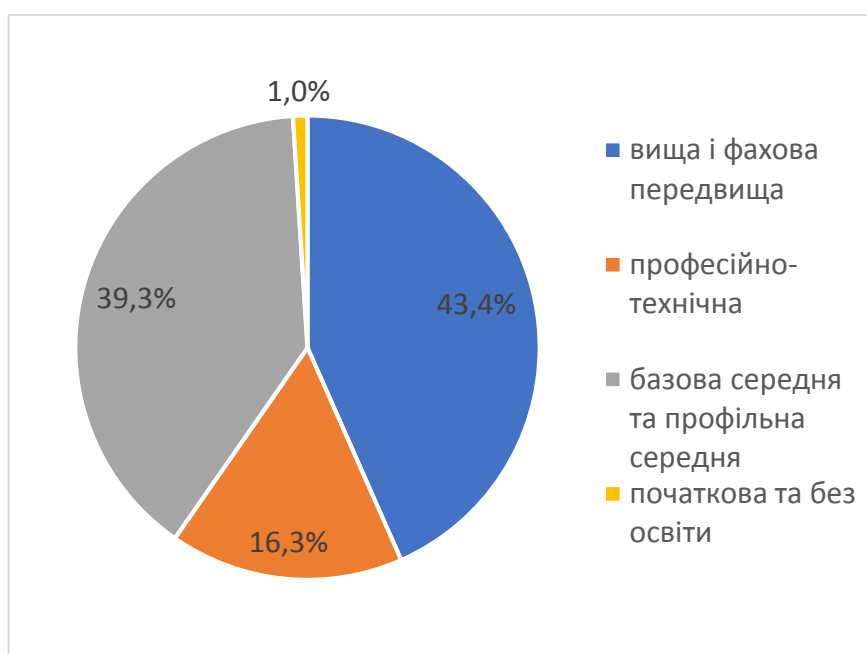

Рис.2.5. Розподіл виявлених службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності, за освітою

Подібними до отриманих нами результатів є узагальнення В.М. Трепака, який зазначає, що серед засуджених за корупційні злочини практично 74% мають повну

вищу освіту; базову вищу – 5,5%; професійно-технічну – 10,2%; повну загальну середню – 8,3%; базову загальну середню – 1,8%; початкову загальну – 0,3%; не мають освіти взагалі – 0,15%. Такі дані привертають увагу до різної відмінності порівняно з відомостями про освітній рівень середньостатистичного засудженого в Україні, серед яких повну вищу освіту мають тільки 6,6%; базову вищу – 2,2%; професійно-технічну – 22,2,8%; початкову загальну – майже 2%; не мають освіти взагалі – 0,6% [236, с. 175].

Дещо відрізняються (з пояснених вище причин) отримані результати від дослідження А.С. Смірнова, який робить висновок, що «...понад 51% осіб мають вищу або фахову передвищу освіту, ще 32,4 осіб мають середню або профільну освіту. Показники підкреслюють те, що корупційні злочинці в переважній своїй кількості є освіченими особами. Добре володіють законодавством, а також мають відповідні професійні знання, які відповідають займаним посадам.» [217, с. 301].

А.В. Микитчик зазначає, що «як правило, у суб'єктів корупційних злочинів спостерігається досить високий освітній та інтелектуальний рівні, що обумовлюється характером службової діяльності та особливостями посад, які вони обіймають. В даному аспекті, як бачимо, спірною є теза про те, що «чим вищий освітній і культурний рівень населення, тим нижчий рівень злочинності». Крім того, в багатьох випадках підвищення професійного рівня, яке вимагається потребами ефективного виконання посадових обов'язків, може мати також негативний наслідок, а саме: удосконалення способів вчинення корупційних злочинів, підвищення характеру та ступеня їх суспільної небезпеки.» [97, с. 184].

Соціально-рольові ознаки особи злочинця, як зазначають О.М. Джужа та А. В. Микитчик, «...розкривають функції індивіда, обумовлені його становищем у системі існуючих суспільних відносин, належність до певної соціальної групи, взаємодію з іншими людьми та організаціями в різних сферах суспільного життя (робітник чи службовець, рядовий виконавець чи керівник, працездатний чи непрацездатний, безробітний тощо). Зазначені відомості характеризують і визначають місце і значимість особи у суспільстві, яким соціальним ролям вона надає перевагу, а які ігнорує, розкривають її соціальну чи антисоціальну орієнтацію.» [115, с. 108].

Однією з найвагоміших у кримінологічному розумінні соціально-рольових характеристик, що відображається у офіційній статистиці (Формі № 2 Офісу Генерального прокурора «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення» [57]), є діяльність таких осіб у сфері праці, що здійснюється з метою одержання доходу та забезпечення власних потреб. Аналіз цієї ознаки службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності, засвідчив їх істотну відмінність від аналогічних ознак загальної злочинності, де найбільш кримінально активною категорією є працездатні особи, які не працюють і не навчаються [239, с. 268].

Як і щодо освітніх ознак показники, що відображають зайнятість, мають істотну відмінність щодо злочинів за статтями 364, 368, 368⁵ КК України та пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України).

Розподіл злочинців за статтями 364, 368, 368⁵ КК України за критерієм зайнятості ілюструє рис. 2.6.

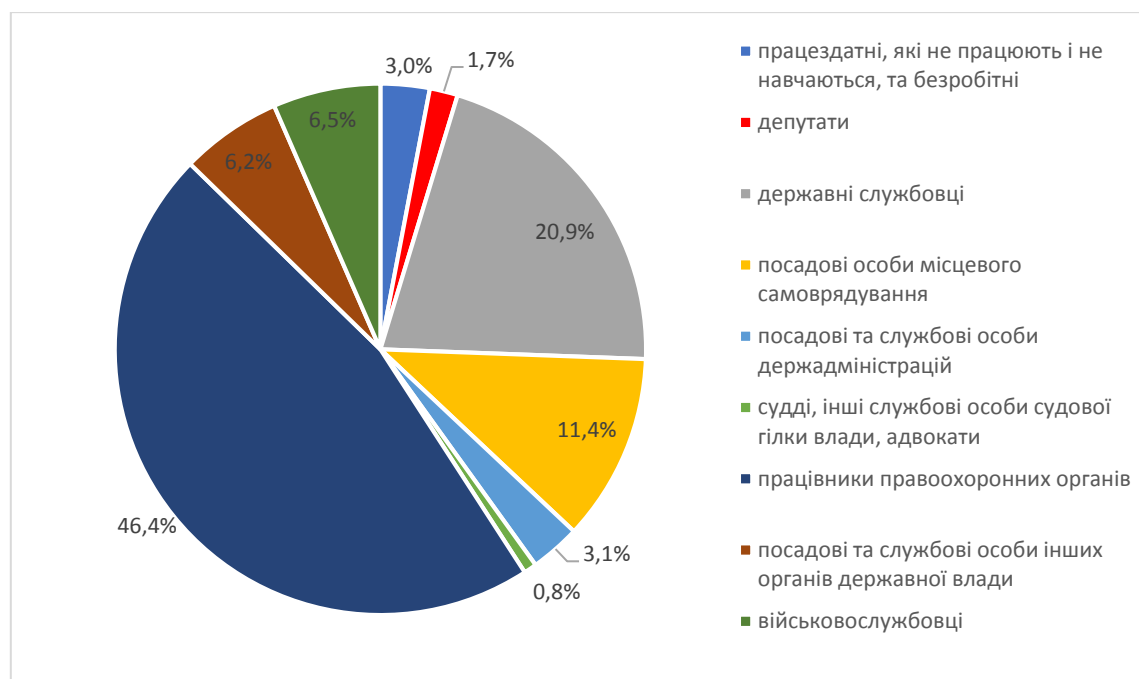

Рис.2.6. Розподіл виявлених службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили злочини, передбачені статтями 364, 368, 368⁵ КК України, за зайнятістю

Так, майже половину із числа досліджуваних осіб за видом зайнятості складають працівники правоохоронних органів (46,4%), з них найчисельнішу групу становлять

працівники Національної поліції України (52,2%), Державної митної служби України (21,5%), Державної прикордонної служби України (11,5%) [239, с. 268]. Варто також акцентувати увагу на зміни у виявленні таких осіб протягом останнього року періоду аналізу. Так, 2025 рік характеризується максимальними значеннями виявлення осіб таких до цього нечисленних категорій, як працівники прокуратури – 12 осіб та Державної кримінально-виконавчої служби України – 28 осіб.

Частка державних службовців становить 20,9%. Водночас доля державних службовців категорії А, що відповідно до ст. 6 «Категорії посад державної служби» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII [187] є вищим корпусом державної служби, до якого належать державні секретарі, керівники центральних органів виконавчої влади, які є частиною державної системи України, що формують та реалізують державну політику у відповідних сферах, становила лише 1,6% (усі виявлені у 2016-2017 роках). Такі особи вважаються службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, у статтях 368, 368⁵, 369 та 382 відповідно до Примітки 3 до ст. 368 КК України, а вчинення ними злочинів є кваліфікуючими ознаками у ч. 4 ст. 368 КК України, а щодо них – у ч. 4 ст. 369 КК України. В основному ж виявлялись державні службовці категорії Б (які відповідно до Примітки 2 до ст. 368 КК України вважаються службовими особами, які займають відповідальне становище), В та 1-7 категорії – 37,1%, 37,1 %, 24,2 % відповідно.

Питома вага посадових осіб місцевого самоврядування, які забезпечують управління територіальними громадами, здійснюючи організаційно-розпорядчі та консультативно-дорадчі функції, а саме управління комунальною власністю, розпорядження землями громади, забезпечення правопорядку, соціально-економічний розвиток, виконання бюджету та надання адміністративних послуг, становить 11,4%. Залежно від розподілу категорій цих посадових осіб відповідно до ст. 14 «Класифікація посад в органах місцевого самоврядування» Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07 червня 2001 року № 2493-III [192], частка посадових осіб 1-2 категорій становить 0,3%, 3 категорії – 3,1%, 4 категорії – 44,9%, 5-7 категорій – 51,7%.

Службові особи державних адміністрацій у структурі виявлених осіб становили 3,1%, з них більшість (69,8%) приходилась на службових осіб державних районних адміністрацій, які відповідно до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 року № 586-XIV [73] мають забезпечувати виконання Конституції та законів України, законність і правопорядок, додержання прав і свобод громадян, розробляти програми соціально-економічного розвитку, формують та виконують районні бюджети на території відповідного району.

Службові особи інших органів державної влади, а саме такі, що займають посади, пов'язані зі здійсненням адміністративно-господарських чи організаційно-розпорядчих функцій в державних чи комунальних унітарних підприємствах, державних акціонерних товариствах із 100-відсотковою державною часткою, державних чи комунальних установах чи організаціях, становили 6,2% [239, с. 268]. Дещо більшою є частка військовослужбовців – 6,5%, з них більше третини становлять офіцери – 35,3%, військовослужбовці за контрактом – 21,7%.

Шодо ж виявлених осіб, які вчинили пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України), зайнятість характеризується такими показниками (рис. 2.7). Домінуючою категорією, на відміну від осіб, що вчиняють злочини за статтями 364, 368, 368⁵ КК України, є працездатні особи, які не працюють і не навчаються, та безробітні – 87,3%. Також досить значними є частки військовослужбовців і працівників правоохоронних органів – 8,0% та 3,0% відповідно. Інші категорії осіб складають 1,8%.

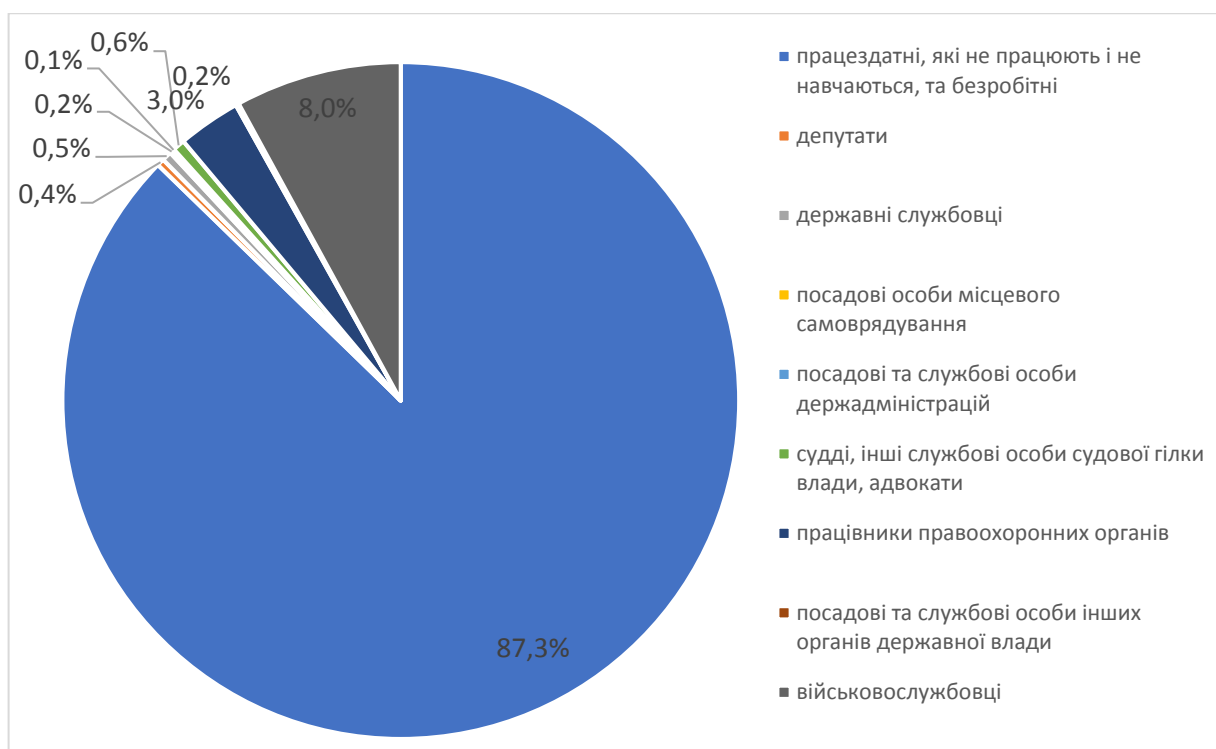

Рис.2.7. Розподіл виявлених осіб, які вчинили пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України), за зайнятістю

Узагальнено розраховані нами показники, що відображають характеристики зайнятості службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності, представлені на рис. 2.8.

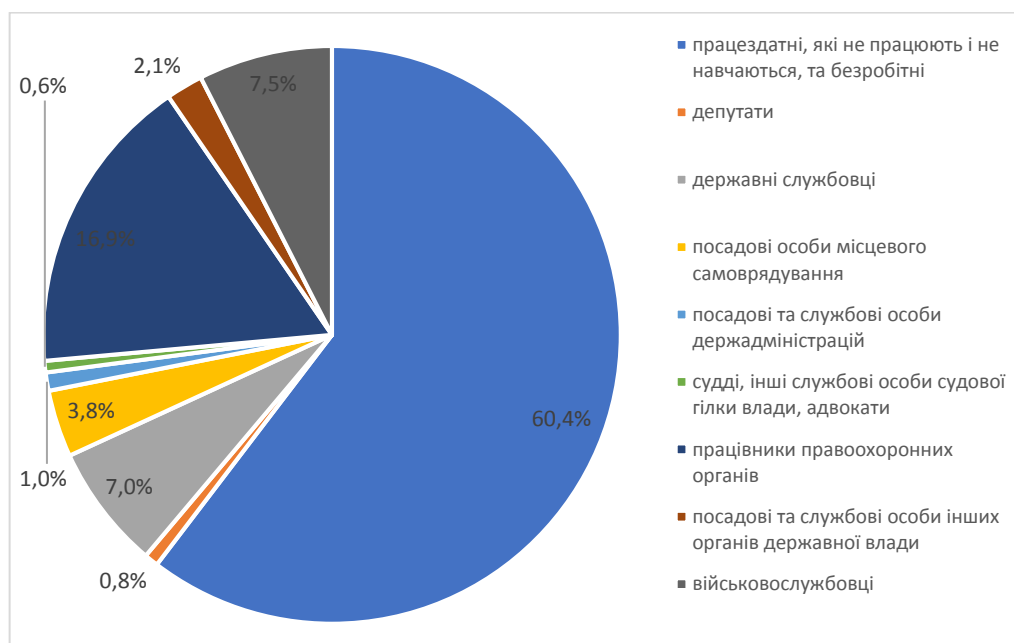

Рис.2.8. Розподіл виявлених службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності, за зайнятістю

Досліджувана нами категорія службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності, вочевидь має певні відмінності й у показниках зайнятості. Так, В.М. Трепак характеризує соціально-рольові ознаки корупційних злочинців (у цілому) наголошує на значному переважанні в структурі засуджених за корупційні злочини державних службовців (40,9%) та інших службовців (24,7%), які водночас серед усіх засуджених в Україні становлять тільки 0,5% та 1,6% відповідно. Також суттєву частку серед засуджених за корупційні злочини становлять лікарі та фармацевти (8% порівняно із часткою в 0,2% серед всіх засуджених); військовослужбовці (4,3% порівняно із 2,8% серед всіх засуджених); вчителі та викладачі (2,8% порівняно із 0,2% серед всіх засуджених). Такі дані судової статистики, на думку автора, збігаються з результатами соціологічних опитувань: встановлено, що з пропозицією хабара протягом 2015 року 56,9% опитаних звертались до представників закладів середньої освіти; 32,3% – до представників державної медицини. Водночас частки осіб, від яких вимагали неправомірну вимогу серед респондентів, котрі мали контакти з відповідними установами, насторожують: про вимагання зазначають 63,6% тих, хто мали контакти з представниками державних загальноосвітніх шкіл; 48,7% – з представниками вищих навчальних закладів; 69% – у державних медичних закладах; 44,1% – при отриманні різних дозволів в органах влади; 15,5% – при контактах з органами призову на військову службу [236, с. 175-176].

Варто зауважити, що владні повноваження у зазначених сферах діяльності означають наявність у них таких корупціогенних можливостей [239, с. 268-269]:

- впливати шляхом «допомоги у вирішенні питань» на керівництво підпорядкованих та/ або підзвітних їм підприємств, установ та організацій з метою отримання фінансових або інших вигод. Так, наприклад, непоодинокими є випадки, коли на керівні посади в навчальних закладах призначаються родичі, інші близькі особи або колишні підлеглі посадовців державної системи управління освітою.
- формувати корупційні зв'язки у структурі власного органу державної влади, в тому числі і у інших функціональних підрозділах для протизаконного лобіювання інтересів конкретних фізичних та юридичних осіб.

- знаходити за рахунок пересікання сфер управління корупційні зв'язки в суміжних, в тому числі судових та правоохоронних органах, що сприятиме формуванню певного «імунітету від покарання» у конкретного державного службовця.

Меншою мірою подібні можливості притаманні службовим особам – передусім керівникам державних та комунальних унітарних підприємств, інших державних установ та організацій. Водночас слід зауважити, що у них є додаткові корупційні можливості, серед яких наступні:

- можливість спрямування частини валового доходу підприємства на оплату товарів (робіт, послуг) контрагентів за завищеними тарифами і розцінками. Також непоодинокими є випадки, коли роботи і послуги, що оплачуються з доходів підприємства або вищого навчального закладу, взагалі не є потрібними для діяльності даної організації. При цьому зменшується як сукупний оподатковуваний прибуток підприємства, так і кошти, що мають відраховуватись державі у вигляді дивідендів (у державних акціонерних товариствах), або у вигляді прибутку держави, як одноособового власника підприємства. Керівники та інші службові особи державних підприємств у такому випадку отримують грошові кошти у вигляді «відкатів». Унаслідок подібних дій отримує збиток держава, підприємства втрачають кошти на модернізацію обладнання та виплату зарплат, натомість їх керівники отримують високі незаконні доходи.

- можливість створення «підприємств-супутників» недержавної форми власності, через які реалізуються товари або такі, що надають різноманітні послуги (посередницькі, консалтингові, маркетингові, транспортні), що щедро оплачуються коштом підприємства, хоча виконувати подібну роботу можуть і структурні підрозділи самого підприємства. Як правило, на чолі таких «супутників» стоять родичі або інші близькі особи керівника державного підприємства [196, с. 192-193; 239, с. 268-269].

До кримінально-правових ознак особи відносять зокрема й характеристики складу вчиненого злочину. Розподіл виявлених осіб за видом вчинених злочинів виглядає таким чином: 21,9% – зловживання владою або службовим становищем (ст.

364 КК України); 78,0% – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України); 0,1% – незаконне збагачення (ст. ст. 368⁵ (368¹, 368²) КК України). Зміни у співвідношенні корупційних злочинів у сфері службової діяльності, що вчинюються службовими особами юридичних осіб публічного права, відображає діаграма на рис. 2.9.

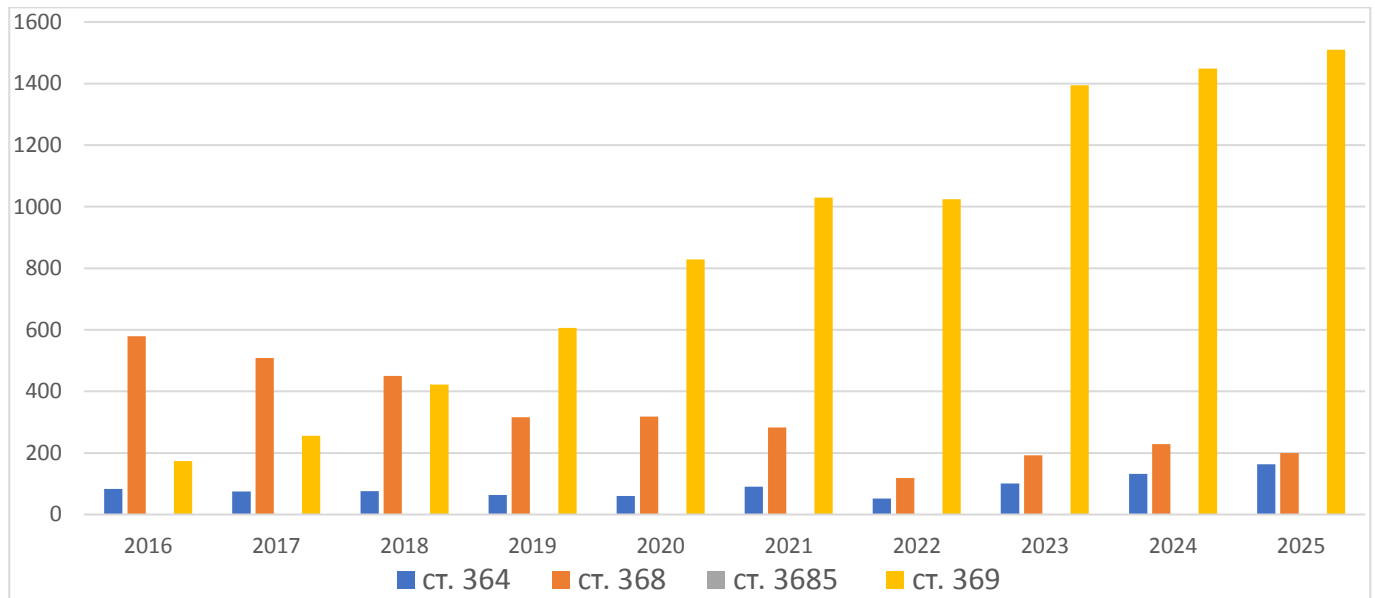

Рис.2.9. Динаміка виявлення службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності, за видами злочинів протягом 2016-2025 років

Також до кримінально-правових ознак особи відносять і відомості щодо вчинення злочинів певної категорії у групі, а також попередньої злочинної діяльності особи, зокрема наявність колишніх судимостей [238; 239, с. 270].

Розглядаючи вчинення корупційних злочинів у співучасті, зокрема у межах службових або квазіслужбових зв'язків варто зауважити, що груповій корупційній діяльності властивий підвищений рівень суспільної небезпеки, оскільки вона ґрунтується на об'єднанні зусиль кількох осіб, наділених владними чи організаційно-розпорядчими повноваженнями, з метою досягнення спільного протиправного результату, що за своїми масштабами та латентністю суттєво перевищує наслідки одноосібних корупційних проявів.

У кримінологічному вимірі вчинення корупційного злочину у групі свідчить про сформованість у осіб досліджуваної категорії стійких антисоціальних установок, орієнтованих на використання службового становища у взаємодії з іншими

суб'єктами службової діяльності. Така взаємодія нерідко має ієрархічний характер, ґрунтується на розподілі ролей, використанні формальної підпорядкованості, корпоративної солідарності та механізмів взаємного прикриття, що сприяє відтворенню корупційних практик і значно ускладнює їх викриття та запобігання. Вказані обставини дозволяють розглядати груповий характер корупційної злочинності як важливий індикатор підвищеної криміногенної небезпечності особи корупційного злочинця.

На думку Ю.А. Турлової, «...більш правильним при характеристиці особи злочинця використовувати відомості, що стосуються не зареєстрованих злочинів, а осіб, які їх вчинили (або ж засуджених осіб). Це дає змогу точніше оцінити окремі ознаки (у тому числі кримінально-правові) злочинців певної категорії, порівняти їх із загальними характеристиками особи злочинця та визначити специфіку, яка відрізняє досліджувану категорію злочинців.» [238, с. 177].

Аналіз відповідних статистичних відомостей у Формі № 2 Офісу Генерального прокурора (Генеральної прокуратури України) «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення» [57] дозволив розрахувати показники групової складової серед осіб, які вчинили злочини за статтями 364, 368, 368⁵ КК України. Середнє значення групової складової виявлених осіб протягом 2016-2025 рр. становить 17,5%, переважну більшість з яких становлять ті, що вчинили прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України).

З загального числа осіб, які вчинили злочини у складі групи, 16,1% з них становили ті, що вчинили злочини у складі організованої групи або злочинної організації, 2,6% – у складі групи з міжрегіональними зв'язками. Щодо останньої категорії зауважимо, що таких осіб виявляли лише у 2020 році за зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) та у 2025 році за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України).

Аналогічні показники виявлених осіб, які вчинили пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України), є значно

меншими. Так, середнє значення групової складової виявлених осіб становить лише 1,8%, що майже у 10 разів менше за осіб, які вчинили злочини за статтями 364, 368, 368⁵ КК України. Частка осіб, які вчинили злочин за ст. 369 КК України у складі організованої групи або злочинної організації, із загального числа осіб, які вчинили злочини у складі групи, становить 9,4%. Жодної особи у складі групи з міжрегіональними зв'язками протягом аналізованого періоду виявлено не було.

Узагальнено динаміка абсолютних показників виявлення службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності, у складі групи характеризується відсутністю чітко виражених тенденцій на середньорічному рівні у 87 осіб. У цілому ж середнє значення питомої ваги групової складової виявлених службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності, становить 6,8%, з них у складі організованої групи або злочинної організації – 14,9%, у складі групи з міжрегіональними зв'язками – 0,3%.

А.С. Смірнов, розглядаючи корупційні кримінальні правопорушення вчинені групою осіб, робить висновок, що найбільший відсоток припадає на корупційні кримінальні правопорушення передбачені ст. 191 КК України, що становить 64,1% від загальної кількості облікованих, ст. 368 КК України – 14,2% та ст. 364 КК України – 12,9% [217, с. 5].

Відтак, можна в цілому погодитись із висловленою у кримінологічній літературі думкою, зокрема з А.М. Микитчиком, що «...корупційні злочини мають одноособовий характер, але враховуючи те, що останнім часом корупція та хабарництво стали невід'ємними елементами організованої злочинності, можна констатувати все частіше залучення злочинними організаціями службовців державних органів, посадових осіб приватних структур у свою протиправну діяльність.» [97, с. 184-185].

Аналіз судової статистики засвідчив, що для службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності, характерною ознакою є надзвичайно низька доля рецидиву (як кримінологічного, так і легального). До кримінологічного рецидиву нами віднесені випадки, коли: особа

раніше вчинили злочин, але була звільнена від кримінальної відповідальності; особа судилась, але визнана такою, що не має судимості; особа судилась, але судимість погашена чи знята; особа має не зняту і непогашену судимість. Так, сумарна частка кримінологічного рецидиву становила 1,7%, причому основну кількість осіб-рецидивістів з числа досліджуваної категорії становили такі, які судилися, але визнані такими, що не мають судимості. Випадки ж легального рецидиву є надзвичайно рідкими – за досліджуваний період було засуджено лише 4 особи, які мають незняту і непогашену судимість [239, с. 270].

У кримінологічній літературі зазначається «щодо підвищеного ступеню суспільної небезпеки рецидивної злочинності порівняно з іншими видами злочинності. Варто також зауважити на такі типові негативні риси рецидивістів як соціопатизація, алкогольна та наркотична залежність, втрата нормальної соціальної комунікації, маґріналізація, моральна та психологічна деградація» [267, с. 64-65; 239, с. 270-271]. Хоча в цілому, стосовно загальної злочинності з таким твердженням можна погодитись, думається для корупційної злочинності, зокрема й у сфері службової діяльності, зазначені «типові негативні риси рецидивістів» не є характерними. Досліджувана категорія характеризується високим рівнем освіти, соціалізації та комунікації, відсутні випадки вчинення ними злочинів у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння [239, с. 271].

Водночас варто погодитись із тим, що визначення об'єктивних показників рецидивної злочинності ускладнюється недоліками офіційного статистичного обліку даного виду злочинності та латентністю, яка у більшій чи меншій мірі притаманна усім проявам кримінальної активності [267, с. 65; 239, с. 271].

Як зазначалось вище однією з характеристик особи злочинця є морально-психологічні ознаки, що характеризують риси його правової та моральної свідомості і охоплюють світогляд, духовність, погляди, переконання, систему потреб, установок та ціннісних орієнтацій. Моральні ознаки відображають ставлення особи до проявів в основних видах діяльності, тобто її ставлення до громадських обов'язків, установлених законів, правопорядку, праці, родини, культурних цінностей, антигромадських інтересів і прагнень. Від морального рівня людини залежить, які цілі

вона ставить перед собою, якими засобами домагається їх досягнення, якими принципами керується, ухвалюючи те або інше рішення в житті [114, с. 237].

Саме морально-психологічні ознаки, зокрема цінності, установки, потреби та інтереси особи, відіграють найвагомішу роль у формуванні відповідної мотивації та механізмі індивідуальної злочинної поведінки.

На думку О. В. Лапка, схильність до вчинення правопорушень представників соціально благополучних прошарків населення (а саме до таких належить досліджувана нами категорія осіб) з точки зору соціальної психології обумовлюється усвідомленим ігноруванням чинних соціальних норм саме через їх неприйняття в якості соціально-значимих обмежень. На ґрунті підсвідомого небажання сприймати чинні соціальні норми формується девіанто-делінквентна поведінка, яка на більш високому рівні розвитку виявляється уже в усвідомленому порушенні чинних правових, моральних чи етичних норм. Тобто, поведінка людини зі звичайної девіантної перетворюється на свідомо делінквентну. Враховуючи, що даний механізм полягає в дискурсі соціального буття благополучних прошарків населення (заможних соціальних груп), яким не притаманне вчинення соціально-небезпечних, жорстоких та зухвалих злочинів, свідомо делінквентна поведінка в дорослому віці благополучних людей виявляється саме в корупційних діях [129].

М. І. Мельник виокремлює серед моделей поведінки корупціонера дві базові форми корупційної діяльності. Перша з них полягає у поступовому відхиленні особи, уповноваженої на виконання функцій держави, у своїй службовій діяльності від норм, встановлених правовими актами. Йдеться про зміну мотивації діяльності, ціннісних орієнтацій, трансформацією законослухняної особи в корупціонера. Займаючи певну посаду, така особа вважає за можливе неправомірно використати надані їй повноваження у власних інтересах чи інтересах інших осіб. При цьому відбувається поступове нарощування інтенсивності корумпованої поведінки, в результаті чого особа твердо стає на злочинний шлях, допускаючи все більш небезпечні корупційні прояви. Бувають і ситуативні корупціонери, які скоюють злочини під впливом складних життєвих обставин. Друга форма корумпованої поведінки характеризується тим, що з самого початку зайняття відповідної посади особа зорієнтована на

протиправне використання владних повноважень з метою наживи. Особа в цьому разі цілеспрямовано рветься до влади з тим, щоб вчиняти корупційні злочини [122, с. 35-36].

Слід визнати, що корупційна поведінка має насамперед психологічну природу. Особа, яка вдається до корупційних правопорушень, не є корумпованою від народження, оскільки відповідні моделі поведінки формуються поступово в процесі соціалізації. Готовність особи до вчинення корупційних діянь зумовлюється не стільки вродженими психологічними якостями чи успадкованими традиціями, скільки характером соціального середовища, у якому вона формувалася, морально-психологічним кліматом суспільства, уявленнями про допустимість тих чи інших поступок та реакцією оточення на прояви корупції. Вирішальну роль у цьому відіграє суспільна свідомість, яка акумулює ставлення громадян до права, законності та оцінку корупційних правопорушень як соціально небезпечного явища.

Як відомо, у кримінологічній характеристиці особи корупціонера (як і інших злочинців) провідне значення мають «...морально-психологічні та соціально-рольові ознаки. Щодо перших, то корупціонери здебільшого є комунікабельними людьми, легко встановлюють соціальні контакти, контролюють власну поведінку, їм не притаманні імпульсивність, агресивність, емоційна нестабільність. В основі мотивації лежать гіпертрофоване прагнення до задоволення матеріальних потреб, брак духовного розвитку, схильність до ризику, байдужість до інтересів інших людей, заздрісність, амбіційність, користолобство, кар'єризм, здирство і зажерливість, культ грошей та матеріальних цінностей, жага до накопичення і влади. Усе це свідчить про деформовану ціннісну орієнтацію особистості злочинця-корупціонера.» [236, с. 162].

Водночас важливою рисою корупціонера є високий рівень соціалізації та здатність без значних зусиль налагоджувати міжособистісні контакти, що обумовлено самою природою корупційних практик, які ґрунтуються на довірчих відносинах і використанні стійких соціальних зв'язків. Вивчені джерела кримінологічної інформації підтверджують, що розвинена мережа особистих знайомств має особливе значення для активних суб'єктів корупції, оскільки вирішення питань через особисті зв'язки, протекціонізм і кумівство є поширеним явищем в усіх сферах суспільного

життя. Схематично зазначені соціальні зв'язки представляють собою взаємодію, з одного боку, осіб, які прагнуть задовольнити свої (часто гіпертрофовані) потреби в рамках корупційних відносин, а з другого – службових осіб, що створюють (також з вигодою для себе) таку можливість.

Крім зазначеного, й інші специфічні ознаки, що відрізняє досліджувану категорію осіб від інших злочинців. Так, мотивація злочинної поведінки службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності, не викликана матеріальною скрутою та необхідністю забезпечити вітальні потреби, як інших осіб, що вчиняють корисливі злочини. Матеріальна нестабільність і стан крайньої нужди не є характерними для соціального середовища та способу життя цих осіб. Їхнє повсякденне існування відбувається в умовах стійкої економічної забезпеченості, що мінімізує вплив базових соціально-побутових ризиків. Рівень матеріального комфорту та безпеки виступає для них не результатом постійних зусиль, а структурною передумовою життєдіяльності: забезпечений доступ до матеріальних благ, стабільні житлові умови, належне утримання та соціалізація дітей є усталеними елементами їхнього соціального статусу. Належність до привілейованих соціальних груп зумовлює наявність ширшого спектра можливостей вибору, а також значного обсягу вільного часу, який може бути використаний для раціонального аналізу альтернатив і прогнозування наслідків прийнятих рішень. За таких умов поведінка формується не під тиском нагальних потреб, а в межах усвідомленого та інструментально виваженого прийняття рішень, що має принципове значення для розуміння специфіки їхніх соціальних і, зокрема, девіантних практик.

А. П. Закалюк виділяє шість елементів у структурі таких корупційних відносин. Першим серед них є наявність у суспільстві нереалізованих потреб, інтересів, у тому числі завищених, реалізації яких заважають об'єктивні та суб'єктивні перешкоди (труднощі, правові обмеження тощо) та відповідно – осіб як носіїв цих потреб і інтересів. Другим елементом потенційного пласту корупційних відносин є наявність у посадових та інших службових осіб повноважень та засобів для задоволення потреб та інтересів, які належать до першого елемента, через вчинення адміністративно-

управлінського рішення (акту): власного або вищої за рівнем посадової особи. Третім та четвертим елементами цього пласту корупційних відносин є наявність серед суб'єктів (носіїв) потреб та серед посадових (службових) осіб – суб'єктів повноважень задоволення цих потреб адміністративно-управлінськими засобами таких осіб, які психологічно та морально допускають можливість використання зазначених повноважень і засобів для задоволення названих потреб у корупційний спосіб. Виникненню зазначених психологічних, а потім і соціально-психологічних елементів потенційного пласту корупційних відносин нерідко передують та сприяють особливі відносини між суб'єктами потреб та суб'єктами – носіями відповідних повноважень. Ці відносини отримали назву клієнтарних, а їх наявність як суспільного феномена – клієнтелізму. П'ятим елементом потенційного пласту корупційних відносин мають бути визнані конкретні умови (обставини), за яких особи, що належать до третього і четвертого елементів, допускають можливість задоволення потреб у корупційний спосіб. Шостим елементом корупційних відносин стає корупційна ситуація [68, с. 212-215].

В іноземній кримінологічній та соціологічній науках службові особи юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності, традиційно відносяться до «білокомірцевої» злочинності [266; 265; 264], під якою розуміються сукупність кримінальних практик у сфері економіки та управління, які вчиняють особи, які займають вагоме соціальне становище (чиновники, бізнесмени, керівники), проте, усупереч своєму статусу, умисно й систематично використовують своє службове становище, професійний статус чи авторитет для вчинення кримінальних правопорушень, переслідуючи мету незаконного особистого збагачення або одержання вигоди в інтересах інших осіб. Пізніше цей термін поширився на кримінальних практики, що вчинюються з використанням посади службовцями будь-якого рангу. У вітчизняній кримінологічній літературі зазначене поняття використовувалось поряд із такими як посадова чи службова злочинність. Зауважимо, що традиційного закріплення у структурі особливої частини кримінології та належного висвітлення у кримінологічній доктрині ці різновиди злочинності не отримали. На думку О. Г. Кальмана та інших авторів, це зумовлено такими

чинниками: «...1) досить важко окреслити чіткі кримінально-правові межі цього різновиду злочинності; 2) злочини цієї групи мають істотну різницю в кримінально-правовій характеристиці; 3) відповідальність за службові злочини, які вчиняються в процесі здійснення службової діяльності, передбачена різними розділами Кримінального кодексу; 4) у науковій літературі немає єдності поглядів щодо сутності злочинності у сфері службової діяльності і її системи, до того ж використовується різна термінологія. Слід також зазначити, що немає чіткого визначення цього поняття і у документах ООН, і в міжнародних угодах; 5) кримінологічний аналіз показує, що ці злочини мають високий ступінь системності, взаємозв'язку і взаємозумовленості: службові злочини тягнуть за собою цілий ряд інших злочинів як корисливого характеру, так і злочинів у сфері економіки; 6) у кримінологічному плані службова злочинність нерозривно пов'язана зі злочинністю у сфері господарської діяльності, організованою злочинністю і традиційною загальнокримінальною; 7) існують і національні відмінності у розумінні злочинності у службовій сфері, хоча вона виходить за рамки національних кордонів і має міжнаціональний характер.» [82, с. 27-28].

Враховуючи наведене, можна зробити висновок, що кримінологічні ознаки кримінальних корупційних практик у сфері службової діяльності, що вчинюються службовими особами юридичних осіб публічного права, характеризуються суттєвою подібністю характеристик з такими різновидами злочинності як білокомірцева, корупційна, посадова та службова. Виходячи з цього, можна сформулювати деякі кримінологічно значущі специфічні ознаки службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності. По-перше, вчинювані ними кримінальні практики найбільш поширені в економічній, фінансовій, бюджетній та політичній сферах, наприклад, фіктивне підприємництво; податкове, інвестиційне та банківське шахрайство; маніпуляції на фондових біржах; зловживання антимонопольним становищем; організація конвертаційних центрів; легалізація злочинних доходів, рейдерство, корупція у сферах діяльності, пов'язаних з державними закупівлями, ліцензуванням, квотуванням, бюджетними трансфертами тощо. Останній з означених вище визначається, за експертним висновком

Національного інституту стратегічних досліджень, найвищим рівнем корупції [151, висновок 2]. Такі практики можуть бути як індивідуальними, так і груповими (корпоративними). Останній вид кримінальних практик тісно пов'язаний з організованою злочинністю у відповідних сферах, що істотно ускладнює її виявлення та протидію. По-друге, злочинна діяльність таких осіб нерідко посягає на права та інтереси невизначеного, розпорошеного кола осіб, що зумовлює анонімність потерпілих. У багатьох випадках неможливо виокремити конкретну жертву, яка безпосередньо усвідомлює факт заподіяння їй шкоди. Так, фальсифікація виборчої документації, забруднення навколишнього природного середовища чи незаконна участь посадової особи у підприємницькій діяльності завдають шкоди публічним інтересам, а фактичними потерпілими зрештою виступає суспільство в цілому, зокрема платники податків. По-третє, саме відсутність персоніфікованого потерпілого або його необізнаність щодо завданої шкоди істотно впливає на рівень виявлення таких злочинів. За відсутності заяви чи скарги не виникає й формального приводу для реагування правоохоронних органів. Додатково ситуацію ускладнює селективність діяльності органів кримінальної юстиції, що традиційно проявляється у більш м'якому або толерантному ставленні до осіб, які мають високий соціальний статус, владні повноваження чи економічний вплив. У сукупності ці чинники зумовлюють надзвичайно високий рівень латентності злочинної діяльності досліджуваної категорії осіб, який, за результатами емпіричних досліджень, значно перевищує офіційно зафіксовані показники. По-четверте, попри зовнішню «непомітність», високий рівень латентності та анонімність жертв, такі кримінальні практики у всіх своїх проявах становить одну з найбільших реальних загроз для суспільства. Її наслідками є масштабні матеріальні втрати, економічна деградація, системна корупція, дискредитація органів державної влади й управління, а також руйнування довіри громадян до правосуддя та публічних інститутів. У цьому сенсі шкода від білокомірцевої злочинності – як матеріальна, так і нематеріальна – є незрівнянно більшою, ніж від традиційної загальнокримінальної злочинності, оскільки вона підриває самі основи легітимності держави, ефективності управління та соціальної стабільності. Особливо небезпечною злочинна діяльність таких осіб є в умовах війни.

Так, О .В. Ткачук зазначає, що «...протягом останніх років відбулося суттєве та швидке збільшення темпів зростання злочинності у сфері оборонних закупівель, структура якої найбільшою мірою складається зі ст.ст. 364 та 191 КК України. Також значну долю у зазначених протиправних діяннях становить одержання неправомірної вигоди (ст. 368 КК України) та службове підроблення (ст. 366 КК України), а найменшу долю у структурі злочинності у сфері оборонних закупівель займає службова недбалість (ст. 367 КК України).» [233, с. 434].

Усе зазначене засвідчує підвищену небезпечність злочинної діяльності даної категорії осіб, протидія та запобігання якій має плануватись та реалізовуватись враховуючи специфічні кримінологічні характеристики службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності. Водночас така протидія є реальною лише за умови глибокого усвідомлення соціальної природи корупції та відмови від ілюзорних уявлень про можливість її повного «викорінення», зокрема виключно кримінально-правовими засобами. Кримінальне право, хоча й відіграє важливу роль у системі протидії корупції, не може бути єдиним і самодостатнім інструментом впливу на це складне соціальне явище. Ефективна антикорупційна політика передбачає комплекс системних заходів, значна частина яких лежить поза межами суто репресивного впливу. До таких заходів, зокрема, належить істотне обмеження дискреційних повноважень посадових осіб, зведення їх функцій до чітко визначених, формалізованих і контрольованих процедур, мінімізація можливостей довільного управлінського розсуду. Важливим напрямом є також скорочення регуляторного тиску бюрократії на ключові сфери суспільного життя – економіку, освіту, охорону здоров'я, науку, культуру, – де надмірне втручання держави традиційно створює корупційні ризики.

Не менш значущими є оптимізація чисельності бюрократичного апарату на всіх рівнях публічної влади, посилення інституційної автономії бізнесу та особи, а також підвищення незалежності, авторитету й суспільної довіри до судової влади. Формування розвиненого громадянського суспільства, здатного здійснювати реальний публічний контроль за діяльністю органів влади, виступає необхідною передумовою сталого зниження рівня корупції.

Окремої уваги потребує питання матеріального та соціального забезпечення державних службовців і працівників правоохоронних органів (з огляду на те, що такі працівники становлять найбільшу частку досліджуваної категорії осіб). Підвищення рівня оплати їхньої праці має поєднуватися з посиленням юридичної та дисциплінарної відповідальності, а також із забезпеченням прозорості службової діяльності. Водночас жодні інституційні або нормативні зміни не матимуть належного ефекту без наявності реальної, а не декларативної політичної волі, спрямованої на послідовне та системне обмеження корупційних практик.

Отже, проведений довгостроковий кримінологічний аналіз (2016-2025 рр.) дозволив встановити типові кримінологічні ознаки, притаманні службовим особам юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності. Визначення специфічних соціально-демографічних, соціально-рольових і кримінально-правових характеристик досліджуваних осіб має теоретичне і практичне значення, оскільки сприяє подальшій типології таких осіб і розробці відповідної системи кримінально-превентивних специфікованих заходів.

Висновки до другого розділу

На підставі проведеного у розділі дослідження, автором сформульовано такі висновки:

1. Дефініція, сформульована у п. 1 примітки до ст. 364 КК України, є підґрунтям для виокремлення, принаймні, двох категорій службових осіб юридичних осіб, орієнтованих на публічний сектор: 1) службових осіб юридичних осіб публічного права; та 2) службових осіб корпоративних юридичних осіб приватного права, в яких держава має понад 50% або вирішальний вплив на діяльність таких юридичних осіб.

2. Юридична особа публічного права є така юридична особа, яка утворюється виключно за розпорядчим актом суб'єкта публічної влади (Президента, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування) (ст. 81 ЦК України), а її порядок утворення та правовий статус визначаються Конституцією та законом. Отже, юридична особа публічного права: завжди створюється та діє на основі Конституції України та закону (законів) України; є носієм прав/обов'язків публічного характеру; за своїм походженням є публічно-правовим утворенням, оскільки утворюється на підставі розпорядчого акта Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим чи органу місцевого самоврядування та наділяється визначеними законодавством України повноваженнями державної влади; вона має особливе функціональне призначення, оскільки покликана забезпечувати реалізацію не приватних, а загальносупільних інтересів; її майнова база використовується для виконання визначених законом завдань, а не для одержання прибутку; створення здійснюється у спеціальному порядку за рішенням уповноваженого державного органу або шляхом її визнання таким органом; відповідальність за результати її діяльності має публічно-правову природу.

3. Посадова особа юридичної особи публічного права – це специфічна категорія службових осіб юридичних осіб публічного права, які у зв'язку із займаною посадою на постійній або тимчасовій основі наділені повноваженнями щодо здійснення

організаційно-розпорядчих та (або) адміністративно-господарських, а інколи і консультативно-дорадчих функцій.

4. Службова особа юридичної особи публічного права – це фізична особа, громадянин України, яка в юридичній особі публічного права на постійній або тимчасовій основі чи за спеціальним повноваженням здійснює функції представника публічної влади (держави або місцевого самоврядування), а також обіймає постійно чи тимчасово посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих та/або адміністративно-господарських, консультативно-дорадчих, контрольно-ревізійних чи реєстраційних функцій або виконує такі функції за спеціальним повноваженням.

5. До службових осіб юридичних осіб публічного права належать також особи, зазначені у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» у випадках, якщо вони здійснюють представницькі або виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські, консультативно-дорадчі або контрольно-ревізійні чи реєстраційні функції.

6. До змістовних ознак службової особи юридичної особи публічного права належать такі ознаки:

- це фізична особа, громадянин України;
- така особа в юридичній особі публічного права постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням здійснює функції представника публічної влади (держави або місцевого самоврядування);
- постійно або тимчасово обіймає посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих та/або адміністративно-господарських, консультативно-дорадчих, контрольно-ревізійних чи реєстраційних функцій;
- може виконувати організаційно-розпорядчі та/або адміністративно-господарські, консультативно-дорадчі, контрольно-ревізійні чи реєстраційні функції за спеціальним повноваженням;
- може здійснювати представницькі, організаційно-розпорядчі та/або адміністративно-господарські та інші згадані функції від імені та /або в інтересах юридичної особи публічного права;

- можуть ухвалювати та/або забезпечувати виконання обов'язкових рішень, а також вчиняти юридично обов'язкові дії стосовно осіб, які не перебувають з такою особою у службово-правових відносинах;
- такі особи одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;
- у випадках, прямо передбачених законодавством, така особа має право застосовувати заходи примусу;
- за наявності підстав можуть підлягати кримінальній відповідальності у випадках, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, а у разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369 КК України, в інтересах та від імені юридичної особи публічного права обумовлювати застосування щодо такої юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, передбачених розділом XIV¹ Загальної частини КК України.

7. Проведений довгостроковий кримінологічний аналіз (2016-2025 рр.) дозволив встановити типові кримінологічні ознаки, притаманні службовим особам юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності. Встановлено, що стосовно всіх категорій досліджуваних злочинів майже всі особи є громадянами України, в переважній більшості – чоловіки (90,2%), у віці від 29 до 54 років (70,0%), більшість – із повною та базовою вищою освітою (43,4%), невисокий рівень рецидиву – частка осіб, які раніше вчиняли злочини та притягувались до кримінальної відповідальності – 5,6%. Частка групової складової виявлених службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності, становить 6,8%, з них у складі організованої групи або злочинної організації – 14,9%, у складі групи з міжрегіональними зв'язками – 0,3%.

8. Констатовано наявність деяких специфічних ознак, які істотно відрізняються залежно від виду вчинюваного злочину. Так, якщо освітній рівень виявлених осіб, які вчинили злочини за статтями 364, 368, 368⁵ КК України, є дуже високим (частка повної та базової вищої освіти становить 81,0%), то для осіб, які вчинили пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України), аналогічний показник становить лише 21,4%. За зайнятістю осіб, які вчинили злочини

за статтями 364, 368, 368⁵ КК України, найчастіше є працівниками правоохоронних органів (46,4%), з них найчисельнішу групу становлять працівники Національної поліції України (52,2%), Державної митної служби України (21,5%), Державної прикордонної служби України (11,5%). Вагомими є частки державних службовців (20,9%) та посадових осіб місцевого самоврядування (11,4%). Щодо ж осіб, які вчинили пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України), домінуючою категорією є працездатні особи, які не працюють і не навчаються, та безробітні – 87,3%. Визначення специфічних соціально-демографічних, соціально-рольових і кримінально-правових характеристик досліджуваних осіб має теоретичне і практичне значення, оскільки сприяє подальшій типології таких осіб і розробці відповідної системи кримінально-превентивних специфікованих заходів, а також індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1 Проблеми кваліфікації корупційних злочинів у сфері службової діяльності з урахуванням ознак спеціального суб'єкта злочину – службової особи юридичної особи публічного права.

Однією з найбільших та найнебезпечніших загроз національній безпеці залишається корупція та її неконтрольоване проникнення в усі сфери суспільно-політичного, соціально-економічного та правового життя нашої держави [204, с. 130]. Її прояви негативно впливають на національну економіку, заздалегідь ставлять у нерівне становище корумпованих та чесних підприємців, підривають конкуренцію на зовнішньому та внутрішньому ринках, а також створюють негативний імідж країни на міжнародній арені. Особливо негативно вона впливає на рівень життя населення, збільшуючи соціальну нерівність, масштаби глобального зубожіння і тим самим детермінуючи різні соціальні проблеми, у тому числі й злочинність [255, с. 88]. Тому протидія цьому негативному явищу, особливо найбільш небезпечним посяганням у цій сфері, потребує системного підходу та належного наукового та методичного забезпечення, зокрема, у напрямі правової оцінки корупційних злочинів, вчинених службовою особою юридичної особи публічного права. До згаданих злочинів, як ми вже неодноразово зазначали, належать злочини, передбачені ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України.

Вказані положення національного кримінального законодавства безспірно мають важливе значення у сфері протидії різним проявам корупційних практик. Як вже зазначалось у підрозділі 1.2, протягом тривалого часу їх сучасному нормативно-правовому визначенню передувало постійне антикорупційне оновлення, що

відбувалося під впливом, передусім, міжнародних зобов'язань України у сфері запобігання та протидії корупції, а також у зв'язку з визнанням окремих положень КК України, якими передбачалася кримінальна відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення. При цьому антикорупційне оновлення кримінального законодавства мало кілька етапів, а саме невдала спроба реформування (2009 р.), активна фаза антикорупційного реформування (2011–2015 рр.), протягом якої відбулися найбільш істотні зміни у статтях про корупційні кримінальні правопорушення значною кількістю коригуючих законів; спорадичний етап антикорупційного реформування (2016–2025 рр.), протягом якого таке реформування відбувалася нечасто [65, с. 187].

О. О. Дудоров, аналізуючи питання застосування кримінального законодавства у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням, небезпідставно зазначає, що «...основна проблема протидії корупції в сучасних умовах лежить не в законодавчій, а в правозастосовній площині, полягає не у відсутності підстав для кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні діяння, що становлять собою злочинну корупцію, а в незастосуванні, неправильному або вибіркового застосуванні положень кримінального закону.» [56, с. 141].

Певною мірою це стосується й кваліфікації корупційних злочинів, вчинених службовою особою юридичної особи публічного права, оскільки кваліфікація протиправного посягання являє собою початкову стадію процесу застосування заборонного припису закону України про кримінальну відповідальність. На цій стадії правозастосування, як зазначають З. А. Загинеї-Заболотенко та О. З. Гладун, «...кваліфікація певного правопорушення як корупційного є результатом аналітичної діяльності слідчого..., за наслідками якої він приймає рішення про початок досудового розслідування через внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Такі відомості відповідно до ч. 5 ст. 214 КПК України повинні обов'язково включати попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність.» [61, с. 253].

У свою чергу неправильна кваліфікація вчиненого протиправного посягання або взагалі її відсутність дуже часто пов'язана з окремими складнощами, які можуть виникати у суб'єктів правозастосовної діяльності під час правової оцінки відповідних протиправних посягань.

Аналіз актуальної судової практики в поєднанні з опрацюванням спеціалізованих наукових джерел дозволяє в узагальненому вигляді окреслити низку потенційних проблем, які можуть виникати під час кваліфікації корупційних злочинів у сфері службової діяльності з урахуванням специфіки спеціального суб'єкта злочинів, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України. До таких проблем належать питання, що потребують свого розв'язання під час:

1) визначення ознак спеціального суб'єкта злочинів (службової особи юридичної особи публічного права) як елемента складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України з урахуванням фактичних обставин кримінального провадження;

2) відмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, один від одного, а також від складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 190, 191, 367 КК України, у випадку їх вчинення службовими особами юридичної особи публічного права;

3) кваліфікації згаданих корупційних злочинів, вчинених службовими особами юридичних осіб публічного права, у співучасті із загальними суб'єктами кримінальних правопорушень.

Розглянемо далі більш ґрунтовно окреслені межі потенційного наукового пошуку, пов'язаного з правовою оцінкою протиправних посягань, що слугують методологічною основою розкриття даного підрозділу дослідження.

Щодо кваліфікації корупційних злочинів у сфері службової діяльності з урахуванням ознак спеціального суб'єкта – службової особи юридичної особи публічного права – як елемента складу кримінального правопорушення, варто підкреслити таке. Як слушно зауважує О.В. Ус, спеціальний суб'єкт має ключове значення не лише для кваліфікації кримінальних правопорушень, але й він лежить в основі криміналізації або декриміналізації суспільно небезпечних діянь, впливає на

визначення їх тяжкості та допомагає розмежовувати склади кримінальних правопорушень і відмежовувати кримінально карані діяння від тих, що не мають кримінально-правового характеру [228, с. 71-77].

Узагальнення положень спеціальної юридичної літератури разом із нашими попередніми висновками дає змогу констатувати, що для правильної кваліфікації вказаної групи злочинів за ознакою спеціального суб'єкта слід насамперед виходити з того, що, суб'єктом корупційних злочинів, передбачених ст. ст. 364 і 368 КК України є службові особи юридичних осіб публічного права [156, с. 1134-1135, 1164-1165]. Це фізичні особи, громадяни України, які в юридичній особі публічного права на постійній або тимчасовій основі чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представника публічної влади (держави або місцевого самоврядування), а також обіймають постійно чи тимчасово посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих та/або адміністративно-господарських, консультативно-дорадчих, контрольно-ревізійних чи реєстраційних функцій або виконують такі функції за спеціальним повноваженням. Водночас не слід виключати суб'єктом розглядуваних корупційних злочинів й службових осіб корпоративних юридичних осіб приватного права, в яких держава має понад 50% частки або вирішальний вплив на діяльність таких юридичних осіб.

М. І. Хавронюк зазначає, що «традиційно в судовій практиці суб'єктами, зокрема злочину, передбаченого ст. 368 КК України, визнавались особи, діяльність яких характеризується різноманітністю й включає в себе виконання не лише професійних обов'язків, а й обов'язків організаційно-розпорядчого характеру (це, зокрема: лікарі – в разі зловживання повноваженнями, пов'язаними з видачею листків тимчасової непрацездатності, з участю в роботі призовних комісій і проведенням медико-соціальної експертизи; викладачі – за порушення обов'язків, покладених на них як на членів кваліфікаційних та екзаменаційних комісій). Фактично тут ішлося про окремий випадок виконання організаційно-розпорядчих обов'язків (функцій), не пов'язаних з управлінням підлеглими працівниками. Уважалось, що в цих ситуаціях особи реалізують надані їм по службі повноваження вчинювати юридично значущі дії, здатні породжувати, змінювати або припиняти правовідносини, видавати за власним

підписом або печаткою організації документи, які надають права та звільняють від обов'язків, тобто врешті-решт їх діяльність носить організаційно-розпорядчий характер, а вони набувають якості службової особи. Таким чином, під організаційно-розпорядчими розумілись не лише «внутрішньо-службові» повноваження з управлінням підлеглими (колективом, галуззю, установою), а й повноваження з наділення інших осіб, включаючи юридичних, правами та обов'язками, а так само зі зміни обсягу цих прав та обов'язків або їх припинення.» [156, с. 1164].

При цьому слід зазначити, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України, є службові особи юридичних осіб публічного права, які займають відповідальне становище (ч. 3 ст. 368, 368⁵, 369 КК України), та службові особи юридичних осіб публічного права, які займають особливо відповідальне становище (ч. 4 ст. 368, 368⁵, 369 КК України). Перелік посад та видів службових осіб публічного права, які займають відповідальне або особливо відповідальне становище, наведені у п. 2, пп. 1-3 п. 3 примітки до ст. 368 КК України [107]. До таких осіб відносяться: «2. ... особи, зазначені у пункті 1 примітки до статті 364 цього Кодексу, посади яких згідно із статтею 6 Закону України «Про державну службу» належать до категорії «Б», судді, прокурори, слідчі і дізнавачі, а також інші, крім зазначених у пункті 3 примітки до цієї статті, керівники і заступники керівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць. 3. ...: 1) Президент України, Прем'єр-міністр України, члени Кабінету Міністрів України, перші заступники та заступники міністрів, Голова та член Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Голова та член Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Голова та член Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Голова та державний уповноважений Антимонопольного комітету України, Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голова Фонду державного майна України, його перший заступник та заступники, Голова та член Центральної виборчої комісії, народні депутати України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Директор Національного антикорупційного бюро України, Директор Бюро економічної безпеки України, Директор Державного бюро розслідувань, Генеральний

прокурор, його перші заступники та заступники, Голова Конституційного Суду України, його заступники та судді Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду, його заступники та судді Верховного Суду, голови вищих спеціалізованих судів, їх заступники та судді вищих спеціалізованих судів, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступники, Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його перший заступник та заступники, Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим, його перший заступник та заступники, радники та помічники Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України; 2) особи, посади яких згідно із статтею 6 Закону України «Про державну службу» належать до категорії «А»; 3) особи, посади яких згідно із статтею 14 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» віднесені до першої та другої категорій посад в органах місцевого самоврядування.» [107].

Вказані різновиди осіб, слід вважати службовими особами, які займають відповідальне або особливо відповідальне становище, вочевидь лише за умови наявності у них змістовних ознак службових осіб юридичних осіб публічного права, що впливають з положень, визначених у п. 1 і 2 примітки до статті 364 КК України, та на які ми вже звертали увагу у попередніх підрозділах цього дослідження.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 368⁵ КК України [107], є особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, тобто особлива категорія службових осіб юридичних осіб публічного права, зазначених у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» [188], також за умови, якщо вони здійснюють представницькі або виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські, консультативно-дорадчі або контрольно-ревізійні чи реєстраційні функції.

Певною мірою розділяючи такий підхід, О. І. Цивінський до осіб, які виконують функції представника влади або місцевого самоврядування, пропонує «...відносити осіб, які наділені владними повноваженнями – правом від імені держави чи її органів, громади, органів місцевого самоврядування висувати вимоги і приймати рішення, обов'язкові до виконання зовнішніми респондентами (фізичними особами, які не є

підлеглими за посадою або юридичними особами), а також застосовувати від імені держави, її органів, органів місцевого самоврядування заходи примусу у випадках порушення правових норм. Під організаційно-розпорядчими функціями слід розуміти виключно функції з керівництва роботою підлеглих працівників, що реалізуються через наявність у особи права видавати підлеглим накази, вказівки, розпорядження, застосовувати до них заходи заохочення та стягнення. Під адміністративно-господарськими функціями слід розуміти функції з управління чи розпорядження чужим майном.» [250, с. 118].

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 369 КК України може бути як будь-яка фізична, осудна особа, яка досягла 16-річного віку [156, с. 1181], так і службова особа юридичної особи публічного права або службова особа корпоративної юридичної приватної особи, в якій держава має понад 50% або вирішальний вплив на діяльність таких юридичних осіб. Крім того, варто звернути увагу, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 369 КК України, може також бути й службові уповноважені особи юридичних осіб публічного права, у тому числі й ті, що займають відповідальне або особливо відповідальне становище, які його вчиняють від імені та в інтересах такої юридичної особи, що є передумовою застосування до останньої заходів кримінально-правового характеру.

На теоретичному рівні все зрозуміло, однак у правозастосуванні іноді невірно ідентифікуються ознаки спеціального суб'єкта відповідних корупційних злочинів. До прикладу, в одному з кримінальних проваджень Верховний Суд звернув увагу на те, що «...сторона обвинувачення безпідставно інкримінувала начальнику сектору реагування патрульної поліції таку кваліфікуючу ознаку ст. 368 КК України, як вчинення відповідного кримінально караного діяння службовою особою, яка займає відповідальне становище, оскільки отримання неправомірної вигоди відбулося не в межах повноважень його як начальника сектору реагування патрульної поліції, а в ході здійснюваного ним патрулювання та саме в межах цього поліцейського заходу.» [160, с. 26-27]. Подібний висновок Верховного Суду ґрунтувався на тому, що «...свідок у суді першої інстанції зазначив, що його автомобіль зупинив раніше незнайомий йому працівник поліції, що вказує на те, що він надав неправомірну

вигоду останньому як працівнику патрульної поліції, який під час патрульного чергування здійснив зупинку його автомобіля.» [160, с. 27].

У зв'язку з цим, на думку В. О. Навроцького аби долати труднощі у з'ясуванні того, чи перебувала особа в статусі службової на момент вчинення корупційного злочину, необхідно: «...ретельно з'ясовувати всі її передбачені нормативно-правовими актами повноваження, можливості, які впливають із займаної посади чи покладені на неї за спеціальним дорученням; конкретизувати, які саме з наявних повноважень дозволяли вчинити інкриміноване діяння; в'яснити, чи використовувалися конкретні повноваження та як саме при вчиненні зловживання, виходячи з обставин конкретної справи.» [98, с. 75-76].

У цьому контексті О. В. Ус радить під час кримінально-правової кваліфікації завжди перевіряти три речі:

- по-перше, уважно з'ясувати всі фактичні обставини, щоб правильно встановити, ким є особа як суб'єкт правопорушення;
- по-друге, пам'ятати, що вимоги до спеціального суб'єкта можуть бути прописані прямо в статті КК України, у підзаконних чи інших актах (коли стаття має бланкетний характер) або впливати із судового тлумачення;
- по-третє, якщо потрібної ознаки спеціального суб'єкта немає, то або цю статтю КК України застосувати не можна, або діяння слід кваліфікувати за іншим складом, який допускає загального суб'єкта, якщо такий склад передбачений у КК України [228, с. 71-77].

Показовим з цього приводу є такий приклад судової практики. Так, 29 жовтня 2020 року Черкаський районний суд Черкаської області виправдав ОСОБА_7 за ч. 2 ст. 364 КК України через відсутність складу правопорушення. 24 травня 2021 року Черкаський апеляційний суд скасував цей вирок і визнав її винною. 09 лютого 2022 року Верховний Суд скасував апеляційний вирок і призначив новий апеляційний розгляд. 18 липня 2022 року Черкаський апеляційний суд залишив скаргу прокурора без задоволення та підтвердив виправдувальний вирок першої інстанції. Постановою Верховного Суду від 11 травня 2023 року залишено без задоволення касаційну скаргу прокурора, а рішення судів першої та апеляційної інстанцій від 29 жовтня 2020 року і

18 липня 2022 року залишено без змін. Доводи прокурора про безпідставне виправдання ОСОБА_7 за ч. 2 ст. 364 КК України Верховний Суд визнав необґрунтованими. При цьому у постанові від 11 травня 2023 року Верховний Суд зазначив, що «...для кваліфікації злочину за ст. 364 КК України необхідно встановити характер, зміст і обсяг повноважень, а також коло службових обов'язків, які визначають компетенцію службової особи та встановлюються відповідними нормативними актами. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину є вчинення його всупереч інтересам служби. Зазначена ознака вказує на те, що при вчиненні цього злочину завжди порушуються певні інтереси, яких службова особа повинна дотримуватись і охороняти. Суб'єктивна сторона службового зловживання характеризується виною у формі прямого умислу. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього злочину є мета (одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи) та корисливий мотив.» [178]. Верховний Суд погодився з висновками суду першої інстанції, зокрема про те, що «...діяння, які інкримінуються обвинуваченій, а саме підписання акту погодження меж ділянки в натурі, підготовка проекту рішення, доповідь щодо виділення земельних ділянок на сесії сільської ради жодним чином не перебувають в причинно-наслідковому зв'язку з незаконним вибуттям цих земельних ділянок із власності сільської ради. Рішення щодо виділення земельних ділянок та перевірка технічної документації на відповідність вимогам законодавства приймається виключно органом місцевого самоврядування, в даному випадку Червонослобідською сільською радою, і лише таке рішення є підставою для вибуття земельних ділянок з комунальної власності, а тому обвинувачена не може нести кримінальну відповідальність за рішення колегіального органу.» [178]. Крім того, в діях обвинуваченої не встановлено наявності жодного з мотивів, як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони ст. 364 КК України (корисливого мотиву, іншого особистого інтересу чи інтересів третіх осіб) [178; 227, с. 21].

Окремо доречно звернути увагу на проблему перебування фізичної особи у статусі службової особи у тих ситуаціях, коли прийняття рішення здійснюється колегіально службовими особами юридичних осіб публічного права або

корпоративними юридичними особами приватного права, в яких держава має понад 50 % або вирішальний вплив на діяльність таких юридичних осіб. Так, Верховний Суд звертає увагу, що «...дії особи, яка є членом колегіального органу можуть кваліфікуватися за ст. 368 КК України і у тих випадках, якщо вирішення питання, за яке передавалася неправомірна вигода, ухвалюється цим колегіальним органом спільним рішенням за результатами голосування. До того ж немає значення яке рішення було ухвалене таким колегіальним органом (таке яке цікавило надавача неправомірної вигоди або ж навпаки, тобто позитивне чи негативне). Адже кримінальна відповідальність у ст. 368 КК України встановлена за конкретні діяння, серед яких є й одержання неправомірної вигоди, без конкретизації успішності досягнення бажаного результату надавачем неправомірної вигоди. Таким чином члени колегіального органу, які отримують неправомірну вигоду за прийняття рішень, вчинення дій, що входять до компетенції такого органу, є суб'єктами відповідних корупційних правопорушень.» [177]. Верховний Суд визнав «...необґрунтованими твердження сторони захисту про неможливість кваліфікації дій засудженого за відповідною частиною ст. 368 КК України через те, що останній не одноособово вирішував питання про визнання нещасного випадку таким, що пов'язаний із виробництвом.» [177]. Отже, Верховний Суд наголошує на індивідуальній кримінальній відповідальності службових осіб юридичних осіб публічного права, навіть у випадках прийняття ними будь-яких позитивних чи негативних колегіальних рішень.

У питанні відмежування окремих складів корупційних злочинів, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, від інших кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, зокрема злочину, передбаченого ст. 367 КК України, а також розмежування деяких з них від складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190, ч. 2 ст. 191 КК України, у випадку їх вчинення службовими особами юридичних осіб публічного права, слід виходити з того, що ознаки службової особи юридичної особи публічного права мають важливе значення не лише для визначення статусу службової особи як спеціального суб'єкта відповідних кримінально-

протиправних посягань, але й зумовлюють зміст інших об'єктивних і суб'єктивних ознак складів злочинних посягань.

У зв'язку з цим, з приводу відмежування складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України, від складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 367 КК України, слід зазначити, що безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України, є встановлений порядок службової діяльності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях. У ст. 367 КК України відповідний елемент за своєю суттю є аналогічним, з тією лише відмінністю, що порядок нормального здійснення службової діяльності стосується будь-якого підприємства, установи чи організації, незалежно від форми власності [156, с. 431, 456].

Додатковим обов'язковим об'єктом у цих складах є права та законні інтереси громадян і юридичних осіб, державні та громадські інтереси, у тому числі майнові. Разом з тим, у ст. 364 КК України службова діяльність стає інструментом для досягнення протилежних інтересам служби цілей (корисливих, корпоративних, кланових), порушується сам принцип законності та неупередженості публічної влади. Натомість у ст. 367 КК України посягання спрямоване передусім на «службову акуратність» або «дбайливість», організованість і відповідальність службових осіб апарату управління.

Об'єктивна сторона обох складів є подібною тим, що вони належать до матеріальних: у кожному випадку має бути діяння (дія або бездіяльність), суспільно небезпечні наслідки у вигляді істотної шкоди або тяжких наслідків та причинний зв'язок між діянням і наслідками. Водночас їх відрізняє характер самого діяння: за ст. 364 КК України шкода спричиняється використанням службовою особою наданої їй влади чи службового становища всупереч інтересам служби (тобто неправомірним застосуванням службових повноважень), тоді як за ст. 367 КК України наслідки настають через невиконання або неналежне виконання законних і правильних службових обов'язків – формально, поверхово, неякісно або з порушенням процедур, тобто проблема полягає не в спрямованості повноваження «проти інтересів служби»,

а в дефектному способі виконання службових функцій. Незважаючи на подібні моменти в ознаках об'єктивної сторони цих злочинних посягань, їх суб'єктивна сторона характеризується різними формами вини: у ст. 364 КК України – вина у формі прямого умислу, а у ст. 367 КК України – необережна форма вини (кримінально протиправна недбалість або самовпевненість) [156, с. 431, 456, 458].

Зрештою суб'єктами цих кримінальних правопорушень виступають службові особи. До останніх належать як службові особи юридичних осіб публічного права, так і прирівняні до них службові особи юридичних осіб приватного права, у статутному фонді яких держава має понад 50% своєї частки або право вирішального впливу на діяльність таких осіб. Водночас, на відміну від ст. 364 КК України, для ст. 367 КК України коло суб'єктів є ширшим: ним може бути також службова особа будь-якої юридичної особи приватного права. Отже, відмежувальні ознаки між цими двома протиправними посяганнями слід шукати на підставі аналізу їх об'єктивної і суб'єктивної сторони.

У контексті розмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України, від злочинного посягання, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України, слід зазначити, що вони мають близькі за конструкцією склади кримінальних правопорушень. Для обох характерний матеріальний склад, оскільки обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді матеріальної шкоди. Водночас суб'єктивна сторона в обох випадках характеризується прямим умислом, а спеціальний суб'єкт – службова особа юридичної особи публічного або приватного права – вчиняє дії, спрямовані на використання своїх службових повноважень у супереч інтересам служби для досягнення певної протиправної мети. Але в першому випадку (ч. 2 ст. 191 КК України) ці дії спрямовані на розкрадання майна (привласнення, розтрата, заволодіння), а зловживання службовим становищем є способом розкрадання. В іншому випадку (ст. 364 КК України) зловживання владою або службовим становищем складає самостійний склад злочину навіть без ознак розкрадання, але з обов'язковою наявністю спеціальної мети – одержання неправомірної вигоди для себе чи іншої фізичної або юридичної особи. Отже, на відміну від ч. 2 ст. 191 КК України, службова особа юридичної особи

публічного права, будучи суб'єктом злочину, передбаченого ст. 364 КК України, порушує порядок служби, приймає незаконні рішення, але безпосередньо не привласнює, витрачає або заволодіває майном, щодо якого в силу своєї посади вона наділена правомочністю управління чи розпорядження майном через інших осіб, яким таке майно ввірено або знаходиться у їх віданні [1; 156, с. 600-601].

Вища судова інстанція з цього приводу наголошує на тому, що зловживання владою (використання повноважень представника влади всупереч інтересам служби), як однієї з альтернативних форм діяння, передбаченого ч. 1 ст. 364 КК України, є «...протиправне використання повноважень, правомочностей і можливостей, похідних від прав, обов'язків, гарантій, а також пільг та інших благ, які безпосередньо пов'язані зі здійсненням функцій представника влади.» [176]. При цьому Верховний Суд звертає увагу, що «...у кожному конкретному випадку слід з'ясовувати механізм заподіяння шкоди охоронюваним законом суспільним відносинам і встановлювати чи має місце вибуття майна із фондів державної власності, оскільки такі дії можуть кваліфікуватися як кримінальні правопорушення проти власності за наявності відповідних ознак у вчиненому діянні.» [176].

У питанні розмежування злочину, передбаченого ст. 368 КК України, від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України, слід виходити з того, що суспільно небезпечне діяння у ст. 368 КК України полягає у прийнятті пропозиції неправомірної вигоди, прийнятті обіцянки неправомірної вигоди, одержанні неправомірної вигоди (грошей, речей, послуг, пільг тощо), а так само у проханні надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища [156, с. 1162]. Верховний Суд у постанові від 27 серпня 2024 року зазначає, що «...поняття «з використанням наданої їй влади чи службового становища» з погляду кваліфікації за ст. 368 КК не обмежується діями (бездіяльністю) в межах службової компетенції і включає в себе використання службовою особою можливостей, обумовлених займаною посадою.» [179; 160, с. 26; 156, с. 1162]. Тож на відміну від привласнення, розтрата майна або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою юридичної особи публічного права своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України), у випадку прийняття, пропозиції, обіцянки або

одержанні неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи, така службова особа отримує матеріальну вигоду не з майна або бюджету підприємства, установи чи організації, а від «зовнішнього» адресата як своєрідну «подяку». Тож, якщо ж службова особа юридичної особи публічного права перераховує кошти юридичної особи публічного права на свої рахунки й цим заволодіває ними, то є підстави для кваліфікації за ознаками ч. 2 ст. 191 КК України.

З приводу розмежування злочину, передбаченого ст. 368 КК України, від складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 190 КК України, слід виходити з того, що об'єктивна сторона шахрайства полягає у заволодінні майном або придбанні права на майно шляхом обману або зловживання довірою. Особливістю шахрайських дій є те, що відбувається добровільна передача майна або права на майно потерпілим, майно переходить під контроль винного, але під впливом обману або зловживання довірою [156, с. 596]. Службова особа юридичної особи публічного права у подібних випадках може користуватись своїм статусом для створення довіри потерпілого, але в такому разі на перший план виходить обман потерпілого, а не використання службових повноважень. Показовим з цього приводу є такий приклад судової практики. Так, «Т. в. о. директора підприємства було визнано винуватим у тому, що він за пособництвом свого брата погрожував потерпілому звільненням із займаної посади, висунув йому вимогу про передачу грошових коштів у розмірі 375 000 грн та вчинив дії на створення умов, за яких останній повинен був сприймати можливість звільнення як реальну. Також т. в. о. директора видав наказ про притягнення потерпілого до дисциплінарної відповідальності та ініціював засідання профспілки для надання згоди на звільнення останнього з посади, хоча усвідомлював, що не має права одноособово приймати рішення про таке звільнення. На виконання вказаної вимоги потерпілий передав братові т. в. о. директора грошові кошти за його не звільнення з займаної посади. За ці дії т. в. о. директора засуджено за ч. 3 ст. 190 КК України, а його брата за ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 190 КК України. У касаційній скарзі до Верховного Суду прокурор зазначав, що у діях засуджених вбачається склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України, а не ч. 3 ст. 190 КК України, оскільки т. в. о. директора був наділений службовими

повноваженнями щодо звільнення особи з посади. Верховний Суд, за наслідками розгляду касаційної скарги прокурора, погодився з позицією сторони обвинувачення та вказав, що при шахрайстві обман є способом заволодіння майном потерпілого, при якому останній не усвідомлює, що його обманюють і передає своє майно винній особі добровільно, тоді як при вимаганні неправомірної вигоди особа спеціально створює для потерпілого умови, за яких він вимушений дати хабар з метою запобігти настанню шкідливих наслідків чи порушенню законних інтересів для себе, при цьому останній чітко розуміє і усвідомлює, що така неправомірна вигода надається з метою запобігти шкідливим наслідкам та порушенню законних інтересів для себе. Як убачається з матеріалів провадження, потерпілий передав кошти не через обман, оскільки він був обізнаний про порядок свого звільнення із займаної посади, і не добровільно, а у зв'язку з погрозами т. в. о. директора звільнити його з посади в разі ненадання цих коштів та створення останнім умов, за яких той повинен був надати йому неправомірну вигоду. За нормативними приписами щодо заборони на одержання незаконної винагороди, визначення яких міститься у ст. 368 КК України, службова особа не вправі одержувати будь-яку незаконну винагороду у зв'язку зі здійсненням своїх службових повноважень. Тому Верховний Суд дійшов висновку, що дії особи т.в.о. директора неправильно перекваліфіковані судом першої інстанції, з чим погодився суд апеляційної інстанції, з ч. 3 ст. 368 КК України на ч. 3 ст. 190 КК України, а його брата з ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 368 КК України на ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 190 КК України. Верховним Судом задоволено частково касаційну скаргу прокурора, скасовано ухвалу суду апеляційної інстанції щодо т. в. о. директора та його брата та призначено новий розгляд цієї справи у суді апеляційної інстанції.» [179; 160, с. 25-26].

Додатково до наведеного доречно також зазначити, що основним безпосереднім об'єктом:

- зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) є нормальна діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права, заснована на законності, добросовісності, неупередженості;

– одержання неправомірної вигоди (ст. 368 КК України) – авторитет і неупередженість публічної служби, порядок здійснення службових повноважень. Майно, яке передається як неправомірна вигода, – лише предмет цього злочину;

– незаконне збагачення (ст. 368⁵ КК України) – публічні інтереси у прозорості та законності набуття активів службовими особами, довіра до системи декларування і фінансового контролю. Предметом цього злочину є активи, вартість яких більше ніж на три тисячі прожиткових мінімумів для працездатних осіб перевищує її законні доходи;

– пропозиція/обіцянка/надання неправомірної вигоди (ст. 369 КК України) – нормальна, некорумпована діяльність службових осіб, недопущення їх «купівлі». Власність того, хто дає неправомірну вигоду, не охороняється – він сам добровільно розпоряджається своїм майном. Предметом злочину, передбаченого ст. 369 КК України, як і у ст. 368 КК України, є неправомірна вигода. Натомість безпосередній об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190, ч. 2 ст. 191 КК України – інший. Ним є конкретна форма права власності (державна, приватна або комунальна), а предметом чуже майно або право на майно. Службова дисципліна у сфері обігу ввіреного майна може виступати додатковим обов'язковим об'єктом лише у ч. 2 ст. 191 КК України [156, с. 565-566, 1134, 1164-1165, 1181].

У контексті предмета злочину, передбаченого ст. 369 КК України, як і у ст. 368 КК України – неправомірної вигоди – слід також виходити з того, що: «...1) благодійна допомога та подарунок з точки зору логіки належать до непорівнюваних протилежних понять, адже у їх змісті стверджуються протилежні ознаки; 2) за умови дотримання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, порядку надання/одержання благодійної допомоги, вона не порушує обмежень щодо одержання подарунків, передбаченого у ст. 23 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII; 3) отримання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, саме благодійної допомоги, а не подарунка, має бути підтверджене належними доказами, до яких доцільно відносити, зокрема, клопотання про отримання такої допомоги, договір про надання благодійної допомоги.» [66, с. 77].

О. В. Кришевич та С. І. Задніченко зазначають, що «...відмежування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) від суміжних складів кримінального правопорушення здійснюється за:

1) суб'єктом: у випадку кваліфікації за ст. 368 КК України є службова особа згідно примітки 1 до ст. 364 КК України; за ч. 3 ст. 368³ – службова особа юридичної особи приватного права, незалежно від організаційно-правової форми; за ч. 3 ст. 368⁴ – перелічені у диспозиції цієї статті особи, а також інші особи, які здійснюють професійну діяльність у сфері надання публічних послуг;

2) предметом: у ст. 368 КК України може бути як конкретно визначених об'єкт матеріального світу, так і нематеріальний об'єкт (обіцянка чи пропозиція у його надання); 368⁵ КК України є виключно матеріальний об'єкт – актив, роботи або послуги;

3) об'єктивною стороною: спосіб у ст. 190 КК України (обман, родинні зв'язки, зловживання довірою) та ст. 368 КК України (використання службового становища);

4) суб'єктивною стороною: у ст. 368 КК України мотивами є здійснення саме суб'єктом з використанням свого службового становища певних дій на користь надавача обіцянки, пропозиції або власне неправомірної вигоди; у ст. 369² КК України мотив впливу суб'єктом вчинення цього правопорушення (ним може бути у тому числі службова особа) на іншу особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.» [117, с. 75-76].

З урахуванням такого підходу, зазначимо, що відмежування злочинів, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, від інших кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, зокрема злочину, передбаченого ст. 367 КК України, а також розмежування деяких з них від складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190, ч. 2 ст. 191 КК України можна здійснювати за:

- суб'єктом: у ст. 368 КК України суб'єкт є службова особа (примітка 1 до ст. 364 КК України); у ст. 369 КК України, суб'єкт може бути як загальний (будь-яка осудна фізична особа, яка дає/обіцяє/пропонує неправомірну вигоду), так і спеціальний (службова особа юридичної особи публічного або приватного права);

- предметом посягання: для складу, передбаченого ст. 368 КК України, ним можуть бути як матеріальні блага, так і нематеріальні форми неправомірної вигоди (зокрема, пропозиція чи обіцянка її надання), тоді як предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368⁵ КК України, обмежується виключно матеріальними активами, роботами або послугами;

- об'єктивною стороною: способи вчинення істотно різняться: у ст. 190 КК України кримінально каране діяння здійснюється шляхом обману, зловживання довірою або використання родинних зв'язків, тоді як у ст. 368 КК України визначальним способом є використання службового становища;

- суб'єктивною стороною: формою вини: а) у ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369, 190, ч. 2 ст. 191 КК України – умисна форми вини; б) у ст. 367 КК України – необережна форма вини; в) у ст. 368 КК України мотивами є здійснення саме суб'єктом з використанням свого службового становища певних дій на користь надавача обіцянки, пропозиції або власне неправомірної вигоди; г) у ст. 368⁵ КК України результат – у вигляді надлишкових активів; у ст. 364 КК України мотив часто змішаний: корисливий, інший особистий інтерес, інколи – інтерес третіх осіб (родичів, афілійованих компаній), а у ст. 368 і 369 КК України суб'єктивна сторона характеризується виною у формі прямого умислу та наявності корупційного мотиву.

Нарешті, з приводу кваліфікації згаданих корупційних злочинів, вчинених службовими особами юридичних осіб публічного права, у співучасті із загальними суб'єктами кримінальних правопорушень, хотілося би зазначити, що доктрина кримінального права виходить із того, що співучасть у кримінальних правопорушеннях зі спеціальним суб'єктом можлива і з боку осіб, які таких ознак не мають. Зокрема, А. С. Осадча зазначає, що усі злочини «...із спеціальним суб'єктом, передбачені в ОЧ КК України, можуть бути вчинені у співучасті з особою, яка не наділена спеціальними ознаками. Разом із тим, правила кваліфікації дій співучасників у таких випадках потребують диференційованого підходу і вочевидь залежать від особливостей як ознак спеціального суб'єкта злочину, так і ознак інших елементів складу кримінального правопорушення із спеціальним суб'єктом. Питання про те, як правильно потрібно кваліфікувати дії осіб, що є загальними суб'єктами злочину, та

вчинили у співучасті злочин із спеціальним суб'єктом, впродовж тривалого часу залишається дискусійним у науці кримінального права. Це обумовлено проблемою щодо розподілу функціональних ролей осіб у такій співучасті.... Залежно від тієї ролі, яку особи виконують у співучасті, їхні дії потребують кваліфікації за відповідною частиною статті 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини КК, яка передбачає відповідальність за злочин, учинений спеціальним суб'єктом.» [164, с. 159-160].

Водночас окремі українські дослідники, до кола яких належить й А. С. Осадча, зазначають, що з наведеного загального правила кваліфікації кримінальних правопорушень із спеціальним суб'єктом, де у співучасті наявний функціональний розподіл ролей осіб, не наділених спеціальними ознаками, є виключення. Інакше кажучи подібні ситуації вирішується за іншими правилами. До прикладу, В. О. Навроцький зазначає, що на організацію протиправного посягання із спеціальним суб'єктом поширюються положення про значення обставин, які відносяться лише до особи виконавця посягання, посилюють чи пом'якшують лише його відповідальність. Тому у випадках, коли закон диференціює відповідальність залежно від особи винного, дії організатора кваліфікуються за загальними нормами Особливої частини, а не кваліфікованими чи привілейованими [154, с. 227]. А. С. Осадча підкреслює, що «...тут діє таке правило: ознаки, які відносяться не до вчиненого діяння, а до особи виконавця, не повинні впливати на відповідальність іншого співучасника, і ставляться у провину лише тому співучаснику, якому вони властиві, не залежно від того, усвідомлюються вони ним, чи ні.» [164, с. 165-166].

Тож вирішення подібних можливих ситуацій визначається тим, який зміст законодавець вкладає в ознаку, що характеризує суб'єкта кримінального правопорушення як спеціального. А. О. Пінаєв безпідставно з цього приводу зазначає, що: 1) якщо шляхом введення в закон спеціального суб'єкта створюється простий (основний) склад кримінального правопорушення, то всі інші співучасники несуть відповідальність за тією ж нормою, що й виконавець; 2) якщо ознака спеціального суб'єкта утворює привілейований склад, у зв'язку з тим, що його наявність зменшує суспільну небезпечність виконавця посягання, не змінюючи

тяжкості діяння у цілому, то інші співучасники будуть нести відповідальність не за привілейованим складом, а за загальним або основним (простим) складом кримінального правопорушення (за відсутності кваліфікуючих ознак); 3) якщо ознака спеціального суб'єкта утворює кваліфікований або особливо кваліфікований склад, оскільки його наявність підвищує небезпечність виконавця, не впливаючи на тяжкість діяння в цілому, то інші співучасники будуть нести відповідальність не за кваліфікованим чи особливо кваліфікованим, а за загальним або основним складом посягання (за відсутності кваліфікуючих ознак); 4) нарешті, якщо ознака спеціального суб'єкта підвищує суспільну небезпечність не лише виконавця, але й протиправного посягання в цілому, то інші співучасники мають нести відповідальність по тій самій нормі, що й виконавець [171, с. 212-214].

Саме з огляду на те, що ознака спеціального суб'єкта підвищує суспільну небезпечність не лише виконавця, але й протиправного посягання в цілому, у вже наведеному нами вище прикладі судової практики й були кваліфіковані дії т. в. о. директора підприємства, якого «...визнано винуватим у тому, що він за пособництвом свого брата погрожував потерпілому звільненням із займаної посади, висунув йому вимогу про передачу грошових коштів у розмірі 375 000 грн та вчинив дії на створення умов, за яких останній повинен був сприймати можливість звільнення як реальну. Верховним Судом зроблено висновок, що дії особи т. в. о. директора (виконавець) неправильно перекваліфіковані судами попередніх інстанцій з ч. 3 ст. 368 КК України на ч. 3 ст. 190 КК України, а його брата (пособника) з ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 368 КК України на ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 190 КК України.» [179; 160, с. 25-26]. Подібну формулу кваліфікації можна спостерігати за результатом кваліфікації корупційних кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті зі спеціальним суб'єктом, і в багатьох інших випадках [30].

Таким чином, формула кваліфікації корупційних злочинів, вчинених службовими особами юридичних осіб публічного права, у співучасті із загальними суб'єктами кримінальних правопорушень, залежить, з одного боку, від того чи становлять ознаки службової особи юридичної особи публічного права виключну властивість конструкції базового складу відповідного злочинного посягання, а, з іншого, – від

того, чи впливають вони на суспільну небезпечність як самого виконавця злочинного посягання, так і ступінь тяжкості вчиненого ним у співучасті діяння.

3.2 Особливості покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності та застосування інших заходів кримінально-правового характеру.

Порушення визначених у КК України заборон неминує призводити до застосування щодо винних правопорушників різних за ступенем суворості заходів кримінально-правового характеру. Традиційне місце серед таких заходів займають каральні заходи кримінально-правового характеру – покарання як найбільш дієві та ефективні способи державного реагування. Однак навряд чи є переконливі аргументи щодо заперечення того факту, що завдання, які стоять перед кримінальним законодавством України, можуть бути досягнені не лише завдяки практиці покарання винних осіб, але й шляхом додаткового застосування інших альтернативних покаранню заходів кримінально-правового характеру, змістом яких є також примус. Це повною мірою стосуються й випадків порушення кримінально-правових заборон у сфері службової діяльності, зокрема у разі вчинення службовими особами юридичних осіб публічного права корупційних злочинів, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України. Нормативно-правове визначення у санкціях окремих з цих кримінально-правових заборон різних видів основних і додаткових покарань у відповідних межах та розмірах не позбавлене певних недоліків, якщо його оцінювати з позиції вироблених доктриною кримінального права правил побудови кримінально-правових санкцій. Не сприяють однаковому застосуванню суб'єктами правозастосовної діяльності й положення щодо законодавчої регламентації у Загальній частині КК України окремих видів інших заходів кримінально-правового характеру за вчинення цих злочинів, зокрема спеціальної конфіскації та заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. У зв'язку з цим, дослідження кримінально-правових наслідків вчинення корупційних злочинів службовою особою юридичної особи публічного права у вигляді різних за ступенем

суворості покарань та інших заходів кримінального-правового характеру є цікавим не лише з теоретичної, але й з практичної точки зору.

Як вже зазначалось прямо або опосередковано до розроблення питань, пов'язаних з кримінальною відповідальністю, долучалися багато українських учених, серед яких, зокрема, Ю.В. Баулін, П.С. Берзін, О.П. Горох, В.К. Грищук, Т.А. Денисова, О.О. Дудоров, В.П. Ємельянов, О.О. Житний, З.А. Загинеї-Заболотенко, О.О. Кваша, О.В. Козаченко, В.Н. Кубальський, В.М. Куц, А.В. Ландіна, М.І. Мельник, В.О. Меркулова, А.А. Музика, В.О. Навроцький, М.І. Панов, П.П. Сердюк, Є.Л. Стрельцов, Є.О. Письменський, М.І. Хавронюк, П.В. Хряпінський, А.М. Ященко та інші дослідники. Напрацювання цих авторів мають істотну теоретичну й практичну цінність, адже саме вони сформували концептуальну основу для розуміння сутності та змісту кримінальної відповідальності. У цьому контексті зазначені наукові підходи власне і становлять підґрунтя для подальшого аналізу особливостей покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності та зазнавання такою особою інших заходів кримінально-правового характеру.

У зв'язку з цим, зазначимо, що попереджувальна функція кримінального закону дозволяє розуміти кримінальну відповідальність з позиції санкції кримінально-правової норми або статті ОЧ КК України. Ю. В. Баулін, будучи фундатором цієї концепції, справедливо зазначає, що санкція кримінально-правової норми включає в себе не тільки відповідну частину статті ОЧ КК (санкцію статті), а й весь комплекс нормативних приписів щодо покарання, передбачених в Загальній частині КК України. Тобто, правовою формою законодавчо визначеної кримінальної відповідальності є санкція кримінально-правової норми, де гіпотезою виступають ознаки певного виду протиправного посягання. Таким чином, на думку вченого, кримінальну відповідальність як санкцію кримінально-правової норми можна визначити як передбачене Кримінальним кодексом обмеження прав і свобод особи, якому вона може бути піддана у майбутньому у разі вчинення нею кримінального правопорушення [11, с. 26-27]. Саме передбаченість у санкції заборонної кримінально-правової норми відповідного виду та розміру покарання певною мірою

є тим стримуючим фактором, завдяки якому схильні до вчинення кримінальних правопорушень особи не вчиняють взагалі або не вчинятимуть певні кримінальні правопорушення у майбутньому. До речі, власне цей аспект і дозволяє на думку Ю. В. Бауліна та його послідовників [11, с. 35; 155] виділяти «потенційну» кримінальну відповідальність, яка нічого спільного не має з так званою «позитивною» кримінальною відповідальністю, на існування якої також наполягають окремі вітчизняні дослідники [212; 105], з чим погодитися ми не можемо, оскільки у такому разі випливає алогічний висновок, згідно з яким людина несе відповідальність, за те, що вона ще не вчиняла.

Отже, розуміння кримінальної відповідальності з позиції санкції кримінально-правової норми повною мірою стосується й тих покарань, що визначені у санкціях кримінально-правових норм, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України.

У контексті цього, хотілося би зазначити, що нормативно-правове визначення у санкціях окремих з цих кримінально-правових заборон різних видів основних і додаткових покарань у відповідних межах та розмірах не позбавлене певних недоліків, якщо його оцінювати з позиції вироблених доктриною кримінального права правил побудови кримінально-правових санкцій. Не сприяють однаковому застосуванню суб'єктами правозастосовної діяльності й положення щодо законодавчої регламентації у Загальній частині КК України окремих видів інших заходів кримінально-правового характеру за вчинення цих злочинів, зокрема спеціальної конфіскації та заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. У зв'язку з цим, дослідження кримінально-правових наслідків вчинення корупційних злочинів службовою особою юридичної особи публічного права у вигляді різних за ступенем суворості покарань та інших заходів кримінально-правового характеру є цікавим не лише з теоретичної, але й з практичної точки зору.

Як уже було зазначено одним із традиційних кримінально-правових наслідків вчинення корупційних злочинів службовою особою юридичної особи публічного права є зазнавання винними різних за ступенем суворості основних і додаткових видів покарань, які є елементами визначеної у ст. 51 і 52 КК України системи покарань.

На законодавчому рівні покарання визначається як захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду, що набрав законної сили, до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого (ч. 1 ст. 50 КК України). Отже, змістом будь-якого виду покарання як карального заходу кримінально-правового характеру є обмеження прав і свобод засудженого, що має індивідуальний (особистий) характер [113, с. 112-113; 173, с. 174-183].

Аналіз санкцій ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України дозволяє виділити наступні види основних і додаткових покарань, які можуть бути застосовані до службових осіб юридичних осіб публічного права:

- 1) штраф: а) ч. 1 ст. 368 КК України – у розмірі від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – нмдг); б) ч. 1 ст. 369 КК – від однієї тисячі до чотирьох тисяч нмдг;
- 2) пробаційний нагляд: а) ч. 1 ст. 364 КК України – на строк до трьох років; б) ч. 1 ст. 368 КК – на строк до трьох років;
- 3) обмеження волі: а) ч. 1 ст. 364 КК України – строком до трьох років; б) ч. 1 ст. 369 КК – на строк від двох до чотирьох років;
- 4) позбавлення волі без призначення будь-якого додаткового покарання: а) ч. 1 ст. 369 КК України – на строк від двох до чотирьох років;
- 5) позбавлення волі з обов'язковим або альтернативним призначенням додаткового покарання: а) у ч. 1 ст. 364 КК України – на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, із штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти нмдг; б) ч. 2 ст. 364 КК України – на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, зі штрафом від п'ятисот до однієї тисячі нмдг; в) ч. 1 ст. 368 КК України – на строк від двох до чотирьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років; г) ч. 2 ст. 368 КК України – на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років; г) ч. 3 ст. 368 КК України – на строк від п'яти до

десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна; д) ч. 4 ст. 368 КК України – на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна; е) ч. 1 ст. 368⁵ КК України – на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років; є) ч. 2 ст. 369 КК України – на строк від трьох до шести років із штрафом від п'ятисот до однієї тисячі нмдг, з конфіскацією майна або без такої; ж) ч. 3 ст. 369 КК України – на строк від чотирьох до восьми років з конфіскацією майна або без такої; з) ч. 4 ст. 369 КК України – на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої [203, с. 77-78; 107].

Покарання у виді штрафу нормативно визначено у ст. 53 КК України. Згідно з цією статтею штраф – це захід примусу, що полягає в обмеженні права власності особи на певну суму грошових засобів, яка вчинила кримінальне правопорушення, шляхом застосування судом за вироком суду до такої особи грошового стягнення на користь державного бюджету України [174, с. 9]. Штраф як захід примусу слід відрізняти від штрафу – також заходу примусу, але некарального характеру, що може бути застосований щодо юридичних осіб у випадку вчинення їх уповноваженими особами певних видів кримінальних правопорушень [262].

Покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що належить до так званих змішаних різновидів покарань, полягає у встановленні обвинувальним вироком суду заборони засудженому обіймати певну посаду або займатись певним видом діяльності на визначений строк. У такий спосіб обмежується право особи на працю, зайняття службовою, професійною або іншою діяльністю [156, с. 160].

Покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються (ч. 1 ст. 59 КК України).

Покарання у виді пробаційного нагляду полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства (ч. 1 ст. 59¹ КК України).

Покарання у виді обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці та призначається судом у межах від одного до п'яти років (ст. 61 КК України).

Покарання у виді позбавлення волі на певний строк нормативно визначено у ст. 63 КК України та полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу та зазнаванні правових обмежень судимості [172, с. 207-219].

Таким чином, можна дійти висновку, що *система каральних заходів кримінально-правового характеру службових осіб юридичних осіб публічного права за вчинення корупційних злочинів, може бути представлена такими видами покарань, як: 1) штраф; 2) пробаційнийгляд; 3) обмеження волі; 4) позбавлення волі без призначення будь-якого додаткового покарання; 5) позбавлення волі з обов'язковим або альтернативним призначенням додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, конфіскації майна або штрафу.*

Законодавча регламентація згаданих покарань в санкціях окремих з цих заборон не може не викликати зауважень з точки зору вироблених доктриною кримінального права правил побудови кримінально-правових санкцій. Наприклад, у конструюванні санкцій ч. 1-4 ст. 368 і ч. 1-4 ст. 369 КК України, не взято до уваги характер і ступінь суспільної небезпечності передбачених в диспозиції цих статей протиправних посягань, а також особливостей суб'єкта цих злочинів [95, с. 290; 161, с. 9]. Подібний висновок впливає з того, що ступінь суспільної небезпечності злочину, передбаченого ст. 369 КК України, вочевидь є меншим від ступеня суспільної небезпечності злочину, передбаченого ст. 368 КК України. Це, до речі, прямо засвідчено видом і розміром основного покарання, визначеного у санкціях ч. 4 ст. 368

і ч. 4 ст. 369 КК України, загроза застосування якого є орієнтиром для констатація надзвичайно особливо кваліфікованих різновидів цих злочинних посягань. Натомість суспільна небезпечність простих та кваліфікованих різновидів цих злочинів, з одного боку, є, чомусь, однаковою, а, з іншого, – навпаки суспільна небезпечність злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369 КК України, є більш суворою, ніж злочину, передбаченого ч. 2 ст. 368 КК України. Негативним наслідком пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі може бути покарання у виді конфіскації майна (ч. 2 ст. 369 КК України), чого не передбачено у випадку прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ч. 2 ст. 368 КК України).

Крім того, зважаючи на те, що ступінь суспільної небезпечності злочину, передбаченого ст. 369 КК України, є меншим від ступеня суспільної небезпечності злочину, передбаченого ст. 368 КК України, у конструюванні санкцій кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 369 КК України, можна також спостерігати певну непослідовність у визначенні видів покарань, тобто відступ від загального правила щодо побудови санкцій, згідно з яким покарання розміщуються від менш до більш суворого [95, с. 290]. До прикладу, одночасно зі штрафом та позбавленням волі у санкції ч. 1 ст. 368 КК України альтернативно визначається основне покарання у виді пробаційного нагляду на строк до трьох років. Однак, у санкції ч. 1 ст. 369 КК України одним із можливих видів основних покарань поряд зі штрафом та позбавленням волі передбачено обмеження волі на строк від двох до чотирьох років. Згідно зі ст. 51 КК України обмеження волі є більш суворим видом покарання відносно пробаційного нагляду. Тож, можна дійти висновку, що за вчинення за своєю суттю менш суспільно небезпечного діяння, особа може зазнати більш суворого покарання. У зв'язку з цим, навряд чи відповідатиме принципу справедливості кримінального права така загальна ситуація, коли, скажімо, цивільна особа внаслідок надання неправомірної вигоди службовій особі юридичної особи публічного права буде зазнавати покарання у виді обмеження волі на строк до чотирьох років, а, відповідно, ця службова особа, внаслідок одержання цієї неправомірної вигоди, – покарання у виді пробаційного нагляду на строк до трьох років.

Нарешті, згадані положення закону яскраво засвідчують неузгодженість санкцій в простих, кваліфікованих, особливо та надзвичайно особливо кваліфікованих складах злочинів. У теорії кримінального права таким, що пройшло випробування часом, є правило, згідно з яким максимальна межа санкції за вчинення діяння, ознаки якого визначені у простому складі злочину, повинна бути одночасно мінімальною межею санкції за вчинення того ж діяння у кваліфікованому складі; 2) максимальна межа санкції за вчинення діяння, що входить у кваліфікованому складі злочину, повинна бути одночасно мінімальною межею санкції за вчинення того ж діяння в особливо кваліфікованому складі. Це стосується як меж основних, так і додаткових видів покарань [95, с. 290; 161, с. 9].

Натомість, зі змісту ст. 364 КК України випливає, що мінімум додаткового покарання у виді штрафу у кваліфікованому складі злочину (ч. 2 ст. 364 КК України – п'ятисот нмдг), є значно меншим від максимально встановленої межі штрафу для простого складу цього злочину (ч. 1 ст. 364 КК України – семисот п'ятдесяти нмдг). У зв'язку з цим, призначене додаткове покарання за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 364 КК України, може бути більш суворим, ніж за вчинення цього ж діяння в його кваліфікованому різновиді (ч. 2 ст. 364 КК України).

Зміст ст. 368 КК України засвідчує, що мінімум основного покарання у виді позбавлення волі у кваліфікованому складі злочину (ч. 2 ст. 368 КК України – три роки), є на один рік меншим від максимально встановленої межі для основного складу цього злочину (ч. 1 ст. 368 КК України – чотири роки). Як і у попередньому прикладі це свідчить про те, що призначене основне покарання за вчинення злочину, ознаки якого входять у простий склад, може бути більш суворим, ніж за вчинення цього ж діяння в його кваліфікованому різновиді. Мінімум основного покарання у виді позбавлення волі у особливо кваліфікованому складі злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України (п'ять років), є меншим від максимально встановленої межі для кваліфікованого складу цього злочину (ч. 2 ст. 368 КК України – шість років). Мінімум основного покарання у виді позбавлення волі у надзвичайно особливо кваліфікованому складі злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України (вісім років),

є меншим від максимально встановленої межі для особливо кваліфікованого складу цього злочину (ч. 3 ст. 368 КК України – десять років).

Схожа ситуація щодо визначення покарання й у ст. 369 КК України, зі змісту якої випливає, що мінімум основного покарання у виді позбавлення волі у кваліфікованому складі злочину (ч. 2 ст. 369 КК України – три роки), є на один рік меншим від максимально встановленої межі для основного складу цього злочину (ч. 1 ст. 369 КК України – чотири роки). Мінімум основного покарання у виді позбавлення волі у особливо кваліфікованому складі злочину, передбаченого ч. 3 ст. 369 КК України (чотири роки), є меншим від максимально встановленої межі для кваліфікованого складу цього злочину (ч. 2 ст. 369 КК України – шість років). Мінімум основного покарання у виді позбавлення волі у надзвичайно особливо кваліфікованому складі злочину, передбаченого ч. 4 ст. 369 КК України (п'ять років), є меншим від максимально встановленої межі для особливо кваліфікованого складу цього злочину (ч. 3 ст. 369 КК України – вісім років).

Таким чином, невідповідність видів і розмірів покарань, визначених у санкціях ст. ст. 364, 368, 369 КК України, вищенаведеним принципам побудови кримінально-правових санкцій може бути усунута за рахунок уточнення відповідних законодавчих положень на законодавчому рівні. Такі уточнення можуть мати наступний вигляд:

«Стаття 364. Зловживання владою або службовим становищем

1. , –

карається пробаційним наглядом на строк до трьох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, із штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. ... , –

карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, зі штрафом від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 368. *Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою*

1. ... , –

карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян **або обмеженням волі на строк до двох років** або позбавленням волі **на той самий строк**, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. ... , –

карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, **з конфіскацією майна або без такої.**

3. ... , –

карається позбавленням волі на строк від **семи** до **десяти** років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна.

4. ... , –

карається позбавленням волі на строк від **одинадцяти** до **чотирнадцяти років** з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна.

Стаття 369. *Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі*

1. ... , –

караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян **або пробаційним наглядом на строк до трьох років** або обмеженням волі **на строк до двох років**, або позбавленням волі на той самий строк.

2. ... , –

караються позбавленням волі на строк від **трьох** до шести років із штрафом від **п'ятисот** до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, з конфіскацією майна або без такої.

3. ... , –

караються позбавленням волі на строк від семи до дев'яти років з конфіскацією майна або без такої.

4. ..., –

караються позбавленням волі на строк від десяти до тринадцяти років з конфіскацією майна або без такої.».

Охоронна функція закону про кримінальну відповідальність дозволяє вести мову про так звану негативну (ретроспективну) кримінальну відповідальність, тобто про відповідальність за раніше вчинене кримінальне правопорушення. Тут необхідно відзначити, що єдиного розуміння змісту негативної (ретроспективної) кримінальної відповідальності не існує. Водночас у різних своїх репрезентаціях більшість авторів сходиться у тому, що з об'єктивної сторони сутність кримінальної відповідальності полягає у засудженні особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, обвинувальним вироком, із зазнаванням певних обмежень, позбавлень або заборон чи без такого, а із суб'єктивної – в емоційно-психічному переживанні такого засудження особою [123, с. 54; 126, с. 16; 260, с. 187-190; 103, с. 17; 55, с. 292].

З цього приводу А. М. Ященко зазначає, що «під кримінальною відповідальністю за вчинення зокрема корупційного злочину, передбаченого ст. 369 КК України, слід розуміти вимушене зазнавання фізичною особою державного осуду, а також примусу у формі різних за ступенем суворості основних і додаткових видів покарань (за ч. 1 – штрафу, обмеження волі або позбавлення волі; за ч. 2 – позбавлення волі із штрафом, з конфіскацією майна або без такої; за ч. 3 і 4 – позбавлення волі з конфіскацією майна або без такої) та (або) інших заходів кримінально-правового характеру (спеціальної конфіскації; судимості), узгоджених у тому числі сторонами угоди про визнання винуватості, визначених в обвинувальному вирокі суду і покладених на таку особу з моменту набрання ним чинності.» [263, с. 129].

Вже із наведеного можна дійти висновку, що негативна (ретроспективна) кримінальна відповідальність покладається судом на винну особу. Її покладання зазвичай здійснюється із дотриманням принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання, як важливого елемента такої відповідальності. Типовим видом індивідуалізації судом кримінальної відповідальності за вчинення

злочинів, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, є винесення обвинувального вироку, призначення винній особі певного виду і міри покарання, із урахування загальних та спеціальних засад його призначення, та реальне відбування такого призначеного покарання [11, с. 29].

Аналіз статистичних показників щодо осіб, притягнутих протягом 2016-2025 рр. до кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, свідчить про суттєву диференціацію негативної (ретроспективної) кримінальної відповідальності винних осіб. Зокрема:

1) за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України, простежується відносно помірна кількість випадків призначення реального позбавлення волі. Значна частка осіб була звільнена від покарання (47 випадків), що свідчить про поширеність застосування інститутів звільнення від відбування покарання або інших форм пом'якшення відповідальності. Водночас застосовувалися види покарання, не пов'язані з позбавленням волі: арешт, штраф, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, позбавлення права обіймати посади (рис. 3.10). Це дозволяє зробити висновок про відносну гнучкість судової практики щодо цього складу злочину.

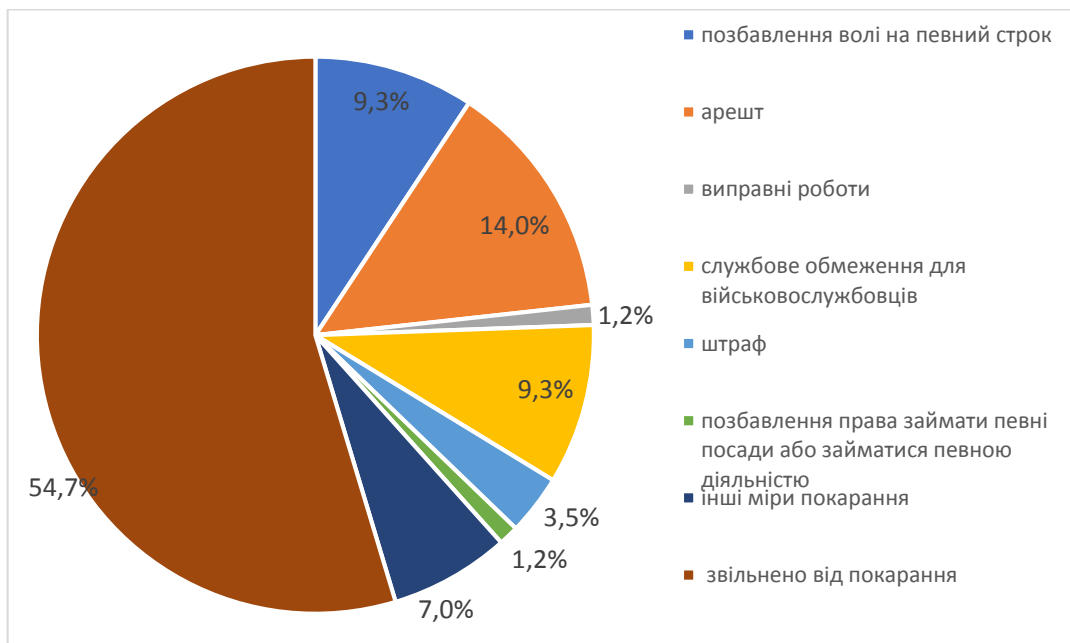

Рис.3.10. Структура судимості (за видами покарань) зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) протягом 2016-2025 років

2) за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, статистичні дані свідчать про домінування штрафу як основного виду покарання (1008 випадків), що значно перевищує кількість призначення покарання у виді позбавлення волі (107 випадків) або арешту (55 випадків). Також фіксується 91 випадок звільнення від покарання. Такий розподіл може свідчити про орієнтацію судової практики на фінансові санкції як ключовий інструмент реагування на злочини, пов'язані з неправомірною вигодою, що ілюструє наведена нижче діаграма (рис. 3.11).

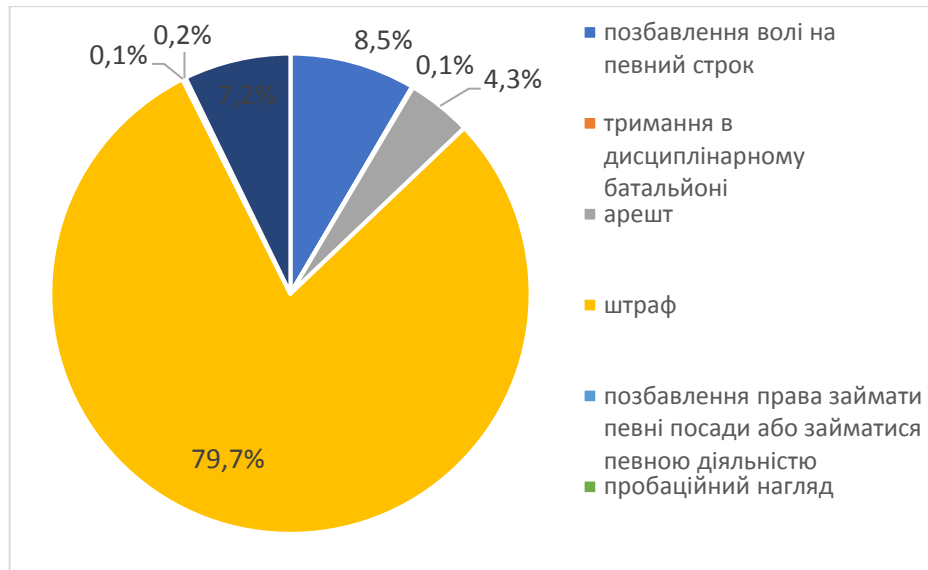

Рис.3.11. Структура судимості (за видами покарань) прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) протягом 2016-2025 років

3) щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 368¹, 368², 368⁵ КК України, статистичні показники є вкрай незначними (1 випадок громадських робіт та 10 випадків штрафу), що може бути зумовлено як обмеженою кількістю вироків, так і специфікою доказування незаконного збагачення (рис. 3.12).

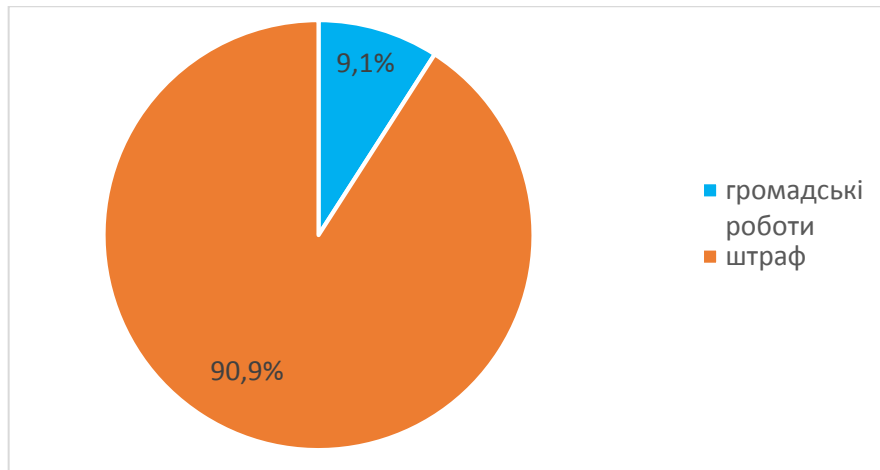

Рис.3.12. Структура судимості (за видами покарань) незаконного збагачення (ст. 368⁵ КК України) протягом 2016-2025 років

4) нарешті, найбільш показовими є статистичні дані щодо кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369 КК України (рис. 3.13). Переважна більшість випадків пов'язана з призначенням штрафу (6708 випадків), що істотно перевищує застосування покарання у виді позбавлення волі (151 випадок) або обмеження волі (49 випадків). Наявні також 43 випадки звільнення від покарання. Отже, можна констатувати, що у практиці притягнення до відповідальності за надання неправомірної вигоди превалює фінансова модель реагування, тоді як ізоляційні заходи застосовуються значно рідше:

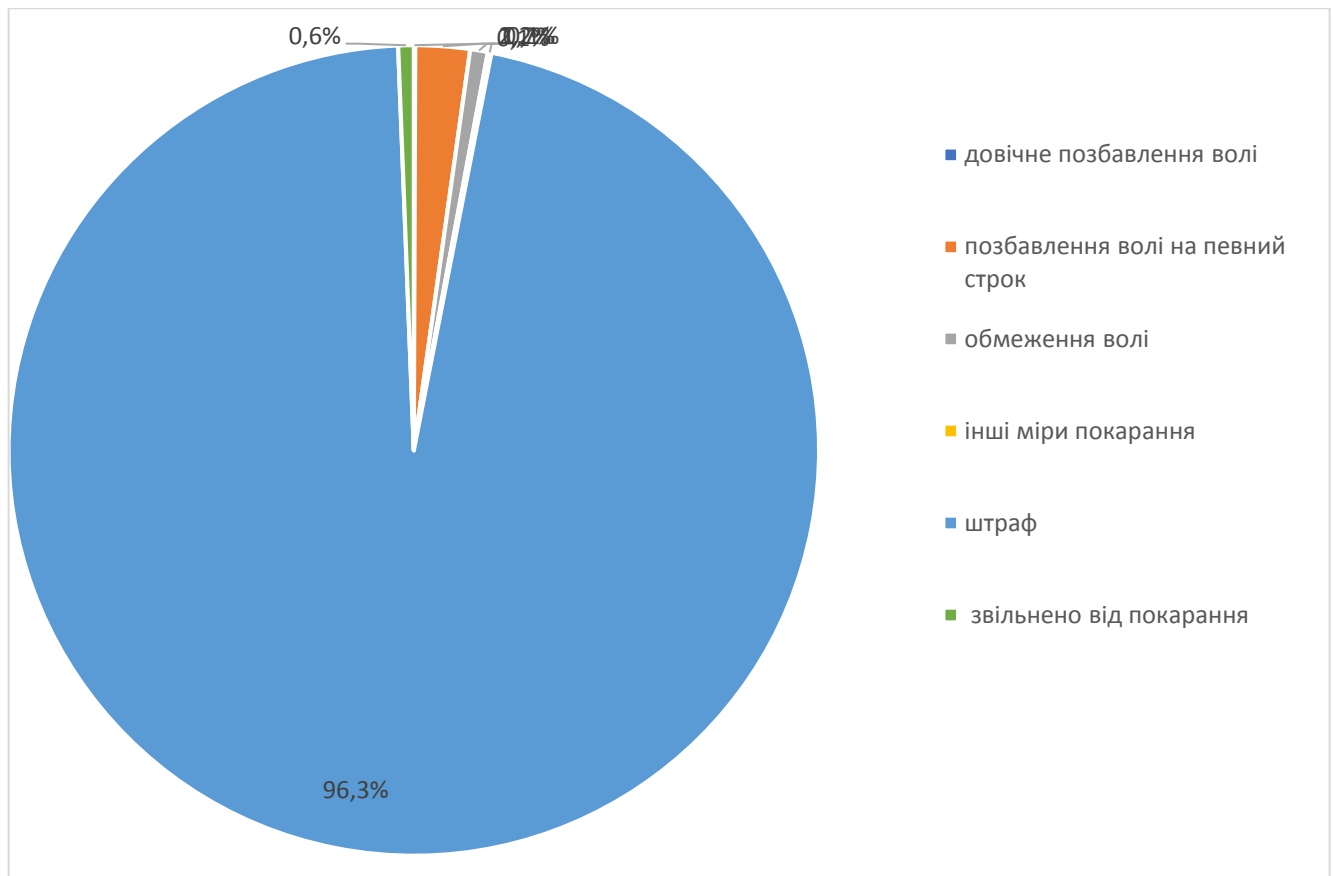

Рис.3.13. Структура судимості (за видами покарань) пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) протягом 2016-2025 років

Крім того, як ми вже зазначали на початку цього підрозділу покарання не є єдиним способом державного реагування на випадки вчинення протиправних посягань. Тож, одночасно з покаранням в межах негативної (ретроспективної) кримінальної відповідальності негативним наслідком вчинення згаданих корупційних злочинів у сфері службової діяльності, а саме тих, у санкції яких передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі нмдг, є спеціальна конфіскація [203, с. 82].

Спеціальна конфіскація належить до інших заходів кримінально-правового характеру. Причому вона може бути застосована не лише щодо фізичних осіб – службових осіб юридичних осіб публічного права на підставі ст. 96¹, ч. 1-3, 5 ст. 96² КК України, але й щодо юридичних осіб причетних за підкуп іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях (ч. 4 ст. 96² КК України). У такому разі за загальним правилом спеціальна конфіскація застосовується одночасно із заходами

кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб на підставі положень розділу XIV¹ Загальної частини КК України. В останньому випадку доречно звернути увагу на таке.

Окремі вітчизняні дослідники, зокрема, Крижановський М.В. та Ященко А.М., «...під заходами кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб розуміють передбачені КК України засоби впливу, що не є покаранням, але тягнуть негативні для юридичної особи наслідки майнового чи організаційно-правового характеру у випадку вчинення уповноваженою особою юридичної особи від імені та/або в інтересах такої юридичної особи будь-якого з кримінальних правопорушень, передбачених ст. 96³ КК України.» [102, с. 151-152].

Аналізуючи проблеми реалізації норм інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, З. А. Загинеї-Заболотенко зазначає, що в усіх без винятку проаналізованих нею нечисельних виразах такі заходи, з огляду на приписи ст. 96⁴ КК України, застосовувалися до юридичних осіб приватного права, що є цілком обґрунтованим та процесуально здійсненим як на етапі кримінального провадження, так і під час виконання судового рішення [63, с. 142].

У контексті визначення категорій юридичних осіб, до яких можуть застосовуватися визначені у розділі XIV¹ Загальної частини КК України заходи кримінально-правового характеру, необхідно зупинитися на таких положеннях.

Ознайомлення зі змістом положень п. 1 і 2 ч. 1 ст. 96³ КК України дозволяє попередньо констатувати, що заходи кримінально-правового характеру щодо юридичної особи публічного права можуть бути застосовані у випадку: а) вчинення уповноваженою службовою особою юридичної особи публічного права від імені та в інтересах такої юридичної особи злочину, передбаченого ст. 369 КК України; б) незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення особою злочину, передбаченого ст. 369 КК України. При цьому, у випадках визначених у п. 1-4 ч. 2 ст. 96³ КК України, тобто у разі підкупу службовою особою юридичної особи публічного права іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях, заходи кримінально-правового

характеру щодо такої юридичної особи можуть бути застосовані незалежно від притягнення до кримінальної відповідальності службової особи за вчинення суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого ст. 369 КК України. Тут доречно наголосити на тому, що саме вказана особливість процедури застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб вочевидь лише сприятиме їх ширшому застосуванню порівняно з наявною сучасною судовою практикою, адже не випадково З. А. Загинеї-Заболотенко констатує, що вкрай незначна практика застосування в Україні заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб після їх інкорпорації до кримінального законодавства обумовлена у першу чергу тим, що провадження щодо юридичної особи перебуває у прямій процесуальній залежності від кримінального провадження щодо її уповноваженої особи [63, с. 145; 64, с. 53].

Водночас положення абз. 1 ч. 1 ст. 96⁴ КК України начебто спростовують подібний попередній висновок, оскільки законодавчими приписами цієї статті встановлено, що заходи кримінально-правового характеру, у випадках, передбачених пунктами 1 і 2 ч. 1 ст. 96³ КК України, не можуть бути застосовані судом до юридичних осіб публічного права, а саме: державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, організацій, створених ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій. Подібні законодавчі приписи окремі дослідники відносять до обставин, що унеможливають застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб [104, с. 369-370].

Тут також слід звернути увагу на те, що зі змісту абз. 2 ч. 1 ст. 96⁴ КК України випливає, що заходи кримінально-правового характеру у випадках, передбачених ч. 2 ст. 96³ КК України щодо вчинення суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого ст. 369 КК України, не можуть бути також застосовані до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, фондів загальнообов'язкового державного соціального

страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, які є юридичними особами публічного права, але не виключається можливість їх застосування щодо суб'єктів публічного права, тобто потенційно можливих інших різновидів юридичних осіб публічного права.

У зв'язку з цим, для цілей застосування вказаних положень кримінального законодавства України важливе значення має розуміння поняття суб'єкта публічного права та їх видів, а також поняття юридичної особи публічного права, про що вже велася мова у попередніх підрозділах дисертаційного дослідження, та їх різновидів [203, с. 83].

У юридичній літературі вказані питання є чи не одними із найскладніших, оскільки важко віднайти будь-яку менш або більш усталену позицію з їх висвітлення. Не заглиблюючись до аналізу різних точок зору з цього приводу, зазначимо, що окремі дослідники до суб'єктів публічного права пропонують відносити державу в цілому та державні органи (у тому числі без статусу юридичної особи, наприклад: територіальні органи центрального органу виконавчої влади, що реалізують державну митну політику та центральні органи виконавчої влади, що реалізують державну податкову політику), що є складовою частиною механізму держави, а також будь-яку особу приватного права, яка здійснює повноваження державного органу [31, с. 18]. Іншими словами, суб'єктами публічного права є юридичні особи публічного права, тобто органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонди гарантування вкладів фізичних осіб, але виключно ними вони не вичерпуються.

Отже, з приводу поняття юридичної особи публічного права ще раз наголосимо, що, виходячи з приписів примітки до ст. 364 КК України, до юридичних осіб публічного права належать юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства. Це означає, що у даному випадку йдеться про так званих корпоративних юридичних осіб приватного права, в яких

державна чи комунальна частка статутного фонду перевищує 50 % або держава має вирішальний вплив на діяльність таких юридичних осіб.

Таким чином, у разі вчинення службовою особою злочину, передбаченого ст. 369 КК України, з урахуванням особливостей, визначених у п. 1 і 2 ч. 1 ст. 96³ КК України, заходи кримінально-правового характеру щодо юридичної особи публічного права, а точніше ті з них, які передбачені ст. 96⁷ «Штраф, що накладається на юридичну особу» і ст. 96¹⁰⁻¹ «Додаткові (нефінансові) заходи кримінально-правового характеру» КК України, можуть бути застосовані лише щодо тієї юридичної особи публічного права, яка *не повністю*, тобто не на 100 % утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій, або до корпоративних юридичних осіб приватного права, в яких державна чи комунальна частка статутного фонду перевищує 50 % або держава має вирішальний вплив на діяльність таких юридичних осіб.

До прикладу, поліція охорони, яка на договірних засадах здійснює охорону фізичних осіб та об'єктів права державної, комунальної і приватної власності, як відомо, утримується за рахунок коштів, отриманих за надання послуг із безпеки та охорони відповідно до укладених договорів. У зв'язку з цим, саме до такою юридичної особи публічного права й потенційно можливе застосування заходів кримінально-правового характеру за наявності передбачених законом підстав.

Крім того, у випадках вчинення службовою особою злочину, передбаченого ст. 369 КК України, з урахуванням особливостей, визначених у п. 1-4 ч. 2 ст. 96³ КК України, зазначені заходи кримінально-правового характеру, незалежно від притягнення до кримінальної відповідальності службової особи, можуть бути застосовані лише до тих суб'єктів публічного права, які належать до юридичних осіб приватного права, але здійснюють повноваження державних органів. Виключно саме у разі підкупу іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях одночасно з тими заходами кримінально-правового характеру, які можуть бути застосовані щодо таких юридичних осіб – суб'єктів публічного права, до останніх додатково може бути застосована спеціальна конфіскація як інший захід кримінально-правового характеру.

А. М. Ященко, який у певному сенсі акумулює різні підходи щодо визначення інших заходів кримінально-правового характеру [55, с. 297-298; 38, с. 15; 90, с. 345–346], пропонує під останніми розуміти передбачені кримінальним законом відмінні від покарання примусові, заохочувальні або такі, що засновані на гуманістичних засадах та недоцільності здійснення подальшого кримінального провадження дії, що застосовуються судом до фізичної або юридичної особи у разі вчинення кримінального правопорушення або причетності до його вчинення, а також суспільно небезпечного діяння чи діяння, зовні схожого з кримінальним правопорушенням [261, с. 147].

Це надає підстави для твердження, що відмінними від покарання іншими заходами кримінально-правового характеру як можливими правовими наслідками корупційних злочинів, вчинених службовими особами юридичних осіб публічного права, можуть бути не лише згадані кримінально-правові заходи, засновані на примусі, але також й заходи, засновані на недоцільності здійснення подальшого кримінального провадження. Останні знаходять своє втілення у звільненні від кримінальної відповідальності (ст. 49 КК України) або звільненні від покарання (ч. 5 ст. 74 КК України) у зв'язку із закінченням строків давності, а також у звільненні від відбування покарання у зв'язку із закінчення строків давності виконання обвинувального вироку (ст. 80 КК України), аналіз яких виходить за межі даного дослідження і обов'язково стане предметом наших подальших наукових розвідок.

Серед інших заходів кримінально-правового характеру, які у випадку їх застосування призводять до позитивних кримінально-правових наслідків, є звільнення від кримінальної відповідальності або звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК України). Ці заходи кримінально-правового характеру можуть бути реалізовані як в межах, так і поза межами негативної (ретроспективної) кримінальної відповідальності.

Таким видам звільнення за вчинення згаданих протиправних посягань можуть підлягати переважно службові особи юридичних осіб публічного права, за виключенням хіба, що випадків вчинення злочину, передбаченого ст. 369 КК України,

оскільки суб'єктом його вчинення додатково може бути визнана будь-яка фізична особа, яка досягла 16-річного віку.

Крім того не можна не звернути увагу на те, що окремим кримінально-правовим наслідком вчинення службовою особою юридичної особи злочину, передбаченого ст. 369 КК України, у зв'язку з закінченням строків давності може бути звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру (ст. 96⁵ КК України), зокрема тих, що передбачені ст. 96⁷, 96¹⁰⁻¹ КК України.

Аналіз приписів ч. 1 ст. 96⁴ КК України дозволяє стверджувати, що звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у випадку вчинення службовою особою злочину, передбаченого ст. 369 КК України, можливе лише щодо таких суб'єктів публічного права:

1) юридичних осіб публічного права, які *не повністю* утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій. Особливістю такого звільнення є те, що його матеріально-правовою передумовою може бути лише вчинення уповноваженою службовою особою юридичної особи публічного права злочину, передбаченого ст. 369 КК України, від імені та в інтересах такої юридичної особи або незабезпечення виконання покладених на уповноважену особу юридичної особи публічного права обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення цього злочину. При цьому процесуальною умовою для звільнення юридичної особи публічного права від застосування заходів кримінально-правового характеру у цьому випадку обов'язково виступає одночасне звільнення службової особи від кримінальної відповідальності або покарання у зв'язку із закінченням строків давності на підставі ст. 49 та ч. 5 ст. 74 КК України;

2) юридичні осіб приватного права, але які здійснюють повноваження державних органів, тобто є окремим різновидом суб'єктів публічного права. Передумовою для звільнення цього суб'єкта публічного права від застосування заходів кримінально-правового характеру може бути вчинення уповноваженою службовою особою юридичної особи публічного права злочину, передбаченого ст. 369

КК України, з урахуванням особливостей, визначених у п. 1-4 ч. 2 ст. 96³ КК України. Особливістю звільнення у цьому випадку є те, що воно можливе незалежно від притягнення до кримінальної відповідальності службової особи або звільнення її від кримінальної відповідальності чи покарання у зв'язку із закінченням строків давності на підставі ст. 49 або ч. 5 ст. 74 КК України. Іншими словами, не потребується встановлення службової особи, дії або бездіяльності якої підпадають під ознаки цього протиправного діяння.

Слід також зазначити, що одночасно зі звільненням згаданих юридичних осіб як суб'єктів публічного права від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку з закінченням строків давності, до таких юридичних осіб має бути застосована спеціальна конфіскація як окремий інший захід кримінально-правового характеру. Його суть зводиться до безоплатного вилучення за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна, яке було предметом такої спеціальної конфіскації. Зокрема, спеціальна конфіскація застосовується до грошей, цінностей чи іншого майна юридичної особи, якщо воно:

- 1) було одержано внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння та/або є доходами, отриманими безпосередньо від використання такого майна;
- 2) призначалося (використовувалося) для фінансування або матеріального забезпечення суспільно небезпечного діяння, або винагороди за його вчинення;
- 3) було предметом зазначеного суспільно небезпечного діяння, крім майна, що повертається власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, – переходить у власність держави;
- 4) було використано як засіб вчинення суспільно небезпечного діяння, крім майна, що повертається власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про його незаконне використання (ч. 4 ст. 96² КК України) [107].

У зв'язку з цим, п. 5 ч. 2 ст. 96¹ КК України, згідно з яким спеціальна конфіскація застосовується на підставі ухвали суду про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, слід розуміти таким чином, що заходи кримінально-правового характеру – це не лише такі примусові заходи, але й заходи, що засновані на недоцільності здійснення подальшого кримінального провадження

щодо юридичної особи [201, с. 72]. До останніх, власне, й належить звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру (ст. 96⁵ КК України).

Висновки до третього розділу

1. Для з'ясування того, чи перебувала особа в статусі службової особи юридичної особи публічного права на момент вчинення корупційних злочинів, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, необхідно:

- у кожному кримінальному провадженні прискіпливо аналізувати ознаки службової особи юридичної особи публічного права, з урахуванням не лише положень кримінального законодавства, але й приписів підзаконних чи інших нормативно-правових актів або правових позицій Верховного Суду;

- всебічно встановлювати обсяг її повноважень, визначених нормативно-правовими актами, а також з'ясовувати можливості, обумовлені займаною посадою або наданими їй спеціальними повноваженнями;

- конкретно встановлювати, які службові повноваження або функції створювали можливість для вчинення інкримінованого кримінального правопорушення;

- з'ясовувати, чи були такі повноваження фактично реалізовані під час вчинення кримінального правопорушення та яким чином вони використовувалися з урахуванням обставин конкретної справи.

2. У питанні відмежування окремих складів корупційних злочинів, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, від інших кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, зокрема злочину, передбаченого ст. 367 КК України, а також розмежування деяких з них від складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190, ч. 2 ст. 191 КК України, у випадку їх вчинення службовими особами юридичних осіб публічного права, слід виходити з того, що ознаки службової особи юридичної особи публічного права мають важливе значення не лише для визначення статусу службової особи як спеціального суб'єкта відповідних кримінально-

протиправних посягань, але й зумовлюють зміст інших об'єктивних і суб'єктивних ознак складів злочинних посягань.

3. Відмежування злочинів, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, від інших кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, зокрема злочину, передбаченого ст. 367 КК України, а також розмежування деяких з них від складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190, ч. 2 ст. 191 КК України можна здійснювати за:

- суб'єктом: у ст. 368 КК України суб'єкт є службова особа (примітка 1 до ст. 364 КК України); у ст. 369 КК України, суб'єкт може бути як загальний (будь-яка осудна фізична особа, яка дає/обіцяє/пропонує неправомірну вигоду), так і спеціальний (службова особа юридичної особи публічного або приватного права);

- предметом посягання: для складу, передбаченого ст. 368 КК України, ним можуть бути як матеріальні блага, так і нематеріальні форми неправомірної вигоди (зокрема, пропозиція чи обіцянка її надання), тоді як предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368⁵ КК України, обмежується виключно матеріальними активами, роботами або послугами;

- об'єктивною стороною: способи вчинення істотно різняться: у ст. 190 КК України кримінально каране діяння здійснюється шляхом обману, зловживання довірою або використання родинних зв'язків, тоді як у ст. 368 КК України визначальним способом є використання службового становища.

- суб'єктивною стороною: формою вини: а) у ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369, 190, ч. 2 ст. 191 КК України – умисна форма вини; б) у ст. 367 КК України – необережна форма вини; в) у ст. 368 КК України мотивами є здійснення саме суб'єктом з використанням свого службового становища певних дій на користь надавача обіцянки, пропозиції або власне неправомірної вигоди; г) у ст. 368⁵ КК України результат – у вигляді надлишкових активів; у ст. 364 КК України мотив часто змішаний: корисливий, інший особистий інтерес, інколи – інтерес третіх осіб (родичів, афілійованих компаній), а у ст. 368 і 369 КК України суб'єктивна сторона характеризується виною у формі прямого умислу та наявності корупційного мотиву.

4. Формула кваліфікації корупційних злочинів, вчинених службовими особами юридичних осіб публічного права, у співучасті із загальними суб'єктами кримінальних правопорушень, залежить, з одного боку, від того чи становлять ознаки службової особи юридичної особи публічного права виключну властивість конструкції базового складу відповідного злочинного посягання, а, з іншого, – від того, чи впливають вони на суспільну небезпечність як самого виконавця злочинного посягання, так і ступінь тяжкості вчиненого ним у співучасті діяння.

5. Система каральних заходів кримінально-правового характеру службових осіб юридичних осіб публічного права за вчинення корупційних злочинів, може бути представлена такими видами покарань, як: 1) штраф; 2) пробаційний нагляд; 3) обмеження волі; 4) позбавлення волі без призначення будь-якого додаткового покарання; 5) позбавлення волі з обов'язковим або альтернативним призначенням додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, конфіскації майна або штрафу.

6. Нормативно-правова визначеність вказаних покарань в проаналізованих санкціях статей Особливої частини КК України не може не викликати зауважень з точки зору вироблених доктриною кримінального права правил побудови кримінально-правових санкцій. Зокрема, під час конструювання санкцій ч. 1-4 ст. 368 і ч. 1-4 ст. 369 КК України, законодавцем недостатньо враховано характер і ступінь суспільної небезпечності відповідних кримінальних правопорушень, а також специфіку їх суб'єкта. З огляду на те, що ступінь суспільної небезпечності злочину, передбаченого ст. 369 КК України, вочевидь є меншим від ступеня суспільної небезпечності злочину, передбаченого ст. 368 КК України, у конструюванні санкцій злочину, передбаченого ст. 369 КК України, простежується непослідовність у конструюванні санкцій, яка полягає у відступі від загальноприйнятого правила їх побудови, відповідно до якого види покарань мають розташовуватися у порядку зростання їх суворості. Нарешті, згадані положення закону яскраво засвідчують неузгодженість санкцій в простих, кваліфікованих, особливо та надзвичайно особливо кваліфікованих складах злочинів.

7. Одночасно з покаранням негативні правові наслідки вчинення окремих корупційних злочинів у сфері службової діяльності можуть проявлятися і в застосування щодо службової особи інших заходів кримінально-правового характеру, проявом яких є спеціальна конфіскація та звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 49 КК України) або звільнення від покарання (ч. 5 ст. 74 КК України) у зв'язку із закінченням строків давності, а також звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ст. 80 КК України).

8. Негативний кримінально-правовий наслідок може мати відношення не лише щодо службової особи як фізичної особи, але й щодо певних видів юридичних осіб, працівником яких така службова особа є, – а) юридичних осіб публічного права, що *не повністю* утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій; б) корпоративних юридичних осіб приватного права, в яких державна чи комунальна частка статутного фонду перевищує 50 % або держава має вирішальний вплив на діяльність таких юридичних осіб; в) суб'єктів публічного права, які належать до юридичних осіб приватного права, але здійснюють повноваження державних органів. До таких суб'єктів публічного права можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру у вигляді штрафу та тимчасових обмежень діяльності юридичної особи або тимчасових обмежень в отриманні прав та/або переваг (ст. 96⁷, 96¹⁰⁻¹ КК України), а також спеціальна конфіскація (ч. 4 ст. 96² КК України).

9. Кримінально-правові наслідки вчинення корупційних кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, що проявляються у різних формах звільнення від кримінально-правового обтяження у зв'язку з закінченням строків давності, можуть мати відношення не лише щодо фізичних осіб (службових осіб юридичних осіб публічного права), але й щодо юридичних осіб – суб'єктів публічного права: юридичних осіб публічного права, прирівняних до них юридичних осіб приватного права або юридичних осіб приватного права, які здійснюють повноваження державних органів. Такими кримінально-правовими

наслідками можуть бути звільнення від кримінальної відповідальності або покарання на підставі ст. 49 або ч. 5 ст. 74 КК України, а також звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру на підставі ст. 96⁵ КК України із застосуванням щодо майна юридичної особи спеціальної конфіскації (ч. 4 ст. 96² КК України).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає у дослідженні проблем кримінальної відповідальності та покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності, у результаті чого сформульовано ряд висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вирішення зазначеного завдання. Основні з них такі:

1.Проведений аналіз стану дослідження службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта злочину дозволив розподілити відповідний масив наукової інформації на групи: 1) присвячені кримінально-правовим та кримінологічним проблемам корупції, а також корупційній злочинності; 2) присвячені службовій особі як спеціальному суб'єкту злочину. Проведений аналіз наявних наукових джерел засвідчив відсутність комплексного дослідження, пов'язаного з розв'язанням теоретичних і практичних проблем кримінальної відповідальності та покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності.

Узагальнені та систематизовані напрацювання вітчизняних вчених-правників щодо кримінально-правового й кримінологічного дослідження корупції й корупційної злочинності. Констатовано відсутність комплексних специфікованих монографічних праць, присвячених всебічному та глибокому дослідженню службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності. Крім цього, більшість наукових розробок не враховують останньої модифікації антикорупційного законодавства України, військових, соціальних та політичних змін, які відбулися в житті країни і суспільства, а також змін у самій структурі корупційної мережі в умовах воєнного стану.

2.Відповідно до хронологічного формування вітчизняної кримінально-правової та антикорупційної політики виокремлено основні історичні періоди та етапи становлення службової особи юридичної особи публічного права в законодавстві України про кримінальну відповідальність за корупційні злочини у сфері службової

діяльності: 1) *звичаєвий* – від IX ст. – поч. XIV ст. (чіткої вказівки на спеціальний статус особи як службової не містилося, проте існували приписи відповідальності осіб, які виконували певні публічні функції); 2) *перехідний* – XIV –XVI ст. (поява документів, які були чинні на території України і передбачали відповідальність службових осіб); 3) *козацький* – з XVI ст. по XVIII ст. (нормативне закріплення засад кримінальної відповідальності спеціальних суб'єктів, обмеження використання владних повноважень і державного майна в особистих інтересах, формування ранніх антикорупційних механізмів у системі публічного управління); 4) *імперський* – з сер. XVIII ст. по поч. XX ст. (систематизація злочинів, які посягають на інтереси органів влади й перша офіційна згадка про службових осіб); 5) *радянський* – з поч. XX ст. по 1991 рр. (період визнання службовими (посадовими) особами лише осіб, які займали постійні чи тимчасові посади в будь-якій державній установі, підприємстві, а також в організації або об'єднанні, і на яких законом були покладені певні права, обов'язки та повноваження у здійсненні господарських, адміністративних, професійних та інших загальнодержавних функцій); 6) *незалежний* – з 24 серпня 1991 року по теперішній час, який складається із таких етапів: а) з 1991 по 1995 рр. (формування нормативно-правових засад антикорупційної діяльності); б) з 1995 по 2014 рр. (становлення кримінального законодавства та засад антикорупційної політики, гармонізованих із міжнародними стандартами; прийняття антикорупційного пакета законодавства й упровадження міжнародних критеріїв та методології оцінювання рівня корупції); в) з 2014 р. по теперішній час (імплементация положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у сфері антикорупційного законодавства, створення спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та формування сучасної кримінальної антикорупційної політики; диференціація відповідальності службових осіб, виділення декількох категорій, розмежування відповідальності службових осіб публічного та приватного права).

3. Визначено та надано науковий опис ознакам корупційного злочину у сфері службової діяльності: 1) суспільна небезпечність; 2) кримінальна протиправність; 3) наявність діяння, що має корупційний характер, зміст якого визначено у ст. 1 Закону

України «Про запобігання корупції» (2014 р.); 4) наявність спеціального суб'єкту, а саме особи, ознаки якої передбачені ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» (2014 р.); 5) караність; 6) спрямованість посягань на сферу службової діяльності.

4. Проведене дослідження ключових для формулювання дефініції понять, а також загальних і специфічних (ідентифікуючих) ознак корупційного злочину у сфері службової діяльності дало можливість визначити його як передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння, вчинене у процесі службової діяльності шляхом використання службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб або сприяння її одержанню, яке посягає на законне, належне й ефективне здійснення публічних або управлінських функцій.

5. У ширшому (кримінологічному) вимірі корупційні злочини у сфері службової діяльності слід розглядати як прояв дисфункції відповідних соціальних інститутів, тобто системи стійких зв'язків, норм і правил, що організовують соціальні практики з метою забезпечення потреб держави та суспільства. Саме в межах таких інститутів формується структура спонукальних мотивів людської взаємодії, зменшується рівень невизначеності соціальної поведінки, упорядковується діяльність суб'єктів публічної служби та забезпечується прогнозованість управлінських рішень. Вчинення корупційного злочину деформує цю інституційну структуру, замінюючи нормативно зумовлені моделі поведінки приватно-корисливими практиками, які суперечать публічному призначенню службової діяльності. У результаті службова діяльність втрачає свою соціальну функцію як механізм реалізації публічного інтересу та перетворюється на інструмент задоволення індивідуальних або групових інтересів, що є несумісним із природою публічної влади та принципами публічного права.

6. Запропоновано класифікувати досліджувані кримінальні правопорушення за ступенем вираженості їх корупційної спрямованості, виокремивши безумовно корупційні діяння, у яких така спрямованість впливає з усієї сукупності ознак складу, та умовно корупційні, для яких характерні ознаки корупційності, але мотив і мета не в кожному випадку мають корисливий характер. До корупційних злочинів у сфері

службової діяльності, що вчинюються службовими особами юридичних осіб публічного права, варто віднести ст. 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем», ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», ст. 368⁵ КК України «Незаконне збагачення», ст. 369 КК України «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі».

7. Дефініція, сформульована у п. 1 примітки до ст. 364 КК України, є підґрунтям для виокремлення, принаймні, двох категорій службових осіб юридичних осіб, орієнтованих на публічний сектор: 1) службових осіб юридичних осіб публічного права; та 2) службових осіб корпоративних юридичних осіб приватного права, в яких держава має понад 50% або вирішальний вплив на діяльність таких юридичних осіб.

8. Юридична особа публічного права є така юридична особа, яка утворюється виключно за розпорядчим актом суб'єкта публічної влади (Президента, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування) (ст. 81 ЦК України), а її порядок утворення та правовий статус визначаються Конституцією та законом. Отже, юридична особа публічного права: завжди створюється та діє на основі Конституції України та закону (законів) України; є носієм прав/обов'язків публічного характеру; за своїм походженням є публічно-правовим утворенням, оскільки утворюється на підставі розпорядчого акта Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим чи органу місцевого самоврядування та наділяється визначеними законодавством України повноваженнями державної влади; вона має особливе функціональне призначення, оскільки покликана забезпечувати реалізацію не приватних, а загальносупільних інтересів; її майнова база використовується для виконання визначених законом завдань, а не для одержання прибутку; створення здійснюється у спеціальному порядку за рішенням уповноваженого державного органу або шляхом її визнання таким органом; відповідальність за результати її діяльності має публічно-правову природу.

9. Посадова особа юридичної особи публічного права – це специфічна категорія службових осіб юридичних осіб публічного права, які у зв'язку із займаною посадою

на постійній або тимчасовій основі наділені повноваженнями щодо здійснення організаційно-розпорядчих та (або) адміністративно-господарських, а інколи і консультативно-дорадчих функцій.

10. Службова особа юридичної особи публічного права – це фізична особа, громадянин України, яка в юридичній особі публічного права на постійній або тимчасовій основі чи за спеціальним повноваженням здійснює функції представника публічної влади (держави або місцевого самоврядування), а також обіймає постійно чи тимчасово посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих та/або адміністративно-господарських, консультативно-дорадчих, контрольно-ревізійних чи реєстраційних функцій або виконує такі функції за спеціальним повноваженням.

11. До службових осіб юридичних осіб публічного права належать також особи, зазначені у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» у випадках, якщо вони здійснюють представницькі або виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські, консультативно-дорадчі або контрольно-ревізійні чи реєстраційні функції.

12. До змістовних ознак службової особи юридичної особи публічного права належать такі ознаки:

- це фізична особа, громадянин України;
- така особа в юридичній особі публічного права постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням здійснює функції представника публічної влади (держави або місцевого самоврядування);
- постійно або тимчасово обіймає посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих та/або адміністративно-господарських, консультативно-дорадчих, контрольно-ревізійних чи реєстраційних функцій;
- може виконувати організаційно-розпорядчі та/або адміністративно-господарські, консультативно-дорадчі, контрольно-ревізійні чи реєстраційні функції за спеціальним повноваженням;
- може здійснювати представницькі, організаційно-розпорядчі та/або адміністративно-господарські та інші згадані функції від імені та /або в інтересах юридичної особи публічного права;

- можуть ухвалювати та/або забезпечувати виконання обов'язкових рішень, а також вчиняти юридично обов'язкові дії стосовно осіб, які не перебувають з такою особою у службово-правових відносинах;

- такі особи одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;

- у випадках, прямо передбачених законодавством, така особа має право застосовувати заходи примусу;

- за наявності підстав можуть підлягати кримінальній відповідальності у випадках, передбачених ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, а у разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369 КК України, в інтересах та від імені юридичної особи публічного права обумовлювати застосування щодо такої юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, передбачених розділом XIV¹ Загальної частини КК України.

13.Проведений довгостроковий кримінологічний аналіз (2016-2025 рр.) дозволив встановити типові кримінологічні ознаки, притаманні службовим особам юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності. Встановлено, що стосовно всіх категорій досліджуваних злочинів майже всі особи є громадянами України, в переважній більшості – чоловіки (90,2%), у віці від 29 до 54 років (70,0%), більшість – із повною та базовою вищою освітою (43,4%), невисокий рівень рецидиву – частка осіб, які раніше вчиняли злочини та притягувались до кримінальної відповідальності – 5,6%. Частка групової складової виявлених службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності, становить 6,8%, з них у складі організованої групи або злочинної організації – 14,9%, у складі групи з міжрегіональними зв'язками – 0,3%.

14. Констатовано наявність деяких специфічних ознак, які істотно відрізняються залежно від виду вчинюваного злочину. Так, якщо освітній рівень виявлених осіб, які вчинили злочини за статтями 364, 368, 368⁵ КК України, є дуже високим (частка повної та базової вищої освіти становить 81,0%), то для осіб, які вчинили пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст.

369 КК України), аналогічний показник становить лише 21,4%. За зайнятістю осіб, які вчинили злочини за статтями 364, 368, 368⁵ КК України, найчастіше є працівниками правоохоронних органів (46,4%), з них найчисельнішу групу становлять працівники Національної поліції України (52,2%), Державної митної служби України (21,5%), Державної прикордонної служби України (11,5%). Вагомими є частки державних службовців (20,9 %) та посадових осіб місцевого самоврядування (11,4%). Щодо ж осіб, які вчинили пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України), домінуючою категорією є працездатні особи, які не працюють і не навчаються, та безробітні – 87,3%. Визначення специфічних соціально-демографічних, соціально-рольових і кримінально-правових характеристик досліджуваних осіб має теоретичне і практичне значення, оскільки сприяє подальшій типології таких осіб і розробці відповідної системи кримінально-превентивних специфікованих заходів, а також індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання.

15. Для з'ясування того, чи перебувала особа в статусі службової особи юридичної особи публічного права на момент вчинення корупційних злочинів, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, необхідно:

- у кожному кримінальному провадженні прискіпливо аналізувати ознаки службової особи юридичної особи публічного права, з урахуванням не лише положень кримінального законодавства, але й приписів підзаконних чи інших нормативно-правових актів або правових позицій Верховного Суду;
- всебічно встановлювати обсяг її повноважень, визначених нормативно-правовими актами, а також з'ясовувати можливості, обумовлені займаною посадою або наданими їй спеціальними повноваженнями;
- конкретно встановлювати, які службові повноваження або функції створювали можливість для вчинення інкримінованого кримінального правопорушення;
- з'ясовувати, чи були такі повноваження фактично реалізовані під час вчинення кримінального правопорушення та яким чином вони використовувалися з урахуванням обставин конкретної справи.

16.У питанні відмежування окремих складів корупційних злочинів, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, від інших кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, зокрема злочину, передбаченого ст. 367 КК України, а також розмежування деяких з них від складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190, ч. 2 ст. 191 КК України, у випадку їх вчинення службовими особами юридичних осіб публічного права, слід виходити з того, що ознаки службової особи юридичної особи публічного права мають важливе значення не лише для визначення статусу службової особи як спеціального суб'єкта відповідних кримінально-протиправних посягань, але й зумовлюють зміст інших об'єктивних і суб'єктивних ознак складів злочинних посягань.

17.Відмежування злочинів, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, від інших кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, зокрема злочину, передбаченого ст. 367 КК України, а також розмежування деяких з них від складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190, ч. 2 ст. 191 КК України можна здійснювати за:

-суб'єктом: у ст. 368 КК України суб'єкт є службова особа (примітка 1 до ст. 364 КК України); у ст. 369 КК України, суб'єкт може бути як загальний (будь-яка осудна фізична особа, яка дає/обіцяє/пропонує неправомірну вигоду), так і спеціальний (службова особа юридичної особи публічного або приватного права);

- предметом посягання: для складу, передбаченого ст. 368 КК України, ним можуть бути як матеріальні блага, так і нематеріальні форми неправомірної вигоди (зокрема, пропозиція чи обіцянка її надання), тоді як предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368⁵ КК України, обмежується виключно матеріальними активами, роботами або послугами;

- об'єктивною стороною: способи вчинення істотно різняться: у ст. 190 КК України кримінально каране діяння здійснюється шляхом обману, зловживання довірою або використання родинних зв'язків, тоді як у ст. 368 КК України визначальним способом є використання службового становища.

- суб'єктивною стороною: формою вини: а) у ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369, 190, ч. 2 ст. 191 КК України – умисна форми вини; б) у ст. 367 КК України – необережна

форма вини; в) у ст. 368 КК України мотивами є здійснення саме суб'єктом з використанням свого службового становища певних дій на користь надавача обіцянки, пропозиції або власне неправомірної вигоди; г) у ст. 368⁵ КК України результат – у вигляді надлишкових активів; у ст. 364 КК України мотив часто змішаний: корисливий, інший особистий інтерес, інколи – інтерес третіх осіб (родичів, афілійованих компаній), а у ст. 368 і 369 КК України суб'єктивна сторона характеризується виною у формі прямого умислу та наявності корупційного мотиву.

18. Формула кваліфікації корупційних злочинів, вчинених службовими особами юридичних осіб публічного права, у співучасті із загальними суб'єктами кримінальних правопорушень, залежить, з одного боку, від того чи становлять ознаки службової особи юридичної особи публічного права виключну властивість конструкції базового складу відповідного злочинного посягання, а, з іншого, – від того, чи впливають вони на суспільну небезпечність як самого виконавця злочинного посягання, так і ступінь тяжкості вчиненого ним у співучасті діяння.

19. Система каральних заходів кримінально-правового характеру службових осіб юридичних осіб публічного права за вчинення корупційних злочинів, може бути представлена такими видами покарань, як: 1) штраф; 2) пробаційний нагляд; 3) обмеження волі; 4) позбавлення волі без призначення будь-якого додаткового покарання; 5) позбавлення волі з обов'язковим або альтернативним призначенням додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, конфіскації майна або штрафу.

20. Нормативно-правова визначеність вказаних покарань в проаналізованих санкціях статей Особливої частини КК України не може не викликати зауважень з точки зору вироблених доктриною кримінального права правил побудови кримінально-правових санкцій. Зокрема, під час конструювання санкцій ч. 1-4 ст. 368 і ч. 1-4 ст. 369 КК України, законодавцем недостатньо враховано характер і ступінь суспільної небезпечності відповідних кримінальних правопорушень, а також специфіку їх суб'єкта. З огляду на те, що ступінь суспільної небезпечності злочину, передбаченого ст. 369 КК України, вочевидь є меншим від ступеня суспільної небезпечності злочину, передбаченого ст. 368 КК України, у конструюванні санкцій

злочину, передбаченого ст. 369 КК України, простежується непослідовність у конструюванні санкцій, яка полягає у відступі від загальноприйнятого правила їх побудови, відповідно до якого види покарань мають розташовуватися у порядку зростання їх суворості. Нарешті, згадані положення закону яскраво засвідчують неузгодженість санкцій в простих, кваліфікованих, особливо та надзвичайно особливо кваліфікованих складах злочинів.

21. Одночасно з покаранням негативні правові наслідки вчинення окремих корупційних злочинів у сфері службової діяльності можуть проявлятися і в застосування щодо службової особи інших заходів кримінально-правового характеру, проявом яких є спеціальна конфіскація та звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 49 КК України) або звільнення від покарання (ч. 5 ст. 74 КК України) у зв'язку із закінченням строків давності, а також звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ст. 80 КК України).

22. Негативний кримінально-правовий наслідок може мати відношення не лише щодо службової особи як фізичної особи, але й щодо певних видів юридичних осіб, працівником яких така службова особа є, – а) юридичних осіб публічного права, що *не повністю* утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій; б) корпоративних юридичних осіб приватного права, в яких державна чи комунальна частка статутного фонду перевищує 50 % або держава має вирішальний вплив на діяльність таких юридичних осіб; в) суб'єктів публічного права, які належать до юридичних осіб приватного права, але здійснюють повноваження державних органів. До таких суб'єктів публічного права можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру у вигляді штрафу та тимчасових обмежень діяльності юридичної особи або тимчасових обмежень в отриманні прав та/або переваг (ст. ст. 96⁷, 96¹⁰⁻¹ КК України), а також спеціальна конфіскація (ч. 4 ст. 96² КК України).

23. Кримінально-правові наслідки вчинення корупційних кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, що проявляються

у різних формах звільнення від кримінально-правового обтяження у зв'язку з закінченням строків давності, можуть мати відношення не лише щодо фізичних осіб (службових осіб юридичних осіб публічного права), але й щодо юридичних осіб – суб'єктів публічного права: юридичних осіб публічного права, прирівняних до них юридичних осіб приватного права або юридичних осіб приватного права, які здійснюють повноваження державних органів. Такими кримінально-правовими наслідками можуть бути звільнення від кримінальної відповідальності або покарання на підставі ст. 49 або ч. 5 ст. 74 КК України, а також звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру на підставі ст. 96⁵ КК України із застосуванням щодо майна юридичної особи спеціальної конфіскації (ч. 4 ст. 96² КК України).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. 191 vs 364: розмежування складів злочинів, передбачених ч. 2 ст. 191 і ст. 364 Кримінального кодексу України / Justtork. URL: https://justtalk.com.ua/post/191-vs-364-rozmezhuвання-skladiv-zlochiniv-peredbachenih-ch-2-st-191-i-st-364-kriminalnogo-kodeksu-ukraini?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 24.07.2025).
2. Актуальні проблеми протидії корупції: монографія / за заг. ред. В. І. Борисова. Харків, 2012. 221 с.
3. Андрушко П. П. Корупційні правопорушення та корупційні злочини як їх різновид: співвідношення і диференціація відповідальності за їх вчинення. *Право України*. 2010. № 9. С. 90–101.
4. Андрушко П. П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України. Київ: Атіка, 2012. 332 с.
5. Андрушко П. П., Стрижевська А. А. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика: навч. посіб. «Юрисконсульт», 2006. 342 с.
6. Андрушко П.П., Стрижевська А.А. Кримінальна відповідальність за одержання хабара (ст. 368 Кримінального кодексу України). *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 7(59). С. 22-28.
7. Антикорупційна політика. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antykoriupcijsjna-polityka/> (дата звернення: 30.01.2025).
8. Антикорупційний менеджмент: підручник. Київ: Видавничий дім «ЦУЛ», 2021. 768 с.
9. Асєєв Р. О. Історичні прояви корупції та особливості боротьби з нею. *Правова держава*. 2017. № 27. С. 110-116.
10. Бандурка А. М., Давиденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография. Харьков: Основа, 2003. 368 с.
11. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: «Атіка», 2004. 296 с.
12. Безгинський Б. Г. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні: дис. ... д-ра філософії. 081 – Право. Київ, 2022. 195 с.

13. Биков К. Г. Кримінально-правова характеристика корупційних злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням майном та іншими предметами: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 242 с.
14. Биков К. Г. До визначення предмету корупційного злочину. *Форум права*. 2017. № 2. С. 10-15.
15. Білоконь О.Г. Кримінально-правова протидія підкупу в Україні: дис. ... д-ра філософії. 081 – Право. Київ, 2023. 241 с.
16. Білецький А. В. Участь громадськості у запобіганні корупційним злочинам в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 228 с.
17. Білецький А. В. Участь громадськості у запобіганні корупційним злочинам в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 21 с.
18. Богаченко С. І. Кримінально-правова протидія корупційним правопорушенням у сфері центральних органів виконавчої влади: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 195 с.
19. Богаченко С. І. Кримінально-правова протидія корупційним правопорушенням у сфері центральних органів виконавчої влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 21 с.
20. Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (IX – XX ст.): навч. посіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 406 с.
21. Бондаренко О. С. Концепція кримінально-правової протидії корупції в Україні: монографія. Суми: Сумський державний університет, 2021. 472 с.
22. Боровик А. В. Генезис кримінальної відповідальності та запобігання корупційним злочинам в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. С. 118-124. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2019/29.pdf.
23. Боровик А. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини: монографія. Луцьк: Волинь-Поліграф, 2017. 248 с.
24. Брич Л.П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.
25. Бусол О. Ю. Концепція існуючих корупційних можливостей. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 61. С. 4-12.

26. Бусол О. Ю. Наукові підходи до визначення поняття «протидія корупції» та їх класифікація. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 18-19 жовт. 2013 р.). Донецьк: Східноукраїнська наук. юрид. організація, 2014. С. 70-75.

27. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 479 с.

28. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 38 с.

29. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія. Київ: Ін Юре, 2014. 564 с.

30. Вирок Вищого Антикорупційного Суду від 03.02.2022 у справі 760/26347/18 (провадження № 1-кп/4910/12/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102951372>. (дата звернення: 04.12.2024).

31. Власенко В. П. Суб'єкти публічного права: інтерпретаційні аспекти нормативних положень міжнародних правових актів та законодавства України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2023. Вип. 78, ч. 1. С. 14-19. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.2>.

32. Вовченко Р.А. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції України: дис. ... д-ра філософії. 081 – Право. Київ, 2025. 222 с.

33. Вознюк А. А. Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 21-32. DOI: <https://doi.org/10.33270/04202002.21>.

34. Войтюк Р. В. Детектив Національного антикорупційного бюро України як суб'єкт кримінальних процесуальних правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 281 с.

35. Волошенко А. В. Корупція: історичні витоки та сучасні прояви. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 3 (165). С. 8-16.

36. Гора Р. М. Кримінальна відповідальність за зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.

37. Горбатий Р. М. Порівняльний аналіз хабарництва у кримінальному праві України на підставі розв'язань кримінального кодексу Польщі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Люблін, 2007. 26 с.

38. Горбачова І. М. Заходи безпеки в кримінальному праві (порівняльно-правовий аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2008. 20 с.

39. Горох О.П. Спеціальна конфіскація у зв'язку із вчиненням кримінальних правопорушень, що становлять хабарництво. *Хабарництво: кваліфікація, правові наслідки, кримінальне провадження*: навчальний посібник / за ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2026. Підрозділ 2.6. С. 345-355.

40. Грищук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. Хмельницький, 2005. 570 с.

41. Громко В. Я. Вчинення злочину службовою особою як обставина, що обтяжує відповідальність за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 23 с.

42. Грудзур О. М. Історія кримінальної відповідальності за хабарництво у праві України та російської імперії (XVI ст. – початок XX ст.). *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 5. С. 21-24.

43. Гузоватий О.І., Титаренко О.О. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні та деяких зарубіжних країнах: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 260 с.

44. Дем'як П. Ю. Вдосконалення підстави відповідальності службових осіб окремих юридичних осіб приватного права за порушення обмежень щодо одержання подарунків. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. Вип. № 5 (53). С. 151-155. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2023.28>.

45. Денисов С. Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 152-159.

46. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія / автор. кол.: В. В. Василевич, Т. Е. Василевська, В. Ф. Нестерович, Е. В. Расюк, А. В. Савченко, В. Л. Федоренко (кер.) та ін.; за ред. проф. Ю. В. Ковбасюка і проф. В. Л. Федоренка. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 524 с.

47. Довбань І. М. Теоретико-прикладні та правові засади запобігання злочинам, що вчиняються державними службовцями в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2021. 508 с.

48. Довбань І. М. Теоретико-прикладні та правові засади запобігання злочинам, що вчиняються державними службовцями в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2021. 41 с.

49. Довбань І. М. Дореволюційний період кримінально-правової протидії злочинам, що вчиняються державними службовцями. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2 (23), т. 4. С. 216-220.

50. Дубас В. М. Кримінально-правові засоби в системі правових засобів протидії корупційним кримінальним правопорушенням. *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique: collection de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la III conférence scientifique et pratique internationale* (Paris, 8 juillet 2022). Paris-Vinnytsia: La Fedeltà & Plateforme scientifique européenne, 2022. С. 72-73. DOI: 10.36074/logos-08.07.2022.018.

51. Дубас В. М. Кримінально-правові засоби протидії корупційним кримінальним правопорушенням в Україні: дис. ... д-ра філософії. 081 – Право. Львів, 2023. 319 с.

52. Дубас В. М. Поняття та види корупційних кримінальних правопорушень в кримінальному законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 64-68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/13>.

53. Дудоров Олександр. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ: Ваіте, 2022. 632 с.

54. Дудоров О. О. Проблемні питання кримінальної відповідальності за одержання хабаря: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1994. 196 с.

55. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. 944 с.
56. Дудоров О. О. Кримінально-правові аспекти незаконного збагачення (погляд теоретика в очікуванні судової практики). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 129-142. URL: https://lsej.org.ua/1_2017/35.pdf (дата звернення: 24.12.2024).
57. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2> (дата звернення: 14.02.2024).
58. Єренко Д. В. Національне антикорупційне бюро України в механізмі запобігання корупції: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2019. 187 с.
59. Єренко Д. В. Національне антикорупційне бюро України в механізмі запобігання корупції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2019. 23 с.
60. Желік М. Б. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2018. 258 с.
61. Загиней_Заболотенко З., Гладун О. Поняття чи перелік корупційних кримінальних правопорушень: чого потребує кримінальний кодекс України? *Право України*. 2020. № 9. С. 242-255. DOI: 10.33498/lopu-2020-09-242.
62. Загиней-Заболотенко З. Невизначеність vs визначеність кримінального законодавства України. *Право України*. 2020. № 2. С. 67-80.
63. Загиней-Заболотенко З. Реалізація норм інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у судовій практиці: результати десятирічного марафону. *Слово Національної школи суддів України*. 2024. № 1 (46). С. 137-148. DOI: 10.37566/2707-6849-2024-1(46)-13.
64. Загиней-Заболотенко З.А. Застосування заходів кримінально-правового характеру як нормативно-правовий інститут. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 83, ч. 3. С. 49-54. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.7>.

65. Загине́й-Заболо́тенко З.А., Харко Д.М. Антикорупційне кримінальне законодавство України: основні віхи реформування в сучасних умовах. *Право.UA*. 2025. № 4. С. 182-189. DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.4.25>.

66. Загине́й-Заболо́тенко З. А. Чи є благодійна допомога подарунком: проблеми застосування антикорупційного законодавства України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.): у 2 ч. / [рекол.: В.В. Чернєй, С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. 274 с. С. 75-77.

67. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн.: Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

68. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.

69. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» від 31 жовтня 2019 року № 263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#n13> (дата звернення: 07.12.2023).

70. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07 квітня 2011 року № 3207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17#Text> (дата звернення: 29.12.2023).

71. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 15.07.2023).

72. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення 20.09.2024).

73. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#n27> (дата звернення: 27.09.2024).

74. Запобігання і протидія проявам корупції як елемент модернізації системи державної служби / Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. Івано-Франківськ, 2012. 237 с.

75. Запобігання корупції: підручник / за заг. ред. Б. М. Головкина. Харків: Право, 2019. 296 с.

76. Заяць Б. Р. Історичний досвід щодо запобігання корупції за часів стародавнього світу та його значення для подолання корупції в Україні. *Правові горизонти*. 2019. Вип. 18 (31). С. 7-13. DOI: <https://doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i18.p7>.

77. Заяць Б. Р. Роль інститутів громадянського суспільства у процесі запобігання корупції в органах державної влади та органах місцевого самоврядування України: адміністративно-правовий вимір: дис. ... д-ра філософії. 081 – Право. Львів, 2021. 210 с.

78. Землянська В. В. Кримінально-процесуальне законодавство Центральної Ради, гетьманату Скоропадського та Директорії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 20 с.

79. Злочинність у сфері професійної діяльності. Дев'яті юридичні читання: матеріали міжнар. наук. конф. (Одеса, 10 груд. 2010 р.). Одеса: Астропринт, 2010. 274 с.

80. Історія держави і права України: підручник. За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Бандурки. Харків: Майдан, 2018. 640 с.

81. Кабаєв В. М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище: дис. ... д-ра філософії. 081 – Право. Київ, 2021. 238 с.

82. Кальман О. Г., Дарнопих Г. Ю., Христич І. О., Дунаєва Т. Є. Службова злочинність в Україні: проблеми її попередження. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2006. Вип. 11. С. 23-43.

83. Камлик М. І., Невмержицький Є. В. Корупція в Україні. К.: Товариство «Знання», КОО, 1998. 187 с.
84. Кваша О.О. Надання-одержання неправомірної вигоди як особливий випадок співучасті. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2014. № 2. С. 76-83.
85. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію. Науково-практичний коментар. Харків: Право, 2013. 424 с.
86. Кікалішвілі М. В. Теоретико-прикладні засади формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності: дис. ... д-ра юрид. наук. Дніпро, 2021. 474 с.
87. Кісілюк Е. М. Кримінальне законодавство в період українського державотворення (1917–1921 рр.): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 208 с.
88. Ковальова С. Г. Судоустрій і судочинство на українських землях Великого князівства Литовського: монографія. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. 199 с.
89. Козацька педагогіка і навчально-виховний процес у закладах освіти: наук.-метод. зб. / за ред. В. Є. Берека, І. К. Гіджеліцький, Н. М. Орловська. Кам'янець-Подільський. 2018. 472 с.
90. Козаченко О. В. Кримінально-правові заходи в Україні: культуро-антропологічна концепція: дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2012. 430 с.
91. Колос М. І. Українське кримінальне право: походження, розвиток і сучасність: дис. ... д-ра юрид. наук. Ірпінь, 2019. 471 с.
92. Колос М. І. Українське кримінальне право: походження, розвиток і сучасність: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Ірпінь, 2019. 39 с.
93. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: ратифіковано Законом України від 18.10.2006 № 251-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 20.12.2023).
94. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 30.08.2023).

95. Корабель М. Правовий аналіз формування санкцій кримінально-правової норми. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 287-291. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.48>.

96. Користін О.Є., Тихонова О.В. Щодо питання вживання термінів «службова особа» й «посадова особа». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2010. № 2. С. 132-134.

97. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання: навч. посіб. / автор. кол.: В. В. Василевич, О. М. Джужа, А. О. Джужа, О. Г. Колб, С. О. Колб, І. О. Колб, Н. В. Кулакова, Ю. О. Левченко, А. В. Микитчик, С. І. Мінченко, С. А. Мозоль, Т. В. Миронюк, Г. С. Поліщук, Е. В. Расюк, А. В. Савченко; за ред. проф. О. М. Джужи та доц. Е. В. Расюка. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 340 с.

98. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / Колектив авторів: Дудоров О.О., Житний О.О., Задоя К.П., Калмиков Д. О., Луцик В.В., Навроцький В.О., Хавронюк М.І., Шехавцов Р.М.; За ред. М.І. Хавронюка. К.: Москаленко О. М., 2019. 464 с.

99. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. кол. доц. І. О. Ревак. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 220 с.

100. Кривенко В. В. Кримінологічні засади запобігання корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням в органах місцевого самоврядування України: дис. ...канд. юрид. наук. Київ, 2019. 211 с.

101. Кривоченко Л. Н. Классификация преступлений. Х.: Вища школа, 1983. 129 с.

102. Крижановський М. В., Яценко А. М. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: монографія. Харків: Право, 2020. 264 с.

103. Кримінальна відповідальність та форми її реалізації: підручник / О. В. Козаченко, О. М. Мусиченко, О. М. Сидоренко та ін. ; за ред. проф. О. В. Козаченка. Миколаїв: Іліон, 2015. 142 с.

104. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.]; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

105. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.; вид. 3-те, переробл. та допов.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ: «Юридична думка», 2004. 352 с.

106. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / [Ю. В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2010. 456 с.

107. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 30.12.2023).

108. Кримінальний кодекс України. Контрольний текст проекту станом на 22.02.2026. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/02/24/kryminalnyj-kodeks-22-02-2026-ukr.pdf> (дата звернення: 15.03.2026).

109. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. комент. у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х.: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина. 2013. 824 с.

110. Кримінальний кодекс Української РСР: Закон УРСР від 28.12.1960. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text> (дата звернення: 30.12.2023).

111. Кримінальний кодекс УСРР 1922 року: затв. ВУЦВК від 23.08.1922. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D0%A3%D0%A1%D0%A0%D0%A0_1922 (дата звернення: 30.12.2023).

112. Кримінальний кодекс УСРР 1927 року: затв. ВУ ЦВК УСРР 08.06.1927. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%A1%D0%A0%D0%A0_1927 (дата звернення: 30.12.2023).

113. Кримінально-правові заходи в Україні: підручник / за ред. професора О.В. Козаченка. Миколаїв: Іліон, 2015. 216 с.

114. Кримінологія (Загальна частина): навч. посіб. / [І. О. Бандурка, О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов та ін.]; за заг.ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2025. 616 с.

115. Кримінологія: підручник. О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 612 с.

116. Критерії визначення юридичних осіб публічного права. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/archive/print/page/4208/12.01.2024/> (дата звернення: 15.03.2026).

117. Кришевич О. В., Задніченко С. І. Відмежування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службою особою від суміжних складів кримінальних правопорушень та шахрайства. *Науковий вісник Ужгородського національного Університету. Серія Право*. 2024. Вип. 83, ч. 3. С. 71-76. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.11>.

118. Кришевич О. В., Мельник О. О. Понятійний аспект «службова особа» як спеціального суб'єкта в кримінальному праві. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Вип. № 3, ч. 3. С. 465-471. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.71>.

119. Крупко Д. І. Відповідальність за хабарництво за кримінальним правом Німеччини, Швейцарії та України (порівняльно-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2005. 271 с.

120. Кузнецов В. В., Сийплові М. В. Особливості періодизації історії кримінального законодавства України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2013. Вип. 3, т. 2. С. 95-98.

121. Курс кримінології: Особлива частина: підручник: У 2 кн. / М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін..; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 480 с.

122. Курс Кримінології. Особлива частина. Підручник. / під заг. ред. д-ра юрид. наук, професора Джужи О.М. К., 2001. 383 с.

123. Куц В. М. Кримінальна відповідальність у системі засобів кримінально-правового реагування. *Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності: матер. наук. полілогу* (м. Харків, 7 верес. 2018 р.) / упоряд.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко. Харків: Право, 2018. 208 с. С. 53-56.

124. Куц В. М. Теоретико-прикладні аспекти проблеми суб'єкта злочину. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 1996. Вип. 1. С. 17-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_1996_1_6.

125. Куц В., Триньова Я. Поняття корупційних злочинів та їх види. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 4. С. 32-36.

126. Куц В. М., Цховребов А. О. Кримінальна відповідальність за безпосереднє втручання у забезпечення правопорядку: монографія. Київ: Норма права, 2020. 184 с.

127. Ландіна А. В. Забезпечення кримінальної відповідальності спеціального суб'єкта злочину нормами Загальної частини КК України. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 325-329. DOI: 10.33.66.3/2524-017X-2019-10-325-329.

128. Ландіна А.В. Спеціальний суб'єкт злочину: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 1(10). С. 54-63.

129. Лапко О.В. Характеристика портрета потенційного корупціонера. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/720442d6-1b7e-4252-a4b7-9b90025d56f6/content> (дата звернення: 10.10.202).

130. Лист Мін'юсту. Про тлумачення понять «службова особа» і «посадова особа», використовуваних в чинному законодавстві України / Радник у сфері публічних закупівель. URL: <https://radnuk.com.ua/pravova-baza/lyst-min-iustu-pro-tlumachennia-poniat-sluzhbova-osoba-i-posadova-osoba-vykorystovuvanykh-v-chynnomu-zakonodavstvi-ukrainy/> (дата звернення: 14.02.2025).

131. Ліпкан В. А. Адміністративно-правове регулювання національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2008. 440 с.

132. Лященко В.Л. Диференціація кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення: дис. ... д-ра філософії. 081 – Право. Львів, 2025. 236 с.

133. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2007. 17 с.

134. Мазійчук В.А. Теоретико-правові та організаційні засади запобігання й протидії корупції в судових органах України: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2025. 505 с.

135. Мармура О.З., Конопельський В.Я., Цивінський О.І. Кримінально-правова характеристика корупційних злочинів (у схемах): посібник для підрозділів Національної поліції. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 72.

136. Мезенцева І. Визначення предмета корупційних злочинів. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 5 (38). С. 76-81.

137. Мезенцева І. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 106-113.

138. Мельник М. Корупційні злочини: сутність і поняття. *Право України*. 2000. № 11. С. 126-130.

139. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. Київ: Юрид. думка. 2004. 400 с.

140. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії. Київ: Атіка, 2001. 304 с.

141. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2002. 506 с.

142. Мельник М. І. Науково-практичний коментар Закону України «Про боротьбу з корупцією». Київ: Атіка, 2003. 320 с.

143. Мельник М. І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства. Київ: Парламентське вид-во, 2000. 256 с.

144. Мельник Т.М. Правова природа юридичних осіб публічного права в доктрині адміністративного права України. *Галицькі студії: Юридичні науки*. 2023. № 2. С.41-47. DOI: https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-2-7.

145. Михайленко Д. Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2018. 532 с.

146. Михайленко Д. Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2018. 45 с.

147. Михайлов М. В. Підкуп у законодавчих конструкціях корупційних кримінальних правопорушень: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 250 с.

148. Михайлов М. В. Підкуп у законодавчих конструкціях корупційних кримінальних правопорушень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 20 с.
149. Михальченко О. М. Корупція в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 260 с.
150. Михальченко О. М. Корупція в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 23 с.
151. Міжнародний досвід боротьби з корупцією в секторі безпеки: висновки для України. Аналітична записка. 01.07.2015. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/mizhnarodniy-dosvid-borotbi-z-korupcieyu-v-sektori-bezpeki> (дата звернення: 03.10.2024).
152. Міськів Д. М. Відповідальність за декларування недостовірної інформації у кримінальному праві України: дис. ... д-ра філософії. 081 – Право. Львів, 2021. 291 с.
153. Москаленко А.О. Юридичні особи публічного права: змістово-понятійна характеристика. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021 № 51. С.56-59. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.51.11>.
154. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
155. Наден О. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: монографія. Харків: «Право», 2003. 224 с.
156. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за редакцією М.І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1358 с.
157. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/supervision/institutions/14360570?utm_source=chatgpt.com; Приватбанк / Міністерство Фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/privatbank?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 12.12.2025).
158. Никифоренко Н. А. Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією: дис. ... д-ра філософії. 081 – Право. Київ, 2024. 293 с.

159. Нікітенко В., Ландіна А. Професійна належність як ознака спеціального суб'єкта злочину. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 5. С. 117-124.

160. Огляд судової практики Верховного Суду у кримінальних провадженнях щодо корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень. Рішення, внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень, за 2024 рік. / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду департаменту аналітичної та правової роботи; заст. голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, д.ю.н. Антонюк Н.О. Київ, 2025. 72 с. URL:https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_VS_korupc_pravopor.pdf (дата звернення: 08.09.2025).

161. Орловська Н. А. Санкції кримінально-правових норм: засади та принципи формування: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2012. 40 с.

162. Осадча А. С. Пеналізація суспільно небезпечних діянь з урахуванням спеціального суб'єкта злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 2 (3). С. 280-292.

163. Осадча А.С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 24 с.

164. Осадча А.С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 229 с.

165. Осипчук Р. С. Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції у Національному антикорупційному бюро України: дис. ... д-ра філософії. 081 – Право. Харків, 2021. 244 с.

166. Панов М. І. Кримінальна протиправність як ознака злочину. *Право України*. 2011. № 9. С. 62-75.

167. Пащенко О. О. Обставини, що визначають соціальну обумовленість охоронних кримінально-правових норм (законів про кримінальну відповідальність). *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10-11 жовт. 2013 р.)* / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2013. 848 с. С. 210-213.

168. Перепелиця Г. Б. Періодизація історичних етапів формування поняття «службова особа» у вітчизняному праві. *Право і суспільство*. 2012. № 4. С. 179-183.
169. Перепелиця Г. В. Службові правопорушення та їх суб'єкти за Руською Правдою. *Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Луганськ, 19-20 квіт. 2012 р.)*. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. С. 404-408.
170. Піддубна В. Поняття юридичної особи публічного права в доктрині і законодавстві Грузії та України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Вип. № 01. С. 272-277. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.44>.
171. Пінаєв А. О. Курс лекцій з Загальної частини кримінального права: книга перша. Про злочин. Харків: Харків Юридичний, 2001. 290 с.
172. Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины: монографія. Харьков: Издательство «ФИНН», 2009. 344 с.
173. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень: монографія. Харків: Право, 2020. 720 с.
174. Пономаренко Ю. А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.): наук. нарис; [наук. ред. Ю. В. Баулін]. Х.: Право, 2012. 80 с.
175. Посикалюк О. О. До питання про поняття юридичної особи публічного права. *Університетські наукові записки*. 2015. № 1 (53) С. 46-59.
176. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27.11.2023 у справі № 991/3966/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115409272> (дата звернення: 20.06.2025).
177. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 23.04.2024 у справі № 726/776/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118689047> (дата звернення: 28.07.2025).
178. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 11.05.2023 у справі № 707/661/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110951966> (дата звернення: 19.07.2025).

179. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27.08.2024 у справі № 303/3590/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121472493> (дата звернення: 08.09.2025).

180. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» (щодо визначення посадової особи юридичної особи публічного права) від 19.01.2017 № 5672. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60955 (дата звернення: 30.12.2024).

181. «Правда Руська» Ярослава Мудрого: початок вітчизняного законодавства: навч. посіб./ уклад.: Г. Г. Демиденко, В. М. Єрмолаєв; вступ. сл. В. Я. Тація. 2-ге вид., змін. та допов. Харків: Право, 2017. 392 с.

182. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23.05.2013 № 314-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18#Text> (дата звернення: 30.12.2023).

183. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18.04.2013 № 221-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#Text> (дата звернення: 30.12.2023).

184. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» (щодо визначення посадової особи юридичної особи публічного права): проект Закону (доопрацьований) від 14.03.2017 № 5672. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60955 (дата звернення: 20.09.2025).

185. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 18.04.2013 № 222-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-18#Text> (дата звернення: 30.12.2023).

186. Про впровадження форми звітності № 1-ПК: наказ Державної судової адміністрації України від 17.11.2023 № 533. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0533750-23#Text> (дата звернення: 27.03.2024).

187. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 26.02.2024).

188. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 15.07.2023).

189. Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 265. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text> (дата звернення: 20.09.2024).

190. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 23.12.2023).

191. Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції: Указ Президента України від 18.11.2005 № 1615. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1615/2005#Text> (дата звернення: 30.12.2024).

192. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text> (дата звернення: 26.02.2024).

193. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text>. (дата звернення: 27.02.2024).

194. Про судову практику у справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text> (дата звернення: 27.02.2024).

195. Прокопів Б. М. Специфіка функціонування Вищого антикорупційного суду в Україні: міжнародний досвід та українські реалії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 3 (15). С. 103-107.

196. Протидія злочинам у сфері службової діяльності (кримінологічні, кримінально-правові і кримінально-процесуальні проблеми) / відп. редактор доктор юридичних наук, професор О. М. Костенко. Автори: О.М. Костенко, О.О. Кваша, М.І. Сірий, С.В. Прилуцький, А.В. Ландіна, В.Н. Кубальський, А.С. Нерсисян, С.Є. Дідик, Л.Г. Козлюк, Р.Ш. Бабанли. Київ: НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2014. 318 с.

197. Пушкар О.А. Суб'єкт кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки та одержання неправомірної вигоди. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. № 6, т. 34 (73). С. 113-118. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.6/18>.

198. Равлюк А. В. Щодо стану корупційних злочинів у сфері службової діяльності вчинених службовими особами юридичних осіб публічного права. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 10 травня 2024 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. 131 с. С. 53-54.

199. Равлюк А. Щодо окремих питань нормативно-правового забезпечення запобігання корупційним кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції (м. Київ, 27 вересня 2024 р.) / [Редкол.: Вербенський М. Г., Опришко І. В., Лісниченко Л. В. та ін.]. Вінниця: ТВОРИ, 2024. 408 с. С. 245-248.

200. Равлюк А.В. Генеза правової регламентації відповідальності службових осіб юридичних осіб публічного права за вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. №3. С. 164–169. URL: https://apnl.dnu.in.ua/3_2025/3_2025.pdf. Doi: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-3-23>.

201. Равлюк А.В. Кримінально-правові наслідки вчинення корупційних кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, у зв'язку з закінченням строків давності. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної*

науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 30 травня 2025 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. 218 с. С. 71-72.

202. Равлюк А.В. Окремі проблеми сучасного розвитку законодавства України про кримінальну відповідальність за корупційні злочини у сфері службової діяльності. *Актуальні питання кримінального права та процесу*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 квіт. 2025 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. В.І. Фелика, за наук. ред. д.ю.н., проф. О.В. Драган; Київ. ун-т інтелект. власн. та права. Київ: АА Тандем, 2025. 264 с. С. 149-153.

203. Равлюк А.В. Покарання та інші заходи кримінально-правового характеру за вчинення корупційних злочинів службовою особою юридичної особи публічного права. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. №1 (34). С. 75-89. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/438/456>. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.05>.

204. Равлюк А.В. Щодо практики застосування норм, що встановлюють відповідальність за вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності, які вчинюються службовими особами юридичних осіб публічного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 83, ч. 3. С. 128-133. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/310517>. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.20>.

205. Різак І. М. Корупція як негативне соціальне явище: шляхи її подолання в Україні та міжнародний досвід: метод. матеріали / М. І. Різак, Ю. М. Бисага, М. М. Палінчак та ін. Ужгород: Ліра, 2004. 62 с.

206. Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю (із змінами): затв. рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 11.08.2016 № 3 із змінами від 30.09.2016 № 57. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/30.09.2016_57-1.pdf (дата звернення: 15.09.2025).

207. Романюк Б. В., Бусол О. Ю. Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції. Міжнародний досвід боротьби з корупцією: монографія. К.: [Поліграф-Сервіс], 2010. 627 с.

208. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика): навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2016. 168 с.

209. Савченко А. В. Питання класифікації корупційних злочинів в Україні. *Наукові праці Київського авіаційного інституту. Серія юридичний журнал «Повітряне та космічне право»*. 2015. № 4 (37). С. 161-166. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.37.9850>.

210. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2007. 616 с.

211. Савченко А. В. Корупційні злочини в Україні: проблеми кримінально-правового розуміння. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 14-24.

212. Савченко А.В. Сучасне кримінальне право України: курс лекцій / А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, О.Ф. Штанько. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2005. 640 с.

213. Савченко А. В., Кришевич О. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг. Науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України / За заг. ред. д.ю.н., проф. В. І. Шакуна. К.: Алерта, 2012. 160 с.

214. Самофалов Л. П., Самофалов О. Л. Особливості розуміння понять «посадова особа», «службова особа», «представник влади» та їх значення в правовому регулюванні пенітенціарних правовідносин. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 136-146.

215. Сердюк В. В. Юрисдикція судів України за спеціалізацією: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 200 с.

216. Сисоєв Д. О. Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми: кримінально-правова характеристика: автореф. дис...канд. юрид. наук: Київ, 2016. 20 с.

217. Смірнов А.С. Теоретико-прикладні засади запобігання корупції у невиробничій сфері України: дис. ... д-ра юрид. наук. Дніпро, 2025. 388 с.

218. Стан корупції в Україні: порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень 2007, 2009, 2011 та 2015. Київський міжнародний інститут соціології. 2015. URL: http://kiis.com.ua/materials/pr/20161602_corruption/Corruption%20in%20Ukraine%202015%20UKR.pdf (дата звернення: 13.12.2025).

219. Старостенко О. В. Кримінально-правова характеристика та кваліфікація злочинів, що вчиняються службовими особами у сфері кредитування: дис. ... д-ра філософії. 081 – Право. Львів, 2024. 253 с.

220. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року: затв. Указом Президента України від 11.08.2021 № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 30.12.2024).

221. Стратегія національної безпеки України: затв. Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 28.12.2023).

222. Стрільченко Є. В. Корупція, корупційні діяння та корупційні відносини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 3. С. 195-198.

223. Судебники 1497 і 1550 років. URL: http://krotov.info/acts/16/2/pravo_01.htm (дата звернення: 27.09.2023).

224. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024 (дата звернення: 27.03.2024).

225. Таран Н. Г. Історія розвитку українського законодавства про суб'єкт злочину. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6, т. 4. С. 11-16.

226. Таран Н.Г. Суб'єкт злочину у кримінальному праві України: теоретичні та прикладні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 226 с.

227. Огляд судової практики Верховного Суду у кримінальних провадженнях щодо корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень. Рішення, внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень, за 2023 рік / Упоряд.:

управління аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду департаменту аналітичної та правової роботи; заст. голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, к.ю.н., Н.О. Антонюк. Київ, 2024. 67с. URL:https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/Oglyad_KKS_korupc.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 19.07.2025).

228. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції / О. В. Ус. Харків: Право, 2018. 368 с.

229. Терентьев В. І. Відповідальність спеціального суб'єкта злочину за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2003. 22 с.

230. Терентьев В.И. Специальный субъект как элемент состава преступления в системе признаков состава преступления. *Актуальні проблеми держави та права: збірник наукових праць ОНЮА*. Одеса, 2000. Вип. 10. С. 117-125.

231. Тичина Д.М. Генеза кримінальної відповідальності службової особи юридичної особи за корупційні злочини. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Вип. № 3, ч. 2. С. 482-488. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.77>.

232. Тичина Д.М. Особливості кримінальної відповідальності службових осіб юридичних осіб приватного права за корупційні злочини у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 89, ч. 3. С. 281-287. Doi: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.42>.

233. Ткачук О.В. Злочинність у сфері оборонних закупівель: кримінологічна характеристика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 434-436. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/99>.

234. Толкач А.М., Стеченко К.Л. Співвідношення поняття «особа злочинця» із суміжними поняттями юридичних наук: «особа, винна у скоєнні кримінального правопорушення», «суб'єкт кримінального правопорушення», «обвинувачений». *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Вип. №06, ч. 3. С. 117-121. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.17>.

235. Томчук І. О. Давання хабара: кримінально-правова та кримінологічна характеристика: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 248 с.
236. Трепак В.М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2020. 467 с.
237. Туляков В. О., Михайленко Д. Г. Кримінальна відповідальність державного службовця. *Державна служба в Україні: теоретико-правова характеристика у контексті реформування законодавства*: монографія / за ред. С. В. Ківалова, Л. Р. Білої-Тіунової. Одеса: Фенікс, 2013. Глава 5.1 розділу 5. С. 354-374.
238. Турлова Ю. А. Екологічна злочинність в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади протидії: монографія. Київ: Знання України, 2018. 459 с.
239. Турлова Ю.А., Равлюк А.В. Кримінологічна характеристика службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 2 (32). С. 261-273. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/253/253>. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.17>.
240. Турлова Ю. А. До питання щодо соціально-демографічної характеристики осіб, які вчиняють екологічні злочини. *Публічне право*. 2015. № 4 (20). С. 145-153.
241. Тютюгін В. І., Косінова К. С. Поняття та ознаки корупційних злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 1 (4). С. 388-396.
242. Українська Біблія. URL: <http://www.bible.com.ua/bible/r/2/23>
243. Участь України в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії корупції: лист відділу антикорупційної політики Департаменту законодавства про правосуддя, правоохоронної діяльності та антикорупційної політики Міністерства юстиції України від 22.06.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0042323-11>
244. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: монографія. Київ: Атіка, 2005. 429 с.
245. Хавронюк М. І. Історія кримінального права європейських країн: монографія. Київ: Істина, 2006. 192 с.

246. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Київ: Атіка, 2011. 424 с.

247. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: ратифіковано Законом України від 16.03.2005 № 2476-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102 (дата звернення: 30.10.2023).

248. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.10.2024).

249. Цивінський О. І. Відповідальність за заволодіння чужим майном, вчинене службовою особою, за кримінальним правом України: дис. ... д-ра філософії: 081 – Право. Львів, 2023. 310 с.

250. Цивінський О.І. Ознаки службової особи у кримінальному праві України. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 2 (12.). С. 113-120. DOI: 10.32518/2617-4162-2021-2-113-120.

251. Чишко К. О. Історичні передумови формування антикорупційного законодавства України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2019. № 2 (64). С. 73-78. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2019-2-13>.

252. Шалгунова С. А. Кримінально-правові та кримінологічні заходи попередження хабарництва серед співробітників органів внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1999. 259 с.

253. Шевченко О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання корупційній злочинності: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 241 с.

254. Шевченко О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання корупційній злочинності: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Київ, 2012. 21 с.

255. Шило С.М. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету: Серія Право*. 2022. Вип. 74, ч. 2. С. 86-93. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.48>.

256. Шляхи подальшого удосконалення вітчизняного антикорупційного законодавства: круглий стіл / Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією; Третій компонент Порогової програми

Корпорації «Виклики тисячоліття» щодо зниження рівня корупції. Київ: ФОП Москаленко О.М., 2009. 70 с.

257. Яковенко С. Б. Генезис та розвиток корупції: історичний аспект. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2015. Вип. № 3-4 (7-8). С. 58-71.

258. Янюк Н. «Посадові» і «службові» особи у національному законодавстві: проблема розмежування понять. *Право України*. 2009. № 11. С. 180-184.

259. Янюк Н. В. Проблеми співвідношення понять «посадова особа» і «службова особа» в адміністративному праві. *Право України*. 2001. № 12. С. 117-120.

260. Ященко А. Відповідальність кримінальна / Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 1: А-Л / редкол.: В. В. Сокурено (голова), О.М. Бандурка (співголова) та ін. ; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків: «Факт», 2021. 853 с. С. 187-190.

261. Ященко А. М. Інші заходи кримінально-правового характеру: поняття та види. *Право та державне управління: збірник наук. праць*. 2017. № 4 (29), т. 1. С. 143-148.

262. Ященко А. М. Штраф і конфіскація майна як покарання та заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб . *Політика в сфері боротьби зі злочинністю*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 8-10 червня 2017 р.). Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника»; Навч.-наук. лаборат. дослідж. проб. політ. в сфері борот. зі злоч. Наук.-дослід. ін-ту вивч. пробл. злоч. ім. акад. В. В. Сташиса НАПрНУ; СБУ. 2017. С. 123-126.

263. Ященко А.М. Заходи кримінально-правового характеру, які можуть застосовуватись за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі: поняття, види та форми. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. № 3 (36). С. 126-135. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.3.09>.

264. Arjan Reurink. «White-Collar Crime» The concept and its potential for the analysis of financial crime. *European Journal of Sociology / Archives Européennes de Sociologie*. 2016. Vol. 57. Issue 3. P. 385-415. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/european-journal-of-sociology-archives-europeennes-de-sociologie/article/white-collar->

crime/6319DD3CF3DABC0F5C6B9ACCEDED2E816 (дата звернення: 02.05.2024). DOI: <https://doi.org/10.1017/S0003975616000163>.

265. John Braithwaite. White Collar Crime. *Annual Review of Sociology*. 1985. Vol. 11. P. 1-25. URL: <https://jthomasniu.org/class/781/Readings/braith-whitecollarcrm11.pdf> (дата звернення: 02.05.2024).

266. Sutherland Edwin H. White Collar Crime: The Uncut Version (New Haven and London: Yale University Press, 1983. Pp. 280.

267. Turlova Yuliia, Polishchuk Hennadii. Some indicators of the recidivism and group component of environmental crime. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2020. № 3. С. 63-68.

268. Vozniuk A., Kamensky D., Dudorov O., Movchan R., Andrushko A. Unconstitutionality of criminal liability for filing inaccurate information in Ukraine: critical legal analyses. *Cuestiones Politicas*. 2021. Vol. 39. № 69. P. 133-145. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3969.07>

ДОДАТКИ

Додаток А

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

**ВИЩИЙ
АНТИКОРУПЦІЙНИЙ
СУД**

HIGH ANTI-CORRUPTION COURT

Берестейський, 41
м. Київ, 01601
(044) 585 59 43

hacc.court.gov.ua
inbox@ivaks.gov.ua
код ЄДРПОУ 42836259

23.03.2026 № 03.15-02-02/7/2026

На № _____ Від _____

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

Комісія у складі: керівника апарату Вищого антикорупційного суду Крикливенка Богдана Володимировича, начальника управління аналітики та судової статистики апарату Вищого антикорупційного суду Хмарук Юлії Вячеславівни, начальника відділу узагальнення судової практики та аналітичної роботи управління аналітики та судової статистики апарату Вищого антикорупційного суду Астапенко Олександри В'ячеславівни, склала цей акт про те, що комісією розглянуто окремі результати дисертаційного дослідження аспіранта відділу проблем кримінальної юстиції та кримінології Інституту держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України Равлюка Антона Віталійовича на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право (галузь знань 08 Право) на тему: «Службова особа юридичної особи публічного права як спеціальний суб'єкт корупційних злочинів у сфері службової діяльності».

Комісія вважає, що результати проведеного дисертаційного дослідження та отримані дисертантом висновки та пропозиції, зокрема, які стосуються, поняття та ознак службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності, перспектив удосконалення національного законодавства щодо кримінальної відповідальності та покарання таких осіб, проблемних питань кваліфікації злочинів даної категорії та правозастосовної практики у цій сфері, особливостей покарання службової особи юридичної особи публічного права як спеціального суб'єкта корупційних злочинів у сфері службової діяльності, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень, практичну значимість, є науково обґрунтованими і будуть враховані Вищим антикорупційним судом у практичній роботі, зокрема, під час здійснення узагальнення судової практики та аналітичної роботи.

Керівник апарату
Вищого антикорупційного суду

Богдан КРИКЛИВЕНКО

Начальник управління
аналітики та судової статистики

Юлія ХМАРУК

Начальник відділу
узагальнення судової практики
та аналітичної роботи,
кандидат юридичних наук

Олександра АСТАПЕНКО

Підписи Б. Крикливенко, Ю. Хмарук, О. Астапенко
засвідчують. Підписи керівника управління аналітики та судової статистики
криміно-заохочення

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
Ужгородський національний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

проф. Олександр РОГАЧ

«26» березня 2026 р.

АКТ

впровадження у навчальний процес Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» результатів дисертації Равлюка Антона Віталійовича, здобувача ступеня доктора філософії відділу проблем кримінальної юстиції та кримінології Інституту держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України, на тему: «Службова особа юридичної особи публічного права як спеціальний суб'єкт корупційних злочинів у сфері службової діяльності»

Комісія у складі:

- Директор Інституту Держави і права країн Європи ДВНЗ «УжНУ», завідувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства, д.ю.н., проф. Юрій БИСАГА
- директор НДІ теорії та практики правосуддя юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ», д.ю.н., проф. кафедри цивільного права та процесу Віктор ЗАБОРОВСЬКИЙ
- завідувач кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності, к.ю.н., проф. Ярослав СТУПНИК

склала цей акт про те, що результати дисертації здобувача ступеня доктора філософії відділу проблем кримінальної юстиції та кримінології Інституту держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України Равлюка Антона Віталійовича на тему: «Службова особа юридичної особи публічного права як спеціальний суб'єкт корупційних злочинів у сфері службової діяльності», використовуються в навчальному процесі університету, зокрема впровадженні в освітній процес юридичного

факультету під час вивчення дисциплін «Конституційне право України», «Кримінальне право», «Кримінологія», спецкурсу «Криміналістика».

Результати дисертації знайшли своє відображення в навчально-методичних матеріалах для студентів, де в якості джерел рекомендовано наступні наукові публікації:

1. Равлюк А.В. Щодо практики застосування норм, що встановлюють відповідальність за вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності, які вчинюються службовими особами юридичних осіб публічного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 83, ч. 3. С. 128-133. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/310517>. Doi: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.20>.

2. Турлова Ю.А., Равлюк А.В. Кримінологічна характеристика службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 2 (32). С. 261-273. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/253/253>. Doi: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.17>.

3. Равлюк А.В. Покарання та інші заходи кримінально-правового характеру за вчинення корупційних злочинів службовою особою юридичної особи публічного права. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. №1 (34). С. 75-89. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/438/456>. Doi: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.05>.

4. Равлюк А.В. Генеза правової регламентації відповідальності службових осіб юридичних осіб публічного права за вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. №3. С. 164-169. URL: https://apnl.dnu.in.ua/3_2025/3_2025.pdf. Doi: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-3-23>.

5. Равлюк А.В. Щодо стану корупційних злочинів у сфері службової діяльності, вчинених службовими особами юридичних осіб публічного права. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 10 травня 2024 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. 131 с. С. 53-54.

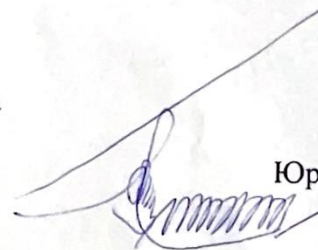
6. Равлюк А. Щодо окремих питань нормативно-правового забезпечення запобігання корупційним кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції* (м. Київ, 27 вересня 2024 р.) / [Редкол.: Вербенський М. Г., Опришко І. В., Лісниченко Л. В. та ін.]. Вінниця: ТВОРИ, 2024. 408 с. С. 245-248.

7. Равлюк А.В. Окремі проблеми сучасного розвитку законодавства України про кримінальну відповідальність за корупційні злочини у сфері службової діяльності. *Актуальні питання кримінального права та процесу: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 квіт. 2025 р.)* / за заг. ред. д.ю.н., проф. В.І. Фелика, за наук. ред. д.ю.н., проф. О.В. Драган; Київ. ун-т інтелект. власн. та права. Київ: АА Тандем, 2025. 264 с. С. 149-153.

8. Равлюк А.В. Кримінально-правові наслідки вчинення корупційних кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 364, 368, 368-5, 369 КК України, у зв'язку з закінченням строків давності. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 30 травня 2025 р.)*. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. 218 с. С. 71-72.

Голова комісії:

Директор Інституту
Держави і права країн Європи
ДВНЗ «УжНУ»,
завідувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства,
д.ю.н., проф.

Юрій БИСАГА

Члени комісії:

Директор НДІ теорії та практики
правосуддя юридичного факультету
ДВНЗ «УжНУ», д.ю.н., проф.
кафедри цивільного права
та процесу

Віктор ЗАБОРОВСЬКИЙ

Завідувач кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності
юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ»,
к.ю.н., проф.

Ярослав СТУПНИК

Додаток Б

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Равлюк А.В. Щодо практики застосування норм, що встановлюють відповідальність за вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності, які вчинюються службовими особами юридичних осіб публічного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 83, ч. 3. С. 128-133. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/310517>. Doi: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.20>.
2. Турлова Ю.А., Равлюк А.В. Кримінологічна характеристика службових осіб юридичних осіб публічного права, які вчиняють корупційні злочини у сфері службової діяльності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 2 (32). С. 261-273. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/253/253>. Doi: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.17>.
3. Равлюк А.В. Покарання та інші заходи кримінально-правового характеру за вчинення корупційних злочинів службовою особою юридичної особи публічного права. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. №1 (34). С. 75-89. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/438/456>. Doi: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.05>.
4. Равлюк А.В. Генеза правової регламентації відповідальності службових осіб юридичних осіб публічного права за вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. №3. С. 164-169. URL: https://apnl.dnu.in.ua/3_2025/3_2025.pdf. Doi: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-3-23>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Равлюк А.В. Щодо стану корупційних злочинів у сфері службової діяльності, вчинених службовими особами юридичних осіб публічного права. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м.

Хмельницький, 10 травня 2024 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. 131 с. С. 53-54.

6. Равлюк А. Щодо окремих питань нормативно-правового забезпечення запобігання корупційним кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції (м. Київ, 27 вересня 2024 р.) / [Редкол.: Вербенський М. Г., Опришко І. В., Лісниченко Л. В. та ін.]. Вінниця: ТВОРИ, 2024. 408 с. С. 245-248.

7. Равлюк А.В. Окремі проблеми сучасного розвитку законодавства України про кримінальну відповідальність за корупційні злочини у сфері службової діяльності. *Актуальні питання кримінального права та процесу*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 квіт. 2025 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. В.І. Фелика, за наук. ред. д.ю.н., проф. О.В. Драган; Київ. ун-т інтелект. власн. та права. Київ: АА Тандем, 2025. 264 с. С. 149-153.

8. Равлюк А.В. Кримінально-правові наслідки вчинення корупційних кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 364, 368, 368⁵, 369 КК України, у зв'язку з закінченням строків давності. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 30 травня 2025 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. 218 с. С. 71-72.

Додаток В

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Результати дослідження оприлюднені на 4 науково-практичних конференціях, у тому числі й міжнародних. Зокрема, «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (Хмельницький, 10 трав. 2024 р., заочна форма участі); «Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки» (Київ, 27 верес. 2024 р., заочна форма участі); «Актуальні питання кримінального права та процесу» (Київ, 25 квіт. 2025 р., заочна форма участі); «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (Хмельницький, 30 трав. 2025 р., заочна форма участі).